

Magyar Hírmondó

MÁTRAY GÁBOR

A Muzsikának
Közönséges Története
és egyéb írások

Magvető Kiadó

Mátray Gábor
A Muzsikának Közönséges Története
és egyéb írások

Magyar Hírmondó

SOROZATSZERKESZTŐK

MATOLCSY ILDIKÓ

SEBESTYÉN LAJOS

SZALAY KÁROLY

MÁTRAY GÁBOR

A Muzsikának
Közönséges Története
és egyéb írások

Magvető Könyvkiadó
Budapest

Válogatta, sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta
GÁBRY GYÖRGY

A Függelékben közöljük Várnai Péter *Egy magyar muzsikás a reformkorban* című tanulmányát Mátray Gáborról, amely az 1954-ben megjelent kiadás javított és rövidített változata.

Mátray Gábor

A Muzsikának Közöséges Története

§. 1. *Bévezetés*

Az emberi elmének s kézi ügyességnek talán legnagyobb tökéletességét a muzsika mutatja. Úgy lehet azt tekinteni, mint valamelly közöséges nyelvet. A nagy muzsikusz minden képzett elméjü nemzetnél nagy becsben tartatik.

– Esmerkedjünk tehát meg közelebbről, noha a Tudom.[ányos] Gyüjt.[temény] határához képest csak igen röviden a tökéletesség ezen fontos tárgyával, melly az emberre olly nagy hathatósággal dicsekszik.

§. 2. *A Muzsika név eredete, értelme*

E szó muzsika görög eredetü, mert a múzsa névtől származik; azért az első görögök a múzsa tudományát értették általa. Jelenti pedig: bizonyos érzéseknek rendes hangok által kifejezhetése mesterségét. – Aristides Quintilianus szerint: a muzsika a hang és mozgásbeli illendőségnek, – mások szerint: a szép mozgásnak mestersége. – Tartini szerint a muzsika nem egyéb, mint a hangok egy-

befoglalásának mestersége. – Dömény és Malovetzky szerint (Utmutatás a Klavir helyes játszására) a muzsika, mint vizsgálódó hangtudomány, tanít a hangoknak helyes egybekötéséről és elrendeléséről.

§. 3. Muzsika becse, ereje

Nagy és csuda ingerrel hat a muzsika az emberi szívre; azért nem ok nélkül volt s lesz az becsben mindenkor a míveletlen és mívelt nemzeteknél. – Szereti a muzsikát mindenféle nemzet a földön. – A török és perzsának kedvét egy énekkel is meg lehet nyerni s a muzsikust mindég szívesen fogadja. – IV. Murad szultán Schahkuli nevű bagdádi fogolynak szép éneklésére valamennyi bagdádi fogoly életének megkegyelmezett.

Midőn Jó Erich dánus király a XII. században vissza jövé országába, dícsérné katonáinak és szép mívészeinek szorgalmát, eggyik a késérői közül azt bizonyítá előtte, hogy ő muzsikája által mindenféle meghatározott indulatot fel tudna gerjeszteni az emberben. A király ezt azonnal önn maga akarván megpróbálni, parancsolá néki, hogy tüstént bizonyítsa meg mondott szavait: minek tellyesítésére a mívész minden ellenző kérése mellett is kényszerítetvén minden fegyvert félre tétetett, és egyné-

hány embert a királytól s magától távolabb helyre küldött, hol citeráját nem hallhatnák, meg kérvén őket, hogy bizonyos jeladásra előrohanjanak, s ha szükséges lenne, citeráját fejéhez ütve öszve törnék. E meg lévén, elkezdé mesterségét a királlyal éreztetni, ki egynéhány udvari embereivel a palotában ült. A mívész elsőbben szomorú, azután víg érzéseket gerjeszte hallgatójiban, végre olly dühös haragra gerjeszté a királyt, és azt annyira nevelte, hogy rajta a tébolyodás közellétét vennék észre. Ekkor jel adatott a kívüllévőknek, kik berohanván öszve törék a citeráját s megfogták a királyt; de ez olly erős volt, hogy egynéhányat öklével agyon ütne. Midőn azután sok ágyi ruhával befedetnék, dühe csillapodott s eszére térvén nagyon sajnálá, hogy haragját barátjaival éreztette. Saxo Gramaticus ezekhez azt is hozzá teszi, hogy a király egy szoba ajtón keresztül tört s kardot rántván négy embert ölt meg. Bizonyítják ezt Olaus Magnus és Krantzius.

Hieronimus Magnus azt beszéli, hogy Ippolito de Medicis Cardinalis, midőn a Pannonia hadi se-
reget, mellyhez követségben küldetett, ütközetben látná, a dob s trombita harsogásától olly hadi tűzre gyulladott, hogy fegyvert kötne, s lóra ülven meg nem álhatta, hogy az első viaskodók közé ne keveredjék. – Bayle említi, hogy Joyeuse herceg menyekzője közben egy nemes ember annyira elra-

gadtatott Claude le Jeune muzsikájától, hogy kardot kapván kezébe, a jelenlévőkkel tellyességgel viaskodni akart, mely tüzét azonban a muzsika hirtelen szelíd változtatása azonnal eloltotta.

Bebizonyodott valóság, hogy mennyire nem viheti a hangművészség az emberi szívet, és hogy ezt az indulatok minden lépcsőin fel s alá vezetheti. – Pythagoras, a mint életíróji beszélnek, a muzsikát mennyei s isteni ajándéknak tartá, s annak az emberi érzésekre olly hathatós erőt tulajdoníta, hogy az egyiptusi systema szerént azt parancsolá tanítványainak, hogy magokat regvel édes hangok által költessék fel, s estve ugyan azokkal altassák el. – Ugyan ő azt az egészség előmozdítójának tartá, és a lelki s testi rendetlenségek helyre hozására használta.

Stradella velencei énekes és hárfás az újabb időkben egy főnemes kisasszonyt muzsikára tanított, s mestersége által arra vett, hogy előbbi velencei nemes szeretője eránt a leány hűségtelen lenne, és Stradellába szeretvén véle elszöknék. A megszágyenült szerelmes banditákat küldé utánnok s megöletésekre nagy jutalmat tett. El is érték őket Rómában, s megtudták, hogy aznap délután Stradella a Lateráni Sz. János templomban oratóriumot fog adni. Megjelentek a banditák a templomban, meghatározván, hogy a majd innen hazatérő két szerelmest megölik. De a gyönyörű mu-

zsika, és Stradella éneke annyira megbájolta őket, hogy vad indulatjokat megbánván felhagytak gyilkos szándékjokkal, s a templomból kijövő Stradelának javaslák, hogy mivel élete, mellynek eloltására ők ide jövének, veszedelemben forog, futna Rómából: magok pedig megköszönvén neki ama gyönyörű énekét, melly által őket ismét emberekké tette, visszatértek Velencébe s azt mondák, hogy Stradella Turinba ment, hol igen kemény törvények lévén, őtet tovább üldözni nem merik. Azonban más, azonnal ujonnan küldött orozók nem sokára elérték a szerető párt és meggyilkolták.

Midőn Londonban a halhatatlan Haendel gyász emlékezetére annak Esther nevű oratóriumát adnák, az ouverture alatt Burton karbéli énekes annyira megilletődött a muzsika csuda erejétől, hogy hosszas ájulása után lelkét kiadná. – Szinte Dr. Halifax Gloucesteri püspök hasonló későbbi pompa alatt Haendelnek Messiás nevű muzsikájától úgy elfogattatott, hogy féltvén életét el kellett távoznia.

Külömben, tapasztalásunk szerint, a muzsika vídítja az elménket, bűnkat űzi, legártatlanabb mulatsága az ifiaknak s korosoknak, mert amazokat vissza tartja számtalan életkeserítő veszedelmektől, emezekkel elfelejteti a viselt vagy viselendő terheket. – A mesteremberek és napszámosok füttyölnek s danolgatnak, és a mellett elfelejtik munkájok nehézségét. Valóban, az ének egyformasága

sietteti a munka végét. – Olvastam több esztendő előtt a budai Gemeinnütziges Blaetter-ben, hogy egy Angoly szabó különösen fogadott muzsika mellett dolgozó legénnyei által egy nap annyi gyászruhát készíttetett, amennyire máskor több nap volt szükséges. – A katonák muzsika mellett egyarányosan mennek s jó renddel, kedvvel, kevés fáradtsággal végezik útjokat. – Ez okból szokás a hídlábakhoz szükséges fenyő szálak leveretésénél a verő masina forgatói közé egy furullyást állítani, kinek a masina hajtása alatt furullyázni kell. Ezeknek közelebbi oka az, hogy a kimért mozgás, melly egyarányos idő alatt egyformán megyen elő, mulattató s könnyíti a figyelmezést, melly különben hamar ellan kadna. Azért a taktusra mért mozgás minden erőltetést kívánó munkát elősegít, p. o. a hajóhúzást, evedzést, cséplést, kovácsolást.

Közönségesen tapasztaljuk, hogy a muzsikuskok és muzsikát kedvelők indulatosak, hajlandók a jóra, lágyszívűek, társalkodók; kellemetesekek, könnyörületesek, ájtatosak, de egyszersmind a haragra, és kicsapongó érzékiségre hajlók; mert ingerelhető érzékenységgel bírnak; vannak azonban mások is ilyen indulatúak, kik se muzsikuskok, se muzsika kedvelők, – ellenben a flegmatikus természetűek ritkán szeretik a muzsikát s közönségesen kemény, indíthatatlan természetűek. – Nem szükség itt említenem, hogy mind a két eset kivételt is szenvedhet.

Mennyire becsülték a görögök a muzsikát, alább fogjuk látni, itt csak azt jegyezzük meg, hogy nálok a józan gondolkodásúak inkább használták azt az indulatok felesleges tüzésnek mérséklésére, mint gerjesztésére, által látván, hogy a filozófia által kormányozott muzsika az ég legszebb ajándékai, s az emberek legbecsesebb intézeteinek egyike. – Pythagoras így szól: „Valamint az emberi elme bajait helyre lehet hozni a muzsika által, úgy a szerelem betegségeit is meg lehet azzal orvosolni.” – Közönségesen ajánlják azt az orvosok a testi és lelki fájdalmak, sőt némelly bizonyos betegségek enyhítésére vagy elűzésére. – De Peyrese urat egy óda élénklése menté meg a haláltól. – Párisban egy bolond muzsikális sereg koncert által jött eszére. – A Tarantel csípésétől lett betegek csak muzsika és tánc által gyógyíttathatnak. – Rossini Mózesét halló negyvennél több ifiú dámák agyvelő gyulladásba, görcsökbe estek, s meghaltak. – Dr. Bianchini bizonyítja, hogy a muzsika a régi egyiptusiak, zsidók, görögök és rómaiak által gyógyító eszköz gyanánt használtatott mind az acutus, mind chronicus nyavalyákban. – Ki nem tudja, melly bájoló erővel hat az anyák danolása a bölcsőben fekvő csecsemőre? Melly kellemes érzéssel telik el az ember, midőn álmában szép muzsikát hall?

Semmi kétséget nem szenved, hogy még az oktalán állatokat is érzékenyen érdekli a muzsika, ki-

vált a lovakat és szarvasokat. Playford Anglus beszéli, hogy látta, miként csalogattak 20 csikót Hamptoncourt felé muzsikával, mely ha elállott, ezek is megállottak, ha pedig az elkezdődött, tovább mentek volt. – Egynéhány esztendő előtt 5 angoly karénekesek együtt sétálván leheveredtek a gyepre, mely erdő által környékeztetett, és egy zsoldárt kezdének énekelni. Erre azonnal az erdőből egy nyúl futott sebesen feléjük, s tőlök mintegy ötven lépésnyire megállapodván fejét hajtogatva hallgatá őket. Egyszerre készakarva félbe szakzták az éneklést, s a nyúl vissza vágdatott az erdőnek, mellyet minekelőtte elérne, ismét elkezdék az éneket, s a nyúl azonnal előbbi helyére elejökbe futott, honnan csak az ének vége után távozott erdei lakhelyébe. – John Hawkins ezt beszéli muzsika történetében: „Midőn a Navarrai ezered egyik kapitánya fogságában elunná magát, a felvigyázótól kérése szerint megkapta volt lantját, mely mellett azután unalmas óráiban énekelgetett. Midőn ezt legelőször tenné, a tömlöci egerek lyukaikból s a pókok hálójaiából feléje jöven körülvették őtet, de a muzsika szünte után hamar eltávoztak. Hat nap múlva ismét elő vette lantját, s ekkor is, valamint mindenkor azután, előbbi hallgatói csudálták őtet.” – Serdülő ifjúságom első esztendejében szünnapjaimat az Arad vármegyei pusztákon töltöttem. Egykor a szomszéd pusztán lakó fiatal

barátom meglátogatott. Estvefelé haza késérvén ötöt gitároztam, ő pedig énekelt. De mint elijedtünk, amint körülvétetve látánk magunkat, a csak igen kevés idő előtt a jókora távolságra legelő számos vad gulyától. Megdöbbenve futásnak eredtünk; de mind a mellett folytatánk muzsikánkat; vissza nézénk, s nagy rémülésünkre láttuk, hogy az egész gulya utánunk iramodott. Ekkor vettük észre a tünemény okát, s a messziről kiáltozó gulyás kérésére félbe hagyunk a muzsikával, mire az ökrök vissza takarodtak.

Montesquieu a muzsikát ártatlan volta miatt minden egyéb mulatságnál nagyobbra becsülte. – Bruce úr így szól: „Az embereknek különösen kellene gondoskodni, hogy a szép nemet a muzsika tanulására vehessék; mert csak ez az egyetlen gyönyörűség mellyet minden mértéken felyül lehet izlelni, mégis amellet a szív erkölcsös és romlatlan maradhat. [...]

§. 4. Muzsika feltalálója

Azt egyes ember vagy nemzetben híjában keressük; mert a természet éppen úgy munkálódott a muzsika feléledésében, mint más tudományok s mestermívek eredetében. Ő adta az embernek az ahhoz vezető első tehetséget, s úgy vezeté a véletlen

történet majd ezt, majd amazt a föld különbféle népei közt a muzsikai hangok kifejezésére, melyek idővel s gondolkodással mindég jobban tökéletesedtek, műveltettek. Azomban e durva kezdet szerzőit nem lehet az egész mesterség feltalálójának nevezni, különben meg kellene vallanunk, hogy minden nemzetnél több olyan feltalálók voltak, kik talán egymás felől semmit sem tudtak. Inkább lehetne tehát őket a mesterség első gyakorlóinak tartani, amit mindazonáltal nem elméjük élességének, hanem csak a vak történetnek köszönhetnek.

§. 5. Történetének felosztása

A muzsika története felosztatik a régire és újra. Amaz a régi pogányok muzsikáját tárgyalja, emez a kereszténység elejétől a mai időkig terjed.

Első rész

A MUZSIKA RÉGI TÖRTÉNETE

§. 6. *Felosztása*

A régiség nemzetei közül a tökéletesség bizonyos neméig az Egyiptusiak vivék fel a muzsikát, őket követték a zsidók, görögök, végre a rómaiak.

A) EGYPTUSBAN

§. 7. *Mivolta*

Kevés ugyan az egyiptusi muzsikáról a hátra maradt tudósítás, de minthogy kétségen kívül, ha nem a legrégebb, legalább az első művelt nemzetek egyike az egyiptusi volt, ez a nemzet tartozott bizonyosan amaz elsők közé, kiknél a mesterségek s tudományok zsenge durva kezdetöket vevék, s így tehát a muzsika tökéletességéről is ők gondolkodtak először. Azonban az egyiptusi muzsika elsőben nagyon csekély és igen szoros határok közé volt szorítva, későbbben ugyan, de igen lassan, magosabb polcra lépett.

Sulzer azt véli, hogy valamint az első tudomá-

nyok, úgy a muzsika is a kínai nemzetnél kezd valamelly tökéletességre emelkedni. A régi és mai görög s török muzsika jegyeiből, eszközeiből, s harmóniájából azt következteti, hogy ezeknek a kínaiakéval észre vett nagy hasonlatossága miatt a görög s török muzsika a kínaiból származott. Pythagoras azt utazása közben könnyen megtanulhatta az indusoknál vagy Phoeniciában, melynek lakosai Indiába jártak kereskedni. Ugyan ezek közölhatték azt az egyiptusokkal is. – Akár mint legyen, bizonyos, hogy Egyiptus volt az európai bölcsesség kútfeje, itt tartózkodtak több esztendeig némelly görög bölcsek, kik között Pythagoras és Plato, hogy a tudományokat s a muzsikát megtanulják, s innen plántálták ezek által görög országba Egyiptusnak majd valamennyi muzsika eszközeit. – De nem is sokra vihették a kínaiak a muzsikát, mert ma már a kóták felől semmit sem tudnak, sőt mostani muzsikájok s poezissok nagyon durva s rendetlen. Mondják ők ugyan, hogy kivált az első régenten náluk tökéletes s nagy divatban volt, hogy Confucius azt nemcsak becsülte, hanem tanította is; azomban a muzsikát tanító könyveik mind elvesztek. Mai muzsikájok csak többnyire rendetlen csörgés hangzásból áll. Annak legjobb példányai csak a mi legrosszabbainkhoz hasonlítanak. – Eszközeik: Csengetyű, dob, trombita, flauta, és egy-két húros szerző. Használják ezeket színjátéknál, inneplésen,

temetésnél. – Platon az egyiptomiak muzsikájáról, melyet ő személyesen hallván vizsgált, bizonyítja, hogy nálok nem volt szabad új melódiákat szokásba hozni; mert a régieket a papok már elég szépeknek határozzák, és mivel félték, nehogy azáltal a régi erkölcsökkel ellenkező új szokások gyökeret verjenek. – Strabo azt mondja, hogy ott régi szokás szerint az áldozatnál s a templomban a legrégibb időkben tiltva volt a muzsika. – A Ptolomeusok alatt azomban a görög muzsikát fogadták be.

§. 8. Muzsika eszközeik

Az íróknál ezek említetnek: 1. Lyra, különösen a két húros Dichordon, a három húros Trichordon, és a három szegletű lant. 2. Photinx (a görög Monaulos) vagy az egyszerű Flauta. 3. A kis dobocska (a Provence-i Tambourin). 4. Tábori nagy dob (Tympanum bellicum). 5. Sistrum vagy a csörgetyű. 6. Tuba vagy trombita. 7. Tibia multisonans vagy lármás Flauta, Osiris elsőbben árpaszalmából csinálta. 8. A 13 húros Hárfa, mely az utazóktól a régi Théba-i temető boltok festései között láttatott az újabb időkben. – Mind ezekről bővebben a Görögöknél.

§. 9. *Muzsikusaik*

Mesterségeik s tudományaik szerzői Egyiptusnak fő istenei, talán első uralkodói voltak, ú. m. Osiris, Hermes és Isis. Hermest tisztelték, mint muzsikájok feltalálóját. Ő vette először is észre az egyiptusiaknál a csillagok futását, hangok harmóniáját, és a számoknak egymáshoz való erányát. – Apollodor szerint ő találta fel a 3 húros Lyrát vagy lantot. Amidőn t. i. Nílus vize Egyiptust elöntvén ismét megapadna, a parton sok vízi állatt maradt az iszapban, azok között egy tekenős béka, mellynek húsa részént elrothadt, részént úgy kiszáradt a napon, hogy tekenője alatt semmi sem maradna egynehány száraz rezgő inakon kívül, mellyek a szellőtől érintetvén hangot adának. A parton sétáló Hermes véletlenül lábával érvén ezen tekenőt, úgy meglepetett annak hangjától, hogy egy hasonló muzsika eszköz készítését határozná meg, mellyre száraz állat inakat vonatott. – Azután a papok vívék a muzsikát nagyobb tökéletességre, kiktől Pythagoras muzsikai tudományait nyerte volt. – Herodotus Bubastis innepe leírásában mondja, hogy akkor az asszonyok kis dobot vervén énekeltek, a férfiak pedig flautáztak.

Ptolomaeus Soter Philadelphus és Evergetes nagy fényűző s buja fejedelmek idejében Alexandriában a muzsika is nagy divatban volt. Athenaeus

szerént Ptol. Philadelphus által adatott Bacchus innepén több mint 600 muzsikussal, kik között 300 citerás volt jelen. Ugyanaz bizonyítja, hogy az Alexandria béliek a muzsikában nagyon jártasok valának. – Cleopatra apja az utolsó Ptolemaeus Auletes-nek (Flautás) neveztetett. Ez muzsikai vetekedéseket tartott palotáiban, sőt maga is Flautás ruhába öltöztetvén az akkori első mívészekkel a kitett jutalomért vetekedett. – Minekutánna Egyptus római tartomány leve, nemcsak minden muzsikai kedv elaludt benne, hanem a muzsika gyakorlása el is tiltatott.

B) A ZSIDÓKNÁL

§. 10. *Mivolta*

A zsidók Egyptusból hozták magokkal a muzsikát; azért eszközeik is többnyire megegyeznek amazokéival, s a görögökéivel. Ama kevésből, amit a Szentírásból tudunk, bizonyos, hogy náluk a muzsika kedveltetett, s nagy mértékben gyakoroltatott; kár, hogy körülállásosabb tudósításunk ez-érint nincsen. – Melódiájok sokféle vala, kíséretjök egyszerű, de erős hangzatú, mint minden régi nemzetnél. – Kótákkal is éltek s azokat a versek fölé írták. – Használták a muzsikát a hadban, temp-

lomban, temetés, vendégség és innepléseknél. Legnagyobb tökéletességre vitték azt Dávid és Salamon idejében. Dávid 4000 Levita muzsikust tartott, kik 3 fő és 12 aligazgató alatt voltak. Salamon király a templomi muzsikán kívül még udvari hangászkart is tartott, melyhez József történetíró szerint 1400 hárfa, ugyan annyi Sistrum, 200 ezüst trombita tartozott. Templomi muzsikusai 4500-an voltak. Salamon templomában naponként muzsika zengett, kivált szombaton és innepeken. A templomi szertartások alatt legkisebb számmal 320-an voltak jelen.

§. 11. Muzsika eszközeik

1. Lant vagy Lyra. 2. Kinnor vagy a háromszegű Hárfa. Dávid hárfáján 10 húr volt. 3. Citera, mely a lanttal alighanem egyenlő. 4. Cimbalom, melyről alább. 5. Psalterion, 10 húros szerszám, egynek tartatik Dávid hárfájával és a Nabliummal. 6. Huga vagy orgona. 7. Flauta. 8. Cink-kürt vagy Cornet. 9. Gyász-trombita (Posaune). 10. Sistrum. 11. Csengetyűs eszköz. 12. Tábori trombita, mely nálok legszentebbnek tartatott s azt csak a papok fújták. Győzedelmeiket annak, és az Istennek köszönék. Már József népe Jericho városa ostrománál, és Gédeon emberei a Madianitákkal lévő ütközetben trombitáltak. 13. A dob és a dobocska.

§. 12. *Muzsikusaik*

1. Már a vízözön előtt élő Jubal említettetik, mint a citerán s orgonán éneklőknek attya; de ezen említésnél többet felőle nem tudunk. 2. A veres tengeren által menvén a zsidók Miriam, Áron húga asszony társaival a nép hálaadó éneke mellett táncolva verte a dobocskát. 3. A Leviták hangeszközök mellett szokták a zsoltárokat énekelni. A költők s énekesek, valamint régen mindenütt, úgy náluk is egy személyben találtattak fel. 4. Dávid király híres hárfás vagy citerás lévén, eszköze s mestersége bájoló erejével engesztelte meg Sault. 5. Hámán (I. Chron. 25.) nagy muzsikus lévén 14 fiait s három leányait Cymbalom, Hárfa s Psalterion-ra tanítá. 6. Deborah, Judith és Anna Sámuel anyja a zsidóktól költőnek s Profétánéknak, vagyis énekes- és muzsikusnéknak tartattak. 7. Neveztetnek még Idithus híres muzsikus, Asaph-nak 4 muzsikus fiai, Jeduthun 6 hárfás fiai, Herman 14 kürtös fiai, valamennyien Dávid idejéből.

Ezeken kívül különös említésre méltót a zsidók muzsikájáról nem találunk. [...]

C) A GÖRÖGÖKNÉL

§. 13. *Muzsikájok tágas és szoros értelemben*

A régi nemzetek közül legnagyobb tökéletességre a görögök vitték a muzsikát. Értették azáltal tágas értelemben a múzsák mestermíveit, vagy a tulajdonképpen vett muzsikát, ú. m. táncot, költést, színjátszást, sőt a mesterség s tudománynak majd minden nemeit. – Ezen kívül minden dolog rendjét s harmóniáját, sőt Pythagoras követőinél azoknak tudását is. – Szoros értelemben jelenté minden mesterségeket, mellyeknek mozgás volt tárgya, s mellyek mértékek és arányok szerint minket örvendeztetve mulathatnak. Ezt mondák ők: „A hang mindég a mozgás következése, de nem minden mozgás van a hanggal egybekötve.” Innen eredtek nálok a muzsika részei, t. i. hang nélkül való mozgás, amennyire csak a szemek vagyis látás tárgya volt, Musica Orchestría nevet viselt. – A színjátszás, Pantomimák mozgása Musica Hypocrita volt. – A hanggal egyesített mozgás háromféle muzsikát szült: a Musica Harmonica tárgyazta a hangok külömbféleségét, eránnyait, magosságok s mélységökre nézve; a Rythmicának tárgya volt a hangnak, folyamatjában előjövő hosszúsága; a Metrica, melly a költéshez tartozott, a szótagok mértékével foglalatoskodott.

§. 14. *Felosztása*

1. Volt a mennyei és világi muzsika. Amaz a lelkek világa rendjét s harmóniáját, emez a testi világot tárgyazta. Platon amaz alatt értette az istenségnek minden dolog teremtésében használt rend s erányosság ideáját; tehát a világit is értette alatta, s felosztá azt a dolgoknak első elementoma és az égitestek nagysága, mozgása s távolsága rendjére, mellyek valódi harmóniát képeznek. – A Pythagoreusok ezt mondták: „A hang a mozgás következése, s mivel az égitestek bizonyos, rendes és határozott törvény szerint mozganak, szükségképpen a muzsikai harmónia valamelly nemét képzik, mellynek hallására az emberi fülnek nincs elegendő finomsága. Pythagoras szerint minden földi muzsika tökéletlen követése volt a szférainak, amint ezt démonjától tanulta. 2. Volt az emberi muzsika, melly alatt értették a lelki tehetség és szenvedelmek harmóniáját.

§. 15. *Muzsika eszközeik*

Mennél durvább valamelly nemzet, annál durvább muzsikája, s többnyire csak lármás és a míveltekre nézve érzéketlen muzsikát kedvel. Így volt a régi görögöknél is. Első eszközeik lármás sí-

pok, harangok, dobok valának, azután következtek a lágyabb hangú vagy tökéletesedett eszközök. Voltak pedig fújó, húros, verő eszközeik.

a) Fújó eszközök. Használtattak leginkább a háborúban; azért a mostaniaknál sokkal lármázóbbak lehettek. Voltak pedig ezek: 1. Flauta (Aulos, Tibia), melyet Minerva talált fel. Eleintén nagyon egyszerű s csak egy-két hanglyuka volt; azért minden hang nemére különös flauta kívántatott, és pedig az alsóbbakra hosszú, a magosabbakra rövid. Az Olympias-ok idejében szaporítottak lyukai s kiterjedése, úgyhogy három oktáván fellyül érő flauták is lennének. Alkibiades idejében Athénában minden eszközök között legtöbbször becsültetett, azután mind inkább megvettetett; de Thébában s egyebütt megtartá becsét és igen drágán adatott el, úgy, hogy Korinthusban egy flauta 3 talentumon (3000 rhén. tall.) vétetett, s Theodorus flauta csináló, Isocrates híres orátor attya, Plut. szerint annyit szerzett magának, hogy nemcsak gyermekeit jól nevelhette, hanem az innepléseknél famíliája számára különös éneklő kart is tarthatott. Athénában t. i. minden nemzetség tartott magának énekesek-, táncosok- s játékosokból álló kart, kiket fizetni s ruházni kellett az egész innepi idő alatt. – A flautások különösen jól fizettettek. – Leginkább használtatott a flauta az áldozatok s templomi szertartásoknál. Eleinte fából, azután ezüst s aranyból is

készítettetett. – 2. Lármás síp, melyet már a Cad-mussal Görögországba jövő főnóciák készítettek; lármás hangja az áldozatokat díszítette. – 3. Pásztor furulya (Fistula Panis, Calamus, Syrinx, Syringa, Pandorium) állott hét egyformátlan nádsípból, feltalálója Pán. Midőn t. i. a tőle üldöztetett Syrinx nimfa náddá változott, a szél olly kellemes hangokat csalt ki abból, hogy Pánnak ez nagyon megtetszván több illy nád darabot viasszal egybe-ragasztott, rajta sípolt, és Syrinx-nek nevezé. – 4. A tárogató (Schalmey), melly a kürttel egynek tartatik. – 5. A kettős Flauta. E kettőt Marsyas találta fel. – 6. Monaulos, az egyszerű flauta, melyet Pán készített nádból. – 7. Kürt (Keras, Cornu) az Olympiasok idejében került elő; használtatott a tánc és innepléseknél. Csináltatott állatok szarvából. – 8. Trombita (Tuba, Buccina, görögül Salpinx), többnyire a vetekedésekben és a háborúban használtatott. A trójai hadban még nem volt, akkor csak Herold hívta öszve a sereget. Feltalálója Tyrrhenes. – Egyik nemét Clarion-nak (Lituus) hívták, mellynek tiszta s amannál egy oktávával fellyebb hangja volt. Formája görbe, készült ércből. – 9. A vízi orgona (Hydraulicon), mellyben fújtatók által némelly csőkben lévő víz mozgásba hozatott. Klaviatura által játszódot; de a Clavisok olly szélesek voltak, hogy ököllel kellett verni. Athenaeus szerint Alexandriában találta fel Ktesi-

bius II. Ptolomaeus Evergetes idejében; noha ez csak Plato vízi órája vagy Klepsydraja követése volt, melly az éjjeli órákat szokta játszani. – 10. A szél orgona (Organon), mellyben valóságos sípok voltak és a hang szinte fújtatók által eszközölteték. Ennek hasonlatosságára készült a vízi orgona. – 11. A duda (Ascaulos, Tibia Utricularis) hasonlított a maihoz.

b) Húros eszközök. 1. Cythara (Citera), Lyra (lant), Phorminx, Chelis egynek tartatnak. A Lyra feltalálójának Merkur tartatik. Eleinte csak 4 juh bélű húrja volt, de azok később többre is nevedtek, mellyeknek száma szerént külömbféle nevet kapott, p. o. Tetrakorda 4, Pentakorda 5, Sexakorda 6, Heptakorda 7, Oktakorda 8, Hendekakorda 11 húros lant. Nagy Sándor idejében nem volt a Lyrának nyaka (Griffbret), azért csak annyi hangot lehetett rajta venni, a mennyi húrja volt, s így mindég csak ugyanazon egy fogást vehették rajta. Eleintén nyírfettyűvel (Plectrum) fa, toll vagy csont szállal verték. – 2. Barbiton vagy Barbitos, sok húros eszköz volt. Sappho evvel szokta volt késérni verseit. – 3. Magadis Anacreon 20 húros citerája, csak bizonyos énekek eljátszására szolgált. – 4. Epigonium 40 húros citera feltalálta Ambra-cia-i Epigonus. – 5. Psalterion, hosszúkás 9 húros lant. – 6. Sambuca, asszonyos gyenge hangú citera, rövid húrjai s magos hangjai valának. – 7.

Polyphthongon, amannál hosszabb húrjai s férfiasabb hangjai voltak. – 8. Trigonon, háromszegű hárfa. – 9. Tripus, 3 lábú lyra, melynek húrjai a három láb között vonattak fel.

c) Verő eszközök. 1. Dob (Tympanum), már Kadmusnak föníciai emberei éltek vele. A kisebb dob Typanion-nak (Tympanulum, Tympanum parvum) neveztetett. – 2. Cimbalom (Cymbalum), lármás hangú érc tányérok vagy hajó forma edények voltak, melyek tánc és áldozat közben a többi muzsika mellett öszve üttettek. Kerületjökön csörgetyűk s csengetyűk függöttek. – 3. Csörgetyű (Sistrum), egyiptusi eredetű érc vagy ezüst gömbölyű kis eszköz, melynek nyele volt, mind a két felén három lyukon drót függe ki, melyeknek végén lévő gombok megrázatván megüték az ércet s hangos csörgést okoztak. – 4. Crotalum, két darab bádogból állott, melyek egybe voltak fűzve, s ha ujjal megillettettek, zörgő hangot adtak. Használták leginkább asszonyok a táncnál. – 5. A csengetyűs eszközök (Kodon, Campanum aes), – öszve hangzottak-e a többi eszközökkel a csengetyűk, mint a mi időnkben, nem tudjuk.

§. 16. Görög muzsikuskok

Herodotus 5. könyve szerint a Kadmussal Görögországba jött Föníciaiak közt lévő Hureták, kiket Strabo frígiai síposoknak nevez – dobokat, harangokat és sípokat készítenek, mellyekkel áldozatok alatt iszonyú lármát indítottak. A görögök egyéb muzsikusai feloszlanak az Istenekre és a Bardusokra.

a) Muzsikusk Istenek. 1. A görög muzsika első szerzőjének vagy talán alapítójának Harmónia, Jupiter és Electra leánya s Kadmus felesége tartott. Menyekzőjén a jelenlévő istenek Lyrát és Flautát ajándékoztak neki, Apollo citerázott, a mûzsák flautáztak, és Electra Bacchus táncát járta dob és cimbalom mellett. – Mások szerint Harmónia Fönícia flautás leány volt, s Kadmus szöktette el hazájából. – 2. Jupiter maga tanítá Amphiont a muzsikára. – 3. Minerva a flautát – Merkur a Lyrát találta fel. – 4. Apollo, Diodor szerint igen jól játszott Merkur Lyráján, e mellett ő énekelt legelőször és Apollodor szerint a sípon. Ezen talentoma miatt a muzsika fő istenének tartatott. Mégis Lyrája ellen vetekedni mert Pán pásztori furulyájával, és Marsyas frígiai erdei ember a Minervától eldobott s tőle felvétellett flautával. Apolló mindkettőt fellyül haladta. Ezen Marsyasnak tulajdonítatik a Tárogató s kettős Flauta eredete. – 5. A mû-

zsák, Pán, Szatírok és Silenus. A Szatírok külömbféle eszközökön játszanak Bacchus innepein. Silenus, Bacchus nevelője, híres muzsikus lévén, több szárú sípján Apollóval is vetekedett.

b) Bardusok. A görög poéták egyszersmind muzsikusok is voltak, mert énekeiket a lyra mellett éneklék el. Innen e nevezet: Poeta lyricus. Nevezetesebbek: 1. Orpheus tráx fi, Apollótól kapta a Lyrát, s annak hét húrját kilencre változtatá. Éneke által az embereket, állatokat, fákat, sziklákat maga után csalta, a folyóvizet megállítá s a szélvész lecsillapítá. Még a rettentő Oreusban is, midőn Eurydicéért lement, az elkárhozottak kínjai, míg énekelne elállának, az Eumenidák (Furiák) első könnyeiket hullaták, s Plutó Proserpinával engedtek kérésének. Nagy hasznokra volt ő az Argonautáknak; mert a Symplegadi sziklákat megállítá s hallgatták őket, azalatt pedig Argo hajó közöttök veszedelem nélkül ment által. A Syrenákat (Parthenope, Lygea, Leukesia) megszégyeníté; mert míg ő muzsikálna, az Argonauták nem hallgatván amazok csábító hangjaira, békével tovább mentek, mire azok haragjokban a tengerbe ugrának. Végre Orpheust némellyek szerint villám üté agyon, némellyek szerint hazájában az asszonyok széjjel szaggták. – 2. Vele egykorú volt Linus, mások szerint a tanítója, mások szerint nevendőke. Ez Apollótól 5 cérna szálás lyrát kapott, mivel pe-

dig arra bélhúrokat húzott, e vakmerőségeért Apollótól megöletett. Ő találá fel a ritmust s melodíát, Plutarch. szerint a gyászéneket.

3. Nevendéke vagy fia volt az Athénai Musaeus, a költés és muzsikában Orpheus követője, 9 húros Lyrájával az árnyékvilág lelkeit mulattatá. Az oraculum szavait versekbe s énekbe foglalta. – Fia, Eumolpus, híres követője volt.

4. A Thébai király Amphion. Jupiter vagy Merkur tanította őtet lyrára. Melódiája által Thebae építésénél a köveket mozgásba hozta, vagy inkább lelkesítette a munkásokat. A Lydiai muzsikára ő tanította a görögöket.

5. A Thesaliai Chiron, ama bölcs asztronómus és tudós Centaurus, ki a legjelesebb görög vitézek muzsika tanítója volt. Bacchus énekelni tanult tőle. Tanítvánnyai voltak még Achilles és Hercules, ki véletlenül mérges nyilát mesterének térdébe lőtte, melly miatt ez megholt.

6. Cybele, Meon frígiai király leánya, több csöví flautát talált fel; hazájában szokásba hozta a táncot s cimbalmot. Végre az annyává tétetett.

7. Krétai Thales, nagy filozófus és politikus lévén, tanácsával Lycurgus is élt. A Spártaiak sokáig éneklék dalait.

8. Korinthusi Eumelus, hazája történetét versekben írta le.

9. Thráciai Thamyris, Homér előtt élt, szép

éneklésével, melyet citerával követett, a Pythiai játékokban nyertes lett. Plato szerint flautás is volt. A muzsákat vetekedésre hívta ki, ama feltétel alatt, hogyha nyertes lessz, mindenik múzsa az ő vad ölelésére jőjön, ha vesz, kedvök szerint büntessék őtet. Vesztett, és azok vaksággal büntették meg, s öszvetörvén citeráját minden muzsika talentomától megfoszták.

10. Demodocus, vak Bardus, Alcinous Phaeacia vagy Corcyra sziget királya udvarán élt; midőn Ulysses itt mulatott, a trójai történetről lyra mellett szívre hatón énekelt.

11. Phemius, Homér egykorúja, Ithacai, mások szerint Smyrnai fi, Ulysses udvarán élt, jó énekes és Phorminx játszó. Plut. szerint a görögök visszajöttét Trójából szépen éneklé.

12. Hyagnis, Marsyas atya, a flautázás vagy legalább a külömbféle hangok kiejtése és az egyszerre két flaután esendő játszás feltalálása neki tulajdonítatik.

13. Olympus flautás, Plutarchustól kettő nevezetik, egyik Mysiai, Marsyas tanítványa a trójai háború előtt, a másik frigiai fi 100 esztendővel Chr. előtt, jeleskedett a szomorú dalokban, flaután és húros eszközökön; az innepeken énekeltetni szokott hymnusok feltalálását neki tulajdonítják. Tanítványi voltak Hierax és Crates, feltalálója a

Nomos Polycephalosnak, mely az éneklésnek egy szorosan megtartandó törvénnye s módja volt.

14. A Delphusi Philammon, híres citharista s éneklő, Delphiben a kartáncokat ő szerzette.

15. Ardalus, Vulcan fia, sípokot talált fel.

16. Pieridák, Pierusnak Emathia (Macedónia része) királyának 9 leányai, kik a múzsákkal muzsikai vetekedésbe ereszkedtek. A Nymphák bírák lévén a múzsákra voksoltak, s midőn ezért megharagudván a Pieridák mind ellenkezőjüket, mind a bírákat nagyon mocskolnák, az istenek őket fecsegő szarkákká változtaták.

17. Tyrrhenes, a trombita feltalálója.

18. Hesiodus Homérrel egykorú költő volt.

19. Anakreon, a Magadis feltalálója, melyet némelly énekek eljátszására használt.

20. Ambraciai Epigonus, Epigonium feltalálója, legelsőbbben pengette a húrokat ujaival, nyírettyű helyett.

21. Elisi Timaeus és Crates, Siciliai Archias és Herodorus, olimpiai játékokban trombitán s kürtön lettek nyertesek.

22. Argosi Sacadas és Sicyoni Pythocritus flaután, Tegeai Agelaus citerán lettek nyertesek 2. Pythiasban.

23. Damon, Socrates és Pericles muzsika tanítója, leginkább kiképzé a muzsikának ritmusi részét. Tanítvánnya, Draco, Plátónak muzsika mestere.

24. Archilocus, az Olimpiászok elején élő híres énekes, ő kezdé az éneket melodramma formára egyesíteni a muzsikával, vagyis ő találta fel a Drammatica muzsikát.

25. Tyrtaeus, Athénai költő trombitás és Flautás, miletusi fi. Csata dalokat éneklett, s a Lacedaemoni innepekre karéneket készített. Az Athénaiak vezérül adák ötet a Spartaiaknak, kiket a Messeniussok ellen csata dalaival buzdított, s megtanítván őket trombitálni, győzedelemre vezetett. Némelyek szerint a trombita szokatlan hangjától eredett futásnak az ellenség. Azólta a Spartaiak énekei mellett masíroztak, sőt minekelőtte háborúra indulnának, törvény szerint a katonaságnak a vezér sátora eleibe kellett öszveseregleni Tyrtaeus énekei hallgatására.

26. Lesbosi Terpander költő s muzsikusnak köszöni leginkább a régiség muzsikája képzését; élt a 32. Olimpiászban, neki tulajdonítatik a muzsikai írás vagy hangjelek feltalálása.

27. Arion, Lesbosi Methymnában született a 38. Olymp. Szép citera játszásával a Korinthusi király Periandernál sok pénzt szerezvén, hajón akart haza utazni. De a hajósok pénzére ásítozván meg akarák ölni. Akkor elővette citeráját s pengetve a tengerbe ugrék, hol előbbi muzsikája által egy oda csalatott Delfin hátára fogta, s a bátorságos partra kivitte.

28. Siciliai Stesichorus, azelőtt Tisias, a régi

templomi muzsikát s tánckarokat megváltoztatta. Feltalálta a Cytharodia vagy Lyra mellett éneklett karéneket. Öregségében szerette meg Nanno fiatal, szép, híres flautás leányt.

29. Alcaeus, híres költő s muzsikus.

30. Lesbos-Mitylenei Sappho, híres költőné, verseit Barbiton mellett éneklette. Neki tulajdonítatik a Plectrum feltalálása.

31. Mimnermus, derék elégia költő s flautás. Athenaeus szerint a Pentameter feltalálója.

32. Simonides, Pindarus tanítója. Hasonló nevű muzsikus több is volt. Az első, éneke kelleme miatt, Melicertes melléknevet kapta.

33. Pindarus, a legderékabb görög lírikus költő, mestere a flauta s citerázásnak. Tanították őtet Myrtis és Horinna költő asszonyok; ódáit mindennütt, de kivált győzedelmi pompáknál énekelték. Delphiben az orákulum szavára Apollo templomában különös vas trónust csináltak neki, mellyen az istenség dícséretét énekelte. Örökössei, érdemei miatt, különös igazakkal bírtak és tisztségeket nyertek. A Thébaiak emléket állítanak neki a Hypodromusban. Midőn Sándor Thébára rohant, megparancsolá katonáinak, hogy Pindarus házát s familiáját kémeljék. – Midőn a Lacedaemoniak Thébát felgyújtának, háza kapujára ezt írták: „Őrizkedjete e ház felgyújtásától, mert Pindarus lakhelye volt”.

34. Miletusi Timotheus lírikus citerás. A Carnusi játékokból az Ephorusoktól eltiltaték, mivel hétnél több húros lyrája volt, s új melódiái által a muzsikában tett újításai miatt botránkoztatá a görögöket, kivált a Lacedaemoniakat, de leginkább azért, mivel elmesterkézett melódiájiba nagyon puha, asszonyos karaktert öntött. Plut. szerint a teátrumi muzsika nagy reformátora volt, s azt a poézistól külön választá. Bizonyosan tehát ő adott nagyobb, javított kiterjedést a melódiáknak, és azt a csecsemőkorból a gyermekibe vitte által. Tulajdonképen tehát csak irigykedésből csúfoltatott. Dianára készített költeményéért az Ephesusiak 100 aranyat adtak neki.

35. Ifiabb Timotheus tébai fi, Nagy Sándor idejebeli jó flautás.

36. Antigenides, tébai fi, Philoxenus tanítója, flautáján minden tonusból tudott játszani, ő szaporítá annak lyukait s kiterjedését; megváltoztatta a flautások ruháját, ő élt elsőben is finom Milesusi papuccsal és sáfrány színű Crocoton ruhával. Alcibiadest ő tanítá flautázni.

37. Pronomus olly flautát talált fel, mellyen az akkoriban szokásban lévő 3 hangnemen (dórisi, frigiai, lydiai) játszhatott.

38. Ismenias, híres flautás, 3 talentomot adott Korinthusban egy flautáért.

39. Amoebaeus, Athénai híres citharista. Vala-

hányszor a teátrumon énekelt, egy attikai talentomot kapott.

40. Epaminondas maga is nagy muzsikusi mívész volt. Midőn neki mondanák, hogy az Athénaiak friss sereget új fegyverekkel küldének Lacedaemon ellen, ezt kérdezte: „Megrettent-e Antigenides, midőn Tellis kezében új flautákat látott?”.

41. Lamia, a szép és okos flautásné, tiszteletére az Athénabéliek a Venus Lamia templomát építették. [...]

Ama mívészek, kik a muzsika tökéletesedését eszközlék, csak Nagy Sándor idejéig neveztetnek, az utánna élők annál kevésbbé tűnnek elő, mennél közelebb ér Görögország ama szerencsétlen időszakához, melly Corinthus pusztulásával az egész görögséget római bilincsbe verte. Azután nemcsak a muzsika, hanem minden szép művek hanyatlani kezdetek, mert hibázott a régi ösztön, melly azelőtt bájló tűzzel lelkesíté a mívészeket.

*§. 17. A görög muzsika közönséges állapotja,
ereje s tökéletesedése*

Hogy a régi nemzetek közt leginkább a görögök-nél virágzott a muzsika, ama rendkívül való tiszteletből ered, mellyel az eránt viseltettek. Ez okból annak az ifiúság nevelésére nagy befolyást tulajdo-

nftottak, azt a nevelés főrészenek tartván erősen hitték, hogy általa az indulatok minden nemeit fel lehet gerjeszteni, vagy csillapítani. – Pythagoras a flautával részeg ifjat józanított meg, – mást a gyújtogatástól feltartóztatott. – Muzsika által bátorítottak a görögök a vitézségre, s győzelemre vezettek. – Klinias haragját és szomjúságát azzal enyhítette. – Terpander a Lacaedemoniak közt támadott lázadást muzsika által csillapította le. – Timotheus muzsikájával N. Sándort olly dühösségre gerjeszté, hogy ez székeről felugorván fegyvert ragadna. – Solon egy önmagától készített elégia eléneklésével az Athénabelieket a Megaraiak ellen megújítandó háborúra bátorította, noha annak megújítása halál büntetése alatt volt megtiltva. – A megarai trombitás Herodotus kettős trombitájával Demetrius katonáit Argos ostrománál úgy feltüzelte, hogy ezek olyan masinát vontak a sáncokra, melyet már több napig sikertelenül igyekeztek helyéből kimozdítani. – Plato azt vélte, hogy a muzsika ellen szólni sem lehet anélkül, hogy az ember a Státus törvényeit meg ne sértse. – Polybius szerint az Arkádiaiak vad szokásait egyedül a muzsika űzte el. – Pythagoras iskolájában a muzsika fő tudomány volt. – A görögök indulatosak, büszkék, érzékenyek lévén, tartani lehetett vétkeik s erkölcsaik felette messze vitelétől. Mély belátás volt tehát törvényadójikban, hogy a muzsi-

kát használták a nép heve mérséklésére a gyönyörűségek keblében, vagy a győzedelem útján. – A mértéktelen borital megakadályoztatására a vendégségekben az istenek s hőroszok felől énekeltek. – A Lacaedemoni vezérek inkább lágy flauták mintsem hathatós trombiták által mérsékelték az ifjú Spártaiak tüzes bátorságokat, s a hadi rendben őket azok által igyekeztek megtartani. – A muzsikától várták ők a szív pallérozását, bizonyosan azért, mivel azalatt minden képző tudományokat értették. Szokás volt náluk az istenes és világi törvényeket énekelni, s dalaikban az istenek, hőroszok, vezérek, uralkodók eránt hálaadó tiszteletet mondani. – Leginkább gyakorlák a muzsikát Arkádia, Lacaedemon, Attica s Créta lakosai. Minden városaikban voltak muzsika tanítók, s Arkádiában szégyen nem volt minden tudományban járatlan lenni, de a muzsikálni nem tudó gyalázatosnak tartott. Míveletlen embernek mondatott kiról ezt állíthatták [...] Nagyra becsülték a muzsikust is. – A Cynetheusok, éjszaki Árkádia lakosai megvezték a muzsikát, azért útálták s barbarusoknak nevezték őket a többiek.

Azonban a görögöknél is nagyon csekély volt a muzsika kezdete, és csak pásztori muzsikáinkhoz hasonlíthatott. Leginkább pedig állott a legeltetés alatt danoló pásztorok s pásztornék együgyű énekeikben, mellyeket egyszerű eszközeikkel követtek.

Korán kezdének tehát muzsika mellett énekelni, de soha sem muzsikáltak ének nélkül. Nem csuda tehát, ha a trójai háború s Homerus idejében semmi tökéletességre nem lépett nálok a muzsika. Oka leginkább az, hogy a költés nem volt az énekléstől elválasztva; azért vala minden költő muzsikus is. De a muzsika csak recitálni szokott versek ékesítésére választott eszköz gyanánt használtatott. Igen lassan kezdék az éneket, táncot s muzsika eszközöket egymástól külön választani, éspedig ez csak az Olimpiászok kezdetén történt. Azelőtt az ének s muzsika a vallásbeli szertartásokhoz, inneplések-nél, vendégségben, temetésnél, lakozásnál használtatott; mostmár a teátrumokon is. De legjobban tökéletesedett a nyilvános játékoknál szokásba jött vetekedésekben, ú. m. az olimpiai, pythiai, nemeai s isthmusi játékokban. Olympiában muzsika gymnasium volt, s Lolicinium-nak neveztetett. A Delphi-nél tartatott pythiai játékokban eleintén muzsika és költés volt a vetekedés fő tárgya, a citérások és flautások Apolló tiszteletére Paeanokat énekeltek, s eszközeikkel követték azokat. Plut. szerint Apolló jóvendőmondásai s flauta mellett énekeltek. – A pythiai, nemeai s isthmusi játékokban lyrán, citerán, énekkel is flautával fő-vetekedések tartattak. – Ezen négy szent játékon kívül más görög innepek is voltak a muzsikára szánva, p. o. a Panathenaei játékok Athénában, melyeknél köl-

tői s muzsikai vetekedések voltak a fő tárgyak. A Rhapsodisták (Bárdok) Homérnak különösen kirendelt költeményeit éneklették. – Perikles idejében a muzsika tanulása már közönséges szükség volt. Ő építé Athénában az Odeumot, melyben naponként gyakoroltattak az éneklők s muzsikusok. – Pythagoras volt az első, ki a muzsikát tudományos törvényekre szabva tanította, és a mester szókat folyamatba hozta.

§. 18. Rövid jegyzések a görög muzsika Grammatikájából

A muzsikai hanglajtorját vagy scálát Sytemának nevezték. – Az első hanglajtorjában alig volt egymásutánn következő 3 tonus, ú. m. h, c, d, vagy e, f, g; a Tetrakordán 4, Pythagoras Lyráján 8, N. Sándor alatt már két octávájok volt. Azutánn következett a 18 hangú skála, vagy a Systema perfectum, maximum, immutatum.

A harmónia fő hanglajtorjai hárman valának, ú. m. Diatonica, Chromatica, Enharmonica. A Diatonica a mi kótáink szerint a nagy octava, vagyis a basszusnak két alsó léniái közben lévő d, e, f, g, a, b, c, d; discant: h, c, d, e, f, g, a. – A Chromatica: basszus a, h, c, cis, e, f, fis, a, b, h, d; discant h, c, cis, e, f, fis, a. – Az Enharmonica:

basszus a, h, his, c, cis, e, f, a, ais, b, d; discant h, his, c, e, eis, f, a. – Arist. Quint. szerint a Diatonica férfias és komoly; – a Chromatica nyájas és pathetikus; – az Enharmonica eleven és kellemetes hangzású volt.

Különös említést érdemel a többen kívül a Dórisi, Phrygiai és Lydiai hangzás neve is. A Dórisiban a Tetrakorda legalsóbb húrja E, a Phrygiaiban Fis, a Lydiaiban Gis volt. – A Dórisi használtatott az ütközetre való feltüzelésre, vagy hadi tettek dícséretére; – a Lydiai szomorú tárgyakra, elégiák s panaszokra; – a Phrygiai szent énekekre, a tisztelet s háladatosság kijelentésére.

Tizenöt hangnemök (Tonarten, Modi) volt, és pedig 12 az alsó, 3 a felső octávában, ezek pedig mind lágy (mol) tónus nemek. Jele, hogy nálok melancholica hangzású muzsika kedveltetett.

§. 19. *A Semeiographia különösen*

A görögök a magok muzsikájára tulajdon kótaírást találtak fel, s ahhoz betűiket használták. Tökéletlen vala ez az írás, mert a hasonló hangokat különbféle betűkkel jegyezték meg, s fel vagy lemenő betűkkel, hanem csak horizontaliter írták. Az első hiba miatt igen sok jelekre volt szükségök; különösek voltak az éneke, instrumentális

muzsikára, minden 15 tonus nemre, s a hangzás fő lajtorjaira, és így mintegy 990 külömbféle jegyekre volt szükségök. Mindezek pedig csak az alphabetum 24 betűiből formáltattak amidőn t. i. azoknak fekvését, formáját s nagyságát változtatták; mivel pedig a betűk még elégtelenek valának, az accentusok is segedelmül vétettek, néha egyedül, néha a betűk mellett. Minthogy végre a betűk a tónusok tartása idejét meg nem határozták, tehát ezt a textus syllabáji hossza vagy rövidsége szerént mérték ki, vagy pedig e számokkal 1, 2 vagy A és B-vel a darab elején jegyezték meg; 1 vagy A rövidet, 2 vagy B hosszút jelentett. – Melly nehéz lehetett tehát a muzsika tanulása bizonyítja Plato, ki a muzsika első fundamentomát 3 esztendeig tanulta.

§. 20. Valami muzsikai Rhetoricájokból

Ennek egyik éspedig legfontosabb része a Rhythmopoeia volt. A Rhythmus (Numerus, Tactus) az éneklendő szótagok szerént vétetett. A hosszú szótag két annyi ideig tartott, mint a rövid. Minden szótag időmértéke Mora-nak nevezetett; a rövidnek egy, a hosszúnak két Morája volt. Későbbben többféle Rhythmusok találtattak fel, mellyek 3 osztályra vétettek. 1. Az egyenlő

ritmus hasonló volt a mi $2/4$, $4/4$, $6/8$, $6/4$ tactusainkhoz. – 2. Az egyenetlen hasonlított a mi $2/3$, $3/4$, $3/8$, $3/6$ tactusainkhoz. – 3. A Hemiolicus, mely nálunk alkalmatlanságáért megvettetik, volt az $5/1$, $5/2$, $5/4$, $5/8$ tactus. – Muzsika közben a karmester (Capellmeister) külömbféle módon adta az időmértéket, hogy a muzsikások abban megmaradjanak. Az Orchestra (nem Orchestra) közepén egy magasabb helyen álló Koriphaeos-nak mondatott férjfi lábával verte a tactust, azért podarius, pedarius, pedicularius-nak neveztetett. Lábaira vastalp (Sandalia, pedicula, scabella) volt kötve, hogy avval a tactust annál hallatszóbba tegye. – Másként a taktus így is adatott: „A karmester jobb kézzel bal markába ütött, vagy mind a két kézben tartott osztriga tekenőt, csontokat sat. ütött öszve.” Ekkor hívták őtet Manuductor-nak. – A lábak felemelését (Aufschlag) thesis-nek, a leütését (Niederschlag) arsis-nak nevezék.

Mai harmóniáinkat a görögök nem esmerhették. Volt ugyan valamely neme, de igen csekély, nálok is; mert a tertiákat, sextákat, nem szerették s eszközök csak octávéban vagy kettős octávéban hangzottak együtt, valamint az új-görögök s törökök legfellyebb a quintát és octávát használják a fő eszköz késérésére; más míveletlen nemzetek pedig vagy egy hangon vagy octávéban énekelnek s játszanak együtt.

A régi görög éneknek csak egy-két példánya maradt meg számunkra. Egy Hymnust Kalliope mûzsához kótában közöl Funke, Neues Real Schullexiconjában muzsika art. alatt. – Pindarusnak egy pythiai ódáját kótában lásd Busby, Geschichte der Musik 1. B. 42. l.

§. 21. Írók

A régi görög muzsikáról írtak a régiebbek közül: Aristoxenus, Euclides, Plutarchus, Didymus, Nicomachus Gerasenus, Alypius, Gaudentius, Bryennius, Bachius senior, Aristides, Quintilianus, Claudius Ptolemaeus, Dionysius Halicar, Plato, Aristoteles, a Tirusi Porphyrius, másként Malchus.

Az újabbakból: Marpurg, Kritische Einleitung zur Musik der Alten; – Abbé Roussier, Mémoire sur la musique des ançiennes; – Funke, Real Schullexicon; – Barthelemy, Anacharsis utazása; – Meibom, Antiquae Musicae Scriptores; – Bartholin, De tibiis veterum; – Busby, Geschichte der Musik sat.

D) A RÓMAIAKNÁL

§. 22. *Közönséges állapota*

Halicarnassi Dienes, Strabo és Livius szerint a rómaiak valamint a tudományokat, úgy a muzsikát is a görögöktől tanulták, tehát az ő muzsikájok a görögökétől nem igen különbözhetett. Különösen pedig a vokális muzsikát az Etruskusoktól, az instrumentálist az Arcadiaiaktól kölcsönözték. Nem is voltak ők a hangművészség különös kedvelői, ez az oka, hogy azt nem is nagyon tökéletesítették. Hogyis virágozhatott volna náluk a muzsika, mikor azt többnyire görögök és rabszolgákra bízta? Azonban már Numa Pompilius rendelkezésből a Processiónál ugráló Saliusok muzsika mellett táncoltak, melly abban állott, hogy paizsaikat öszveverék, s ezen zörgés mellett táncoltak. Ugyan Numa, midőn a római népet felosztaná, a mesterség űzők közt első helyet adott a muzsikusoknak, mert az áldozatoknál használtattak. – Servius Tullius két Centuria trombitást és kürtöst állított fel. – Lassanként azután a Theátrumba is bevitetett a muzsika. – Livius szerint a nagy vendégségekbe muzsikás asszonyok hívtak, kiket Psaltria, Sambucistria, vagyis húros muzsika mellett éneklőknek neveztek. – Leginkább divatba jött náluk a muzsika a köztársaság végső esztendejében. – Cicero szerint

az előkelők magoknak különös muzsikuskat tartottak, kik Servi és Pueri Symphoniaia-knak nevezettek.

Suetonius szerint, midőn Caesar a római népet 22 000 asztalnál megvendégelné, mindeniknél különös Orchestra volt, s ekkor Rómában csak idegen énekesek és színjátászók 10–12 ezeren valának. – Augustus alatt még becsültetett a muzsika, utánna hanyatlani kezdett. – Tiberius noha szerette, mégis minden muzsikust és színjátászt kiűzött Rómából. – Caligula és Claudius a görög és Ázsiából jött muzsikuskat nagy ajándékokkal tetézte. – Nero a muzsikának nagy védője s kedvelője lévén minden 5. esztendőben tartandó közönséges muzsikai vetekedést rendelt. Legtöbb idejét maga is annak gyakorlására szánta, gyakran maga is nyilvánosan mint énekes lépett fel. Szolgálatjába 5000 külföldi muzsikust vett, őket jól fizette, egyforma ruhába öltöztette s megtanította, miként tapsoljanak neki. Ő maga, mint énekes fellépett a nápolyi theátrumra, sőt Görögországban is mind a játékszínen, mind az Olympiai játékokban, hol megvesztegetett bírái ítéletére híres muzsikuskok elől 1800 jutalmat ragadott el, mellyekkel nagy büszke hiúsággal jöven vissza Nápoly, Antium, Albanum s Rómának kerület falait által törette, s mintegy Triumphator ment be a nyílásokon. Énekszavát annyira szerette, hogy annak fenntartása miatt óntáblácskát viselt

mejjén, s az okból csak hátán feküdt, különös orvosi szereket vett be, gyümölcszel s az éneklés organumaira nézve káros étkekkel nem élt, és hogy torkát meg ne erőltesse, a katonák s Senatushoz intézett beszédjeit vagy parancsolatait csak írásban adta elő. Tartott egy Phonascus-t, kit csupán énekszava őrzőjévé rendelt. Csak ennek jelenlétében s engedelmével szóllott, és pedig csak olly hangosan, mint ez jónak ítélte, kinek, ha reá nem hallgatott, szabad volt a császár száját zsebkendővel bedugni. Mind emellett szava vékony és rekedt volt; de jaj vala annak, ki azt ócsárolni merte. Palotájában építetett theátrumán majd minden nap fellépett, hova nemcsak előkelőket, hanem köznépet is meghívott, s őket gyakran nemcsak nappal, hanem éjjel is ott tartóztatta; mert míg ő nem engedte meg, senkinek sem volt szabad eltávozni. Sokan azonban elszöktek unalmokból, életek vesztével ugráltak le a falon, vagy holttá tettették magukat, hogy kivitessenek és megszabaduljanak az unalmas mulatságból. Mások a hosszas veszteglés miatt halálos betegségbe estek, s az asszonyok gyakran helyben lebetegedtek. Alattomos számos kémjei által hamar megtudta azok neveit, kik éneklését csúfolták vagy kinevették, s ezeket nem-sokára császári rettentő büntetés érte. A későbbi Vespasian császár egykor Nero éneklése közben elaludt, s csak barátai hathatós közbenjárásának

köszönhette a haragra gerjedt Nero által reá kimondott halálos büntetésnek elkerülését. – Commodus császár is gyakran éneklett nyilvános színhelyeken. – Galba után Róma pusztulásáig keveset tudunk a rómaiak muzsikájáról.

§. 23. Muzsika eszközeik

Nálok közönségesen a húros eszközök Fides, a fúvók Tibiáknak hívattak. Az utólsókat leginkább kedvelték. Eleinte csak a pásztor-sípot esmerték, későbbben fogadták el a Triginint, Lyrát, Lydiai flautát, tubát, kürtöt, hárfát, cimbalmot. Tibia dextra olyan flauta volt, melyet a komoly ének mellé használtak; a Tibia sinistrát pedig a vidámhoz. A Tibiae pares vagy Sarranae (Sarra vagy Tyrus névtől) az Impares-ektől egy octávával különböztek. Nero alatt vízi orgona is volt Olaszországban. Ugyanez a császár inkább szerette fújni a dudát, mint az egyszerű flautát, mert a duda mellett az ő rángatódzó arcvonásait nem olly könnyen lehetett észrevenni. – A Tubának egyik neme Lituus a táborban, különösen a lovasságnál használtatott. Formája görbe volt, vadkan vagy kígyó fejjel végződött. – Az egyenes trombita a gyalogságnál volt szokásban. – Pompéjinál különös trombita ásatott ki az újabb időkben, melly egy hosszú érc

és ekörül lévő 7 apró csőkből állott. E lehetett ama valóságos tábori Clangor Tubarum. – Úgy látszik, hogy az ének leginkább kedveltetett a Rómaiaknál, de énekeiket is csak görög melódiákhoz alkalmaztatták. Laborde bizonyítja, hogy Horác több költeményit a már előtte esmeretes görög nótákra készíté, p. o. 1. könyvének 2. ódáját: „Iam satis ter-
ris...” etc. egy a Sappho idejű görög melódiára vonta, melly mindeddig fentartatott.

§. 24. *Muzsikusaik*

Némelly practucus hangmívészeiknek csupán neveiket hagyák fen az írók. Így Horác Sat. I. Cicero idejéből nevezi: 1. Arbuscula énekesnét s táncosnét. 2. Neaera énekesnét. – 3. Neró hárfatanítója volt Terpnus. – 4. Galba alatt élt Canus flautás. – 5. Nevezetes volt kiváltképen Tigellius Hermogenes énekes, Caesarnak nagyon kedves embere. A Triumviratus ideje alatt talentoma által minden nagyoknál bemenetelt nyert s magának kincseket szerzett. Halálát számtalanok, kiknek pártfogója volt, keservesen gyászolták. – 6. Említetik Flaccus, Claudius fia, ki Terentius Comœdiái muzsikáját készítette. – Megjegyzésre méltó, hogy Rómában az énekesek különös becsben tartván különös igazakkal bírtak, p. o. nekik Jupiter

templomában enni, bizonyos hosszú ruhát viselni, minden esztendőben 3 napig processio formára Róma utcáin énekelve járni, s mindenféle kicsapongást úzni megengedett.

§. 25. Írók

A hajdani római muzsikáról írtak a régiebbek közül: Vitruvius, Plinius, Aulus Gellius, Apuleius, Censorinus, Macrobius, Martianus Capella, Boethius és Cassiodorus.

Az újabbak közül: Marpurg, Roussier, Funke, Busby, Burney, Forkel sat.

Második rész

AZ ÚJABB MUZSIKA TÖRTÉNETE

§. 26. Bèvezetés s felosztás

Mivel az újabb muzsika csak a kereszténység, éspedig leginkább európaiak által emeltetett mai tökéletességére, kizárván a többi földrészein élő míveletlenebb nemzetek muzsikáját, mellynek a vett tudósítások szerént csekélysége és kevés előmeneteléről bizonyosakká tétettünk, csak az európaiak s többnyire keresztények muzsikájáról fogok értekezni. Értetik, hogy a többi föld részén lakó keresztényeknél is európai muzsika van szokásban.

Az újabb vagy keresztény muzsika 1) templomi vagyis egyházi. Ide tartozik az Oratórium. – 2) Világi, mellynek nemei a dráma és kamara muzsikája. Amahoz számláltatik a tánc muzsika és népdal is, emehez a koncert muzsika, Symphonia, Duett, Tercett, Quartett sat. Sonata, Rondo, Divertissement sat.

*§. 27. Altallyános tekintet
az újabb muzsika történetére*

A hangművészség kiterjedése olly nagy, hogy ki-
merített történetét előadni lehetetlen. – Az újabb
muzsika tökéletességének talpkövét a keresztény
templomi muzsika veté meg. Felemelte azt az újabb
kótanyomtatás, a rendesebb taktusok, a Generál
basszus, Opera, Oratórium, és számos muzsikai
eszközök feltalálása, nemesítése. A XVIII-ik szá-
zadban lépett a muzsika Olasz- és Németország
igyekeazete által a mívelt finomság felsőbb polcára,
mellyről mindég fellyebb emelkedik annyira, hogy
az emberi elmének ezen óriási munkáját elegen-
dően csudálni nem lehet.

§. 28. Újabb muzsika íróji

Olly számosak ezek, hogy előszámlálások nagy
kiterjedést kívánna. Elég legyen a legújabbak kö-
zül a következőknek említése: 1) Allgemeine
Geschichte der Musik nach Busby von Michaelis.
Leipzig 1821. II Bde. – 2) Geschichte der Ton-
kunst nach Jones von Mosel. Wien 1821. – 3)
Ideen zu einer Aesthetik der Tonkunst von Schu-
bart. Wien 1800. – 4) Albrechtsbergers saemmtli-
che Schriften von Ign. Seyfried. III Bde. Wien

1826. – 5) Gerbers alt und neues Tonkünstler Lexicon. – 6) Vorlesungen über Musik. Von Hans Georg Naegeli. Stuttgart 1826.

*§. 29. Az újabb muzsika világnak
legközségesebb eszközei*

I. VERŐ ESZKÖZÖK

1. Szél orgona (Organum Pneumaticum), minden hang eszközeink között az első helyet foglalja el. Méltóságos hathatósága már a keresztény világ zsengejében fő helyet szerze neki. Leginkább a németeknél tökéletesült, s ezek csuda munkákat mutattak általa. Legjobb orgonák találhatók Európában: Róma, Flórenc, London, Antverpia, Mannheim, Frankfurt, Berlin, Salzburg, Bécs városokban. Leghíresebbnek tartatik a Halberstadt-i Franciscanusok klastromáé.

2. Vízi orgona a VI-ik században még találtott, de minekutánna a szél-orgona közszokásba jönné, feledékenység áldozatja lett.

3. Harmónika, a híres Franklin találmánya, nagyobb s kisebb üveg tányérjai adják a hangot, ha azok nedves ujjal érintetnek. Melancholika hangja nagyon érzékenyen hat az emberre.

4. Clav-Aeolion, fújtató által apró réz nyelvecskék adják a tónust. Claviaturán játszatik, mint az

orgona. Hangja a gyásztrombitáéhoz nagyon hasonlít.

5. Fiszharmónika, sokban hasonlít az előbbihez, kivéven, hogy hangja hoboé vagy angoly kürtöt követ. Szinte mint amaz folyó időnk találmanya.

6. A hordozható orgonácskák (Werkel) s klavírocskák, melyeket a szegények élelmök keresésére, mások madarok tanítására fordítanak.

7. Szárny Klavir (Flügel, Clavicembalo), melynek húrjait toll vagy réz szálak (tangensek) billentik.

8. Clavikordium (Spinnet), csendes hangja volt, mostmár szokatlan.

9. Fortepiano, Silbermann német találta fel. Rajta a Forte és Piano a régi toló mutációk nélkül, a hang pedig fa kalapácsocskák által eszközöltetik. Ezeknek kategóriájába tartoznak még: a. Pantalon vagy törpe Fortepiano (Zwerg). – b. Melodika, Stein német találmanya, klaviaturája acél szálakat érdekel, melyek flauta hangot adnak. – c. Számos orgona s Klavir nemek.

10. Lyra (Leyer, Chelys, Testudo, Telon) 7, 8 s több húrjait tollal pengették.

11. Hárfa, esmeretes eszköz. – A pedál-hárfán a semitónusok minden nehézség nélkül adathatnak elő.

12. Lant (Laute), 24 húrral. A Spanyoloknál tökéletesedett. Egykor a főemberek kedves mulató eszköze.

13. Mandolin, a spanyolok s olaszok kedvence. Ujjal vagy tollal pengetik 4 vagy 8 húrjait.

14. A 13 húros citera.

15. A hat-húros gitár (Guitarre). – A Gitár d'amour-t vonóval játszák.

16. Cimbalom, most többnyire a magyar cigányoknál van szokásban.

17. Űstös dob (Kessel Pauke), a nagy muzsikánál többnyire kettő van, egyike quinta vagy quarta hangra igazítva.

18. Nagy török dob, és a kis tábori dob; a katonai s más nagy muzsikáknál használtatik.

19. Cinella, két finom érc-tányérok, mellyek a nagy muzsikáknál összeveretnek.

20. Réz háromszeg (Triangel) s a csengetyűs eszköz; mindkettő a török muzsikánál pengettetik.

21. A doromb (Maultrommel, Mundharmonika), most már nagyobbak is készítenek, mellyeknek két nyelvök van s egy ember két illy nagy dorombon játszhatik egyszerre, szájának mindkét oldalára egyet vévén. Ezeknek négy nyelvei úgy hangoztatnak össze, hogy tökéletes accordot formáljanak, s így azokkal a legszebb darabokat lehet ki-verní.

II. FÚVÓ ESZKÖZÖK

1. Az esmeretes pásztor-kürt.

2. Trombita (Trompete, Clarino, Tromba) és

3. Vadászkürt (Corno, Cor, Waldhorn). E kettő ma a billentyűk (Klappe) által nagyon tökéletesült, annyira, hogy rajtok nehéz darabokat, Concerteket is lehet adni. Az utolsónak neve a Bombardone 10 billentyűvel, a hadi muzsikánál használtatik.

4. A gyász vagy nyújtható Trombita (Posaune, Trombone) vagyon alt, tenor, és basszus neve.

5. Zinke, ma már szokatlan, elefántcsont vagy kemény fából készült, 6 hanglyukai a fújást nagyon nehezítették.

6. Hoboe (Hautbois, Oboe) mintegy 200 esztendőös francia találmány. A billentyűk által tökéletesült. Nehéz fújhatása jó mejjel kíván.

7. Clarinett (Alt-Hoboe), mintegy 100 esztendőös német találmány.

8. Angoly-Kürt (Englisch Horn, Corno Inglese, Cor Anglaise). Angoly újabb találmány, széles görbesége, hat lyuka, több billentyűje, altus és tenor közt lévő hangja van.

9. Flauta nemei: a) az egyenes flauta, melly egyenesen tartatván fellyül fújatott, mint a furulya. – b) Flute douce, egy rőfnyi hossza, hat lyuka, mintegy két oktávája, csendes melancholika hangzása volt, s francia basszuskulcs szerént játszatott. – c) Basszus flauta, majd hasonló a fagotthoz, rézcső által fújatott. – d) Kis Flagiolet, piciny flautácska volt. – e) Kereszt^{es} flauta (Querflöte, Flauto traverso), most leginkább használtatik, felső része

oldalán lévő lyukon fújatik, azért oldalvást, balról jobbfelé keresztben tartatik. Nagy tökéletességre vitetett a számos billentyűk által. – f) Kereszt síp (Querpfefe, Picolo), többnyire csak lármás muzsikánál használtatik. – g) Tárogató (Schalmei), régen a táborban használtatott. Amannál csendesebb hangú. A magyar tárogató Clarinett formájú s igen lármás hangú volt. – h) Flute d'amour, a kereszt flautánál hosszabb s mélyebb hangú. – i) A Csákány, hazánkban taláztatott fel, pásztor furullyánk hasonlatjára.

10. Fagott, francia találmány, basszus eszköz. A Kontrafagott vastagabb s mélyebb hangú amannál. A Párisiak leginkább dícsértetnek.

11. Serpent, francia eszköz, fagott neme, kígyó formájú, lármás hangú; a hadi muzsikánál van szokásban.

12. Duda, Európa majd minden részein a szegényebb sorsúaknak kedves eszköze.

III. VONÓ ESZKÖZÖK

1. Violin vagy hegedű. Feltalálója esmeretlen. Bizonyossan a Lyrának köszönheti eredetét; aligha nem a Spanyoloknál vette első lételét, kiknél négy húrjai néha ezek: a, fis, d, a; nálunk mindég: g, d, a, e. – Az első francia Violinnak hat húrjai voltak, ú. m. basszusban a kis oktávába felfelé d, g, c, diszkantban az egyvonású oktávában felfelé e, a,

d. – Legjobbak a Cremonai, Párisi, Nürnbergi, Müncheni, Bécsi, Prágai hegedűk.

2. Viola (brácsa, altus hegedű), nagyobb amannál, most négy húrjai: c, g, d, a. Régen hat húros s háromféle volt, ú. m. diszkant, tenor, basszus viola. A diszkantnak hat húrja: basszusban a kis oktávéban felfelé d, g, diszkantban a kis és egyvonású oktávéban c, e, a, d. – A tenor violán (Viola da Braccia) basszusban a nagy és kis oktávéban g, c, f, a; diszkantban az egyvonású oktávéban d, g. – A basszus violán (Viola da gamba), melly térdek közt tartva játszattott a nagy, kis és egyvonású oktávéban d, g, c, e, a, d.

3. Violoncello (Koboz, kis-bőgő, tenor hegedű), most basszusra használtatik, 4 húrjai: c, g, d, a.

4. Violon (Contra Bassz, Nagybőgő, Brugó) 5 vagy 4 húrjai f, a, d, fis, a; – e, a, d, g; vagy f, a, d, g. Néha csak 3 húrja van.

5. Viole d'amour (Viola d'amore, Psalter), eleinte réz, azután bél húrjai voltak; nagyságára a Violához hasonlított, csendes, kellemes hangja volt.

6. Baritono, tenor és basszus közt lévő hangja, fellyül bél, azok alatt réz húrjai voltak. Feltalálója Liedl. E két utolsók ma már szokatlanok.

§. 30. Újabb muzsika történetének felosztása

Az újabb muzsika tökéletesítését Európában leginkább eszközlé Olasz-, Francia-, Angoly s Németország. Ezekről bővebb tudósításaink vannak: a többiekről igen csekély. Érdemeikhez s kirendelt határomhoz képest azomban mindenikről fogok értekezni.

A) OLASZ ORSZÁG

§. 31. Bevezetés

Minden európai nemzet közt az olaszok voltak elsők, kik a muzsika tökéletesítésén fáradoztak; csakugyan nekik is kell adnunk a koszorút. Ő közülök nyerte Európa minden része a 3 utolsó században a leghíresebb muzsikusokat, kik utazásaik közben mindenfelé terjeszték a muzsika finomabb tudományát. Olaszország nyelve, Metastasio szerint, már magában is muzsika (la musica stessa). – Ez az ország volt rendelve a világ legszebb énekei teremtésére.

§. 32. Egyházi muzsika

a) Éneklés. Az emberi énekszó a legelső, legtisztább s legszebb hangszköze a természetnek. Ez hat legérzékenyebben az emberi szívre, s hatalmas erővel érdekli azt. Megesmerék ezen igazságot az első keresztények is, mert minden egyéb eszközök felett az éneklést választák legelsőbben a Mindenható dicsőítésére. Az éneklés volt kútfeje az egész egyházi muzsikának, ez ismét az egész muzsika tökéletesedésének. Ez okból a muzsika előmenetele némelly fő ágait ezen szakaszba fogom iktatni.

Az éneklés nevelte az első keresztény ájtatosság méltóságát; mert már a megváltás első századaiban zsoltárokat és himnusokat énekeltek a hívek (Sz. Pál Apost. Csel. 5-16.). – Tertulian és Plinius mondja, hogy a keresztények hajnalkor összejövén, énekelve dicsérék az idvezítőt. – Philo szerint a ker. Therapenták vacsora után is összegyűltek szent énekek elmondására. Választottak t. i. magok közül két éneklő kart, egyikét férjfiak, másikat asszonyok közül, mindeniknek előljárójává a karbeliekből egy-egy deli termetű s muzsikát értő személyt neveztek ki. Azután a két kar egymást felváltva, mintegy felelgetve éneklé a szent Hymnusnak stropháit.

Eusebius szerint Constantin első ker. császár idejében az egész római birodalom ker. templomai-

ban énekkel kezdék s végezték az isteni szolgálatot. Az éneklőknek pedig különös hely rendeltetett a templomban.

A ker. egyházi éneklés az apostolok idejétől fogva Theodosiusig a IV. század vége feléig mindig jobbulva nevedett. Ez idő közben készítő szt. Ambrus majlandi püspök felséges dícsérő énekét. – Szt. Ágoston szerint 386. eszt. táján Justina császárné az ifjú Valentinian anyja megparancsolta, hogy a nép az olasz templomokban a napkeletiek példája szerint énekeljen. E szokást azután majd minden ker. gyülekezet felfogta s megtartotta. A Szentatyák bizonyítják, hogy az első ker. egyházi muzsika sok pogányt becsalt a templomba s a megtérésre indított. Sajnálni lehet, hogy az első kereszténység énekei közül semmi példányunk sincs. Hihető, hogy azok a zsidó s pogányság dalai után készültek. – Eusebius szerint az első rendes ker. karének Syriai Antiochiában kezdődött; innen hozta szt. Ambrus Majlandba az ő melódiáit, mellyek a napnyugoti anyaszentegyházban Nagy Gergely idejéig közönségesen, ez időtől fogva pedig a majlandi megyében mai napig az egész Ambrosianus ritus egyházi szertartásaival együtt fentartattak. Itt a szentmisék most is ezen rítus szerint mondatnak, melly a Gregorianustól annyira különbözik, hogy az idegen országi utazó megjelenvén a templomban, előtte esmeretlen szertartásokra talál.

Az egyházi ének egyik neme volt az Antiphona vagy a váltogatva éneklő dialogizált kar. Sokrates történetíró szerint szt. Ignác hozta azt szokásba. Abban állott pedig, hogy két éneklő kar Dávid zsoltárjait egymást felváltva énekelte.

Harmadfél századdal szt. Ambrus után Nagy Gergely nemcsak megjobbította a templomi muzsikát, hanem az első Szentatyáktól helyben hagyott melódiák töredékeit is össze szedte, Rómában énekiskolát állított, s a tőle kirendelt ének módja canto fermo nevet nyert egyszerűsége s méltósága miatt. Ennek példányai a kath. anyaszentegyház misemondó könyveiben mai napig fentartattak.

A mai kóták feltalálását s tökéletesedését a ker. egyházi férjfiaknak köszönhetjük. Az V. században Boethius szerint a kóták s ének módjai görög jegyekkel s római betűkkel irattak. Nagy Gergely azokat 15-ről 7-re szállította, és három oktávát engedett. A legmélyebb az alphabetum nagy hét első betűjivel iratott; a középső a hét kicsinnyel; a legmagosabb a kettős 7 első kicsiny betűvel p. o. aa, bb, sat. – Így a skála felment a mi nagy oktávánk vagy a basszus két alsó lineája közt fekvő A hangjától a diszkant lineájin fellyül következő G tonusig. – A X. század elején élő Odo szerzetes barát muzsikai értekezéséből látjuk, hogy az ő idejében már lineákba irattak a kóták. Eleinte 8–9 linea volt. – Az első kóták négyszegűek voltak min-

den nyél vonás nélkül, azután csak pontok tétetek a négyszegek helyébe, s innen eredett a Contrapont nevezet, vagyis pont – pont ellen, hang – hang ellen. Ezen pontok a nyél vonást csak később nyerték.

A Contrapontot vagy a több hangokra terjedő Compositiónak ezen fontos előlépésére való vezetést feltalálta a XI. században Guido Toscanában Arezzoi Benedictinus, azután Avellanói apát. Több azon tárgyról s a muzsikáról értekező munkát írt, mellyek közt a Micrologus legnevezetesebb. Neki tulajdonítják a basszus első lineájára tett G hangot, a B tonus, a Hexachorda (Solmisatio) vagy hat diatonicus rendben felmenő tonusok feltalálását, mellyeket így nevezett: ut, re, mi, fa, sol, la. Ezeket Pál diaconusnak Szt. Jánosra írt következő himnusza verseinek elején s közepén kezdő szók első syllabájából vette:

UT queant laxis	REsonare fibris
MIRA gestorum	FAMuli tuorum
SOLVE polluti	LABii reatum
<i>Sancte Joannes</i>	

Az újabb olaszok az ut-ot do-ra változtatták. A hetedik tonus a XVII. században ezekhez si nevezet alatt adatott Le Maire francia énekmester által. – Guido veté meg hang systemánknak talpkö-

vét, ő találta fel a pontokat, a choralis énekek jobb harmóniáját, a muzsikai kulcsokat, melyek eleinte az alphabetum betűjiből állván a lineák elejére tettek, s Claves Signataeknak neveztettek; a Polyplectrumot vagy Spinnet-et (a Klavirnak régi nemét), az öt parallela és horizontális kóta lineákat, s több hangszközöket. Az ő idejében csak három hangnem volt szokásban, ú. m. C, F, G; ő szaporítá azokat. Nagy híre hamar elterjedett mindenfelé, s javított muzsikája örömmel fogadtatott. VIII. Benedek, és XIX. vagy XX. János pápa követek által hívák meg Rómába, mestersége hallgatására, s nagy tisztelettel tetézték. Hol és mikor holt meg, nem tudatik.

A nyomtatás feltalálása után a Compositio titka, melyet a barátok a laikusokkal közleni nem akartak, hamar elterjedett, kivált a külömbféle kiadott muzsikai munkák által. Már 1480-ban Neápolyban megjelent: Franchino Gafor vagy Gafurius e munkája: Theoreticum opus harmonicae disciplinae.

Az első olasz nyelven írt énekek (Laudi Spirituali) hamar elterjedtek Olaszországban. A XIV. században egész társaságok állottak fel azoknak képzésére, s már több énekszóra is tettek. Az énekeseket Laudese-knek hítták.

A XV. században az alsó hang Tenor volt, azután jött a Contratenor, Motetus és a legfelsőbb a Tripulum. Ezekből eredett a basszus, baritono vagy Te-

nor basszus, Tenor, Contralto vagy Contratenor, Mezzo Sopran és Sopran. – A pápai kápolnában csak basszus, tenor, altus és sopran használtatott. – Ez előtt a melódiák csak Psalmodiákra terjedtek, de minekutánna theátrumba is vitettek, szebbek és kellemesebbek levének, s az eddig változtatni nem merő muzsikuskok tökéletesebbekké tévék azokat. – Azomban a régi Fuga és Canon is kezdett javulni. Rómában már virágzott a Harmonia az ottlévő Muzsika Collegiumban, hova Európa minden részeiből jöttek a Compositiót tanulni. – Ezen században kezdének az európai nyelvek tökéletesedni, s velek együtt a muzsika is előre haladt, mellynek plánta oskolája Olaszországban támadott. Ekkor már a fő olasz városokban nyilvános muzsika oskolák állottak.

A XVI. században Nagy Gergely énekeit könnyebb és szabadabb melódiákra kezdték vonni. A muzsikát nagyon kedvelő X. Leó megjavítá a templomi karénekeket. A változtatásra való kapkodás azonban rövid időre annyira ment, hogy a tridenti Concilium a megromlott egyházi muzsika ellen különös rendelést hozna. – Ekkor még rendkívül való énekes volt, ki primavista, vagy egyszeri látással eltudta a kótát énekelni.

A XVII. században az olasz muzsika jobban kezdett érni; több híres hangmívészek dolgoztak annak javításán. Ferrarai Frescobaldi római orgonás

behozta a kötött figurális stílust. Javítottak a kóták s muzsikai jegyek is. A taktusok felosztása vonások által most kezdődött. Ekkor múlt el a Canon és Fugák Sophisticája; szokásba jöttek a szólók, érzékenyítő muzsikák, és mintegy közönséges hangmívészi lázadás támadott. Viadana Lodovico a számokkal írandó General Basszust feltalálta. – A húros eszközök nagyon tökéletesültek. Ekkor lettek a Castratus énekesek a pápai muzsika kar tagjaivá. Az első volt páter Girolamo Rossini Perugiai fi.

Ha ki felséges éneket s templomi muzsikát akar hallani, Rómában Szt. Péter templomában, kivált a nagyheti ájtatosságok közben hallhat. Azonban utazóink közönséges bizonyításai szerint ott vagy más olasz városokban a mai templomi muzsikák, mellyek igen gyakran kamarai vagy drámai stílussal vegyítetnek össze, korántsem indítják buzgóságra az embert annyira, mint hazánkban vagy a német tartományokban.

b) Eszközbeli (instrumentalis) muzsika.

Constantin idejéig evvel nem volt szabad élni a ker. templomokban. Minekutánna az új hit az egész Római birodalomban megállapíttatott, hárfa és Psalterion használtatott a templomi énekek követésére. Ellenben kitiltatott a dob s régi cimbalom, valamint a templomban eddig szokásban lévő

öröm tánc is, melly a Szentegyháznak ama részén szokott előadatni, mellyet Karnak (Chorus, Choros) neveztek. – A VII. században Vitalian pápa parancsolatjára Rómában, a X. században pedig az egész ker. Anyaszentegyházban bevétetett az Orgona. A későbbi századokban, minekutánna a húros és fújó eszközök tökéletesedni kezdenek, ezek is elsőben a templomi muzsikára használtattak.

§. 33. Világi Muzsika

Világi muzsikát csak a XIII. században kezdé Olaszország képzeni; az mindég jobban távozott az eddig egyedül uralkodó templomi melódiáktól. Ezen időben említetnek a Rondelli, Motetti, Conducti énekek nevei. – Muratori szerint midőn 1268-ban Conrád herceg I. Károly sziciliai király ellen jönne, az olasz asszonyok flauta, dob, cimbalom, s más eszközök mellett énekelve processzióval jártak az utszákon. – Még ekkor is a fogadott éneklő asszonyok (Praeficae) a temetés és vendégségeknél énekelni szoktak. – Már a nagy házaknál alakosok, muzsikuskok, énekesek Giullari vagy Giocolari név alatt tartattak. Fizetésök pedig pénz, s drága ruhákból állott.

A XVI. században az előkelő olasz asszonyok s férjfiak vetekedve tanulák az éneklést és muzsikát,

kivált Flórencben. Ekkor választattak a nápolyi népdalok a Contrapont témájivá, s e nevek alatt Aria, Canzonette, Villanate, Villanelle, alla Neapolitana egész Európában kedveltettek, valamint azelőtt a Provençáli és Velencei énekek. – Szokásba jöttek más világi énekek is Madrigal nevezet alatt. – Ekkor tökéletesedett a világi muzsika által az Opera is. Sulpitius szerint már 1480. egy Tragodia recitáltatott s énekeltetett. – Alfonso della Viola 1560. Ferrarában muzsikai drámát írt. De ezek recitativ nélkül lévén, inkább Oratoriumnak hívathatnak. – Eleinte az Opera csupa declamatio volt, kivéven a beleszótt chorusokat, mellyek ódák s madrigálokból készültek. – 1597-ben tétetett Dafne opera egészen muzsikára, mellyre következett Euridice s Arianna Rinuccitól. – A Recitativ feltalálása Emiliónak vagy Perinek tulajdonítatik.

Az Operának első Orchestrája Szárny Klavír, nagy Gitár, Viole da Gamba, és nagy Lantból állott; szaporodott ez a világi muzsikások igyekezete által a XVI–XVII. században. Ekkor már 40 muzsikust számlált a hangács kar. Az eszközök voltak: több Klavír, nagybőgő, Brácsa, kettős hárfa (Arpia doppia), Violinok, Gitár, Orgona, Bassus, Viola da Gamba, Gyász trombiták, Kürt, Flauta, Trombita sat. – Rómában s Velencében az első valóságos Opera adatott a XVII. század közepén, ennek végefelé Velence már 7 Operaházzal díszlett. Az énekes

játék által nagyon nevededett a muzsika, és a szín-játékok pompája. Freschi-nek Berenice nevű Operájában elő jött: 100 leányból álló kar, 100 katona, 100 vaspáncélos, 40 kürtös, 6 lovag trombitás, 6 Tambour, 6 zászlótartó, 6 gyász-trombitás, 6 nagy flautát fújó, 6 Mesterénekes (Meistersaenger) török muzsikával, 6 octáv flautás, 6 cymbalista, 2 Török ugyanannyi elefánttal, más kettő két orosz-lánnyal, négy lovaskocsi Berenicével, más 6 kocsi foglyokkal s prédával, 12 lótól vonva, és még 6 kocsi. Ez a pompa nagy térségen adatott, számtalan sokaság láttára. – Virágzott már az Opera Velence, Bologna, Róma, Neápoly sat. városokban.

A XVIII–XIX. században nagy tökéletességre lépett az Olasz Opera s Ballét (táncjáték), mellynek méltó csudálói vagyunk. Leghíresebbek a Velen-ceiek, Majlandiak, Rómaiak, Neápolyiak, hol iszonyú nagyságú játszó-színek vannak, s a legderekbabb Énekesek találhatnák.

§. 34. Rövid tekintet a Muzsika eszközökre

Cassiodor szerint a Vízi Orgona a VI. század elején még szokásban volt, de azután helyt adott a Szél Orgonának, melly már a VII. században Rómában, azután az egész kereszténységben szokásba jött. Hihető, hogy azt napkeleten, az elpártolt

Julian a IV. században hozta divatba, ki arról Anthologia görög epigrammájában emlékezik is. Eleinte az orgonán csak Szerzetesek és Kanonokok vagy más Papok játszottak. – A XIV. században nagyon kezdett tökéletesülni s kedveltetni az orgonálás, de még inkább a Hárfa, mert alkalmasabb volt a hordozásra. Négy oktávája, s még egy tonussa vala. Az újabb hárfát némelyek Irlandból származtatják. – A Klavírt Vicenzai Niccolo hozta először valamelly tökéletességre a XV. században. – A XVI. században leginkább kedveltetett a vonóval játszandó Viola, Violon, Cornet, Trombita, Lant, Flauta, Kettős Hárfa, Szárny Klavír, és a Gitár, melly kivált Nápolyban nagy divatban volt, a XIX. században pedig mindenfelől kedvenc eszközzé vált. A Violoncello a XVII. században kedvességbe jött. Tökéletességre sietett a Violin is, kivált Allegri híres hegedűs Quartetjai által.

§. 35. Olasz Hangmívészek

Szent Cicelle (Caecilia) a muzsikához viseltetett különös hajlandósága, és szeretete miatt a muzsika Pártfogójának választatott. Beda azt írja, hogy vőlegénye Valerianus és ennek testvére Tiburtius Rómában Alexander Severus Császár alatt Cicellével együtt 180. esztendő táján nyerték el a mártír

koronát. Franciaországban már Nagy Károly alatt innepet tartának Cicelle tiszteletére. A VII. században Rómában temploma állott. A kath. Muzsika világ, sőt az Angoly Protestansok is mai napig pompásan tartják innepét Nov. 22-én.

A már említett hangművészekon kívül nevezetesebbek ezek:

A XIV. században: a vak Francesco Cieco Florenci híres Organista, mesterségéért a Cyprusi Király és Velencei Hercegről a laureatus Poéták példájára Velence nyilvános helyén borostyánnal tiszteltetett meg; Antonio degli Organi híres Organista, kinek csudálására Európa minden részéről tódultak.

A XV. században: Leonardi Giustiniani Velencében; Franc. Baverini Rómában, La Conversione di S. Paolo első Opera neme compositora; Nicola Burzio Parmában; Girolamo Dellacasa Udineben; Giov. Pico Mirandolai Herceg; Franchino Gafforio Neápolyban, ki azután Veronában és Lódiban, születése helyén, s Majlandban nyilvános muzsika oskolát állított, s több muzsikai munkát bocsájtatott közre; Jo. Tinctor; Vilh. Guarneiro; Bern. Yearte; Alessandro Stradella Velencei híres Oratoriumok compositora.

A XVI. században: Opera írók, és a Recitativ előadása javítóji: Alfonso della Viola Ferrara; Vincenzo Cossa Perugia; Giov. Ferretti Velence;

Giul. Caccino Róma; Orazio Vecchi Mayland; Giov. Peri Flórenc városokban. – Híres theoreticus és practicusok: Pietro Aaron; Ant. Doni; Parabosco Velencei organista; Jos. Zarlino Chioggiai fi, már 18. esztendejében Autor s Velencei Hangács-kar Igazgató; Vincenzio Galileo híres lantos; Annibale Padovano; Claudio da Correggio; Gius. Guami; Luzzascho Luzzaschi; Simone Bartolini Perugino Római Kapellmester 8 énekes-sel a Tridenti Conciliumhoz küldetett; Giovanni Animuccia Flórenci fi, Római Kapellm. hazájának dísze; Giov. Pierluigi Palestrinai (Praenestei) fi dísze a maga korának, Római Kapellm. Midőn a pápa és Cardinalisok Collegiuma a karénekeket számkivetni akarnák a templomból, ő 26 esztendős korában hat ének szóra készített miséjét adatta, mellynek szépsége s nemes méltóságától megilletődvén a Főpapok elállottak előbbi szándékjoktól; Giov. Maria Nanino a Pápai kar Tenoristája, sok munkát írt; Felice Anerio; Ant. Cifra Római Kapellm. s híres Componista; Luca Marenzio világi énekek (Madrigal) nagy eszű szerzője; Ruggerio Giovanelli Velletri fi, Római Kapellm. s Compositor; Adrian Willaert Velencében; Don Carlo Gesualdo Venosai Herceg, öt s hat énekszóra Madrigálokat írt, mellyeket Simone Molinaro Genuai Kapellm. adott ki. – A Lombardi oskolából: Costanzo Porta Paduai s Lorettoi Kapellm. – Lo-

dovico Balbo; Piccioli Giacomo; Gius. Caimo; Biffi és Giov. Gastoldi. – Pármában: Pietro Ponzio. – Cremonában: Claudio Monteverde. – Bolognai iskolából: Ercole Bottrigari; Andrea Rota; – A Florenciből: Francesco Corteccio, Alessandro Striggio Opera Compositorok.

A XVII. században; Vocalis Compositorok: Pietro Bianciardi és Luigi Rossi. – Híres Contrapunctisták: Franc. Soriano; Mich. Romano; Piet. Valentini; Franc. Foggia; Gregor. Allegri; Oraz. Benevoli; Franc. Turini; Stef. Bernardi; Ercole és Gius. Bernabei; Agostino Stefani. – Híres orgonisták: Pasquini; Gasparini; Zipoli; Domenico Scarlatti; Alberti Velencében; Pietro Paradies Neápolyban. – Nevezetes Hegedűsök: Arcangelo Corelli Fusignani fi, munkái által lett a Violin Európának kedvenc eszköze; Constant. Clari Pisai; Franc. Veracini Florenci; Girolamo Laurenti Bolognai; Ant. Vitali Modenai, Cosimo Perelli és Franc. Ciampi Massa-Carrarai; Lombardi Luccai; Visconti Cremonai; Michele Masciti Neápolyi; Monteverde híres Mantuai Opera Compositor.

A XVIII. században; nevezetes Violinisták: Corelli; Franc. Geminiani; Somis; Gius. Tartini híres Paduai Compositor; Don Ant. Vivaldi Velencei Kapellm. s Compos. – Neápolyi Barbella; Locatello; Ferrari Battista; San Martini; Boccherini; Felice Giardini Piemonti fi. – Compositorok

Velencében: Franc. Gasparini; Caldara; Leonardo Vinci; Porpora; Galuppi; Scarlatti; Piccini; Sacchini. – Neápolyban: Franc. Mancini; Leon Leo; Sarro; Giambattista Pergolese; Nic. Jomelli. – Rómában, mely széke volt a világi s templomi muzsikának, jeleskedtek: Buononcini, Micheli, Romaldi, Falconi, Paesiello, Mortellari, Cimarosa, Salieri, Tarchi, Alessandri, Cherubini, Marinelli, Giordani, Albertini, Buranello, Perez, Scolari, Gluck. – Egyebek: Nic. Franc. Haym, ki azután Londonban Olasz Operát állított; Attilio Ariosti Bolognai Dominicanus; Benedetto Marcello, Bonfacio Asioli Modenai fi; Muzio Clementi; Aldrovandini Mantuai Kapellm. – Híres Énekesek: férjfiak: Mingotti, Ricciarelli, Giov. Manzoli, Lovattini, Guarducci, Guadagni, Giov. Carestini Castratus, híres Contra altista; Salimbeni talán a legnagyobb Discantista; Bossi derék Tenorista; – Asszonyok: Frasi, Colomba Mattei, Paganini, Scotti, Cath. Gabrielli, Lucrezia Agujari, Sestini, Madalena Allegrante.

A XIX. század híresebb Compositorai: Rossini Giacchimo, Carafa, Mercadante, Paccini Sat. – Giuliani első Gitaristánk. – Éneklők: Velluti Castratus Sopranista, Madame Catalani altistáné, Mas. Pasta, Colbran – Rossininé, Lablacke híres Bassista, David Giov. Tenorista, nem annyira szava, mint mestersége méltó a csudálásra.

B) FRANCIAORSZÁG

§. 36. Egyházi Muzsika

Rége a Druidák és Bardusok taníták a Gallusokat muzsikára s énekre. Dalljaikat a papoknak könyv nélkül kelle tanulni. Julius Caesar alatt 20 esztendeig tanulák azokat. A ker. Gallusok az olasz egyházi muzsikát követték. Nagy Károly parancsoltjára minden klostromban s egyházi gyülekezetben grammatika mellett az éneklést is kellett tanítani. A Gallicanus rítus azonban későbbre sokban elpártolt a Rómaitól. Mindamellett a Franciák már korán fogtak a Muzsika gyakorlásához, úgyhogy az Olaszokkal is vetekednének. Midőn Nagy Károly Rómában innepelné a Húsvétot, a Gallus és Római énekesek közt tüzes perlekedés támadott. Amazok azt bizonyították, hogy ők az Olaszoknál jobban és szebben énekelnének; emezek ellenkezőleg magokat az egyházi muzsikában jártossabbaknak mondták, minthogy azt egyenessen Szt. Gergelytől tanulák; szemökre hányták a Gallusoknak, hogy az eredeti ének valóságát annyira megrontották s felforgatták. A pert Károly e kérdéssel intézte el: „Mellyik víz tisztább és jobb, az-e, melly a fő forrásból, vagy távol a forrástól zavaros és iszapos vízzel kevert patakokból merítetik?” – mindnyájan azt kiálták, hogy az eredeti forrásból merített víz-

nek tisztábbnak kell lenni. Ekkor Károly: „Men-
jetez tehát Gallusok, úgymond, Szt. Gergely for-
rásához, kinek énekeit ti nyilvánosan elrontátok.”
Ekkor nyerte Károly Adrian pápától Theodor és
Benedek különös mesterségű éneklőket, kik azután
a Galliai éneket megjobbították, mi eránt Károly,
mihelyt országába visszatért, erős parancsolatot
adott ki. Nem sokára azután az egyházi éneklés
tárgyában nevezetes férjfiak kerültek a francia os-
kolákból. – A XI. században bevétetett a francia
klastromokba az Arezzoi Guido által megjavított
muzsika. – A XIV. században lett itt közönségessé
a Contrapont; több szavú Compositiók ekkor je-
lentek meg először Machaut Vilhelmtől 4 ének-
szóra ú. m. Triplum, Tenor, Contratenor, Bas-
sus-ra. – A XVI. században a Reformatio által be-
hozott Psalmodiát megjavíták Claude Goudimel és
Claude Le Jeune jó Contrapunctisták. – De a
XVII. században olyan elmés Componistákat
Franciaország nem mutathat, mint Németország
vagy Belgiom; mert ekkor a Francia hangmívesség
jó ideig parlagon hagyatott, holott Európa egyéb-
mívelt tartományjaiban eleven üzetett. – A követ-
kezett századokban sok itt letelepedett utazó Olasz
s Német Muzsikuskok ismét feléleszték azt, s min-
den részben szép előmenetelt tettek hangmívészei.

§. 37. Világi Muzsika

Már Nagy Károly idejében szokásban voltak a nemzeti énekek. Az egész hadi sereg az ellenség ellen nyomulása közben énekelni szokta azokat. Az előénekes pedig ama Bardus volt, ki a dalt szerzette. Nagy Károly e vitézi dalokat különösen kedvelvén megtanulta, s öszve szedette. – Thibault (Theobald) Navarrai király, és IX. Vilhelm Aquitániai Herceg több Provencei balladákat készítének, melyeknek példányait lásd Busby-nál, *Geschichte der Musik*.

Nevezetes epochára emelték a Francia muzsikát a Troubadurok (Bardusok, Mesterénekesek, Minstrels, Szerelem éneklők), kik leginkább Provinciából (Provence) kerekedtek. Énekeik s muzsikájok által vándorlásaik közben nagyon kedvesek lettek az Előkelők házában. Énekeltek áriákat, Balladákat, Romance-okat a hazáról, vitézekről, hadról, szerelemről, melyeket vagy magok szerzettek, vagy társaiktól tanultak. Ez a Poesis a XII. században nagy tökéletességre lépett. Ekkor kezdetek az énekek hangszközők mellett danoltatni. Számosak voltak már a Flautások (Juglars), más eszköz játszők (Musars), Vila és Vielle játszők (Violars), a vándorló muzsikuskok (Jongleurs). Mindezek ruhával, lóval, fegyverrel, pénzzel fizettettek. – A Troubadourok közöttök első helyet foglaltak. – A Bardusok

nemcsak muzsikát, hanem tudományokat is gyakoroltak, és tisztségeket viseltek. – A Provençáli Poesist a nagyurak és Dámák megkedvelvén önn munkájik által tökéletesíték. Legrégibb Troubadournak tartatik IX. Vilmos Poitoui Gróf s Aquitániai Herceg † 1126. – Fülöp Ágoston kitiltá a Troubadourokat országából. Azonban sok történetek fentartását nekik kell köszönni. A Franciák őket a hazai Litteratura attyainak, módos viselet és illendőség eszközlőjinek, mulatságok Élesztőjinek, Francia udvariság szerzőjinek, erkölcsök kedveltetőjinek tartják. – A XIV. században a Francia mester-énekesek különös privilégiumot nyertek arra, hogy egy törvényes testet (céhet) formálhassanak, s magoknak Elöljárót, úgynevezett Királyt választhassanak. – A XVI. században szorgalommal úzetett a Francia muzsika nemcsak a szegények, hanem gazdagabbak házában is. A Dámák mind az énekben, mind a Sonnett játszásban vetekedtek. Nemcsak derék hazai, hanem számos Olasz Compositorok is jelentek meg a muzsika pályáján. A Királyoknak már jó udvari hangács karjaik voltak. A muzsika eszközöket nemcsak tökéletesíték, hanem újakat is találtak fel. Ezen és a jövő században jött itt folyamatba az Olasz és Francia Opera, Ballét és Divertissement. – A következő századokban készült a Francia muzsikának ama különös billyegű neme, melly által magát a többi Európai muzsikától megkülönbözteti.

§. 38. *Rövid tekintet az eszközökre*

A szél orgona csak 787. táján kerül itt elő, midőn t. i. Constantin Kopronimus Császár Pipinnek egyet ajándékozott. – A XII–XIII. században leginkább becsültetett 1) a Hárfa, melyet csak műveltebb emberek játszottak. 25 húrja volt, a költők mindeniknek egy allegóriás nevet adtak, p. o. adakozás, gazdagság, udvariság, ifiúság, szépség sat. A dallos, ha Kedvesének nagyon akart hízelkedni, ötet hárfájával hasonlítja egybe. – 2) Viola, kedvelt eszköz a Franciáknál, hárfa mellé használtatott, hasonló volt az új hegedűhöz, de több húrja, mint ennek, s a nyaka hangfogásokra vala felosztva, mint a Gitáron. – 3) Vielle, hangjai kerék forgása által eszközöltettek. – 4) Flauta, 10 húros hárfa, a Hoboenak valamely neme; Fagott, Trombita, nagy Dob, melyet egy gyermek tartott, s meglett férfji ütött; a Biscayai kézi dob (Tambour de Basque); kézi harang eszköz; Gitár; Duda; Verő deszka, melly a mejjre volt függesztve s ujjal játszatott; Rebec vagy 3 húros Viola; Positiv vagy hordozható orgona; a XVI. században a Lant és 6 húros Violin. Ez utolsót Baltazarini Piemonti fi hozta be; ő adta a Ballet és Divertissement első ideáját, melyekhez De Baulieu és Salmon készítenek első muzsikákat. Ezekhez használtatott a Hoboe, Kürt, Gyásztrombita, Violoncelle, Lyra, Flageolet is.

§. 39. Nevezetes Muzsikuskok

Az említetteken kívül: – a XII. században élt St. Bernard Clairvaux-i Apát a Cisterciták énekei rendbehozója. – A XIV. században: Jean de Murs (Muria, de Muris) nagy muzsikusk, Philosophus, Mathematicus; hazáját némellyek Normanniának, mások Angliának mondják. Számos muzsikai munkát írt. – Philippus de Vitriaco Meaux-i Püspök.

A XVI. században: Josquin del Prato elhagyván Olaszországot XII. Lajos Király Kapellmestere lett, s a maga idejében a muzsikuskok Fejedelme lévén nagy kedvence volt a Királynak; Clement Jannequin, munkájiban a muzsikai festéssel kezdett élni, amidőn a had lármáját, madarak éneklését, és vadászat jelenéseit igyekezett muzsikával kifejezni; Didier Lupi; Guillaume Bellin; Philip. Jambe de Fere; Noe Faignant; Jean d'Estrée; Anton Bertrand; Jean Ant. de Baif Velencei fi, ki párizsi házában pompás Concerteket adott, hova IX. Károly és III. Henrik udvaraikkal gyakran megjelentek; Franc. Costeley; Adrian le Roy; Ant. Subjet Cardon IX. Károly kedves énekese és Montpellieri Püspök; Goudimel és Claude le Jeune IV. és V. Henrik kedves muzsikussa; Franc. Eustache du Caurroy kir. Kapellm. s Kanonok; Jacques Mauduit IV. Henrik alatt híres lantos, tudós, a muzsika attyának neveztetett. Ő menté meg

Claude le Jeune frásait, midőn ezt mint Hugentót elfogták, feltartóztatván t. i. az azokat elégetni akaró Sergeant kezét. Ő menté meg Claude le Jeune életét is.

A XVIII. században: Lully Olasz, a Franciák Orpheussa, s a Menuet feltalálója; Rameau; Colasse; La Coste; Campra; Charpentier; Demaret; Bertin; Mouret; Montecaire; Brissac; Mondonville; Berton; Auvergne; Trial; André; Gretry; Gluck; Piccini; Cherubini; Marchand híres párisi Orgonista; Masson Chalonsi Muzsika Direktor; Rousseau nemcsak nagy Litterator, hanem jó énekes, Klavírista és Compositor is volt.

A XIX. században: D'Alayrac, Boildieu, Nicolo Isouard, Berton, Cherubini, Mehul Compositorok. – Flautisták: Drouet, Dulon, Devienne. – Violoncellisták: Dupor, La Marre.

C) ANGOLY ORSZÁG

§. 40. Egyházi Muzsika

Az Angolyoknak muzsikai hajlandóságáról az első századok történetében elegendő bizonytságot találunk. Itt is, valamint egyebütt Papok voltak az első muzsika terjesztők. Stillingfleet Püspök mondja, hogy Szt. Ágoston Angliába jöven a Szá-

szok térítésére, egyszersmind muzsikára s énekre tanította az idevaló Keresztényeket. De Beda szerint már Szt. Germanus esmertette meg a Brittusokat a Francia egyházi rítus énekeivel, s 680. esztendőben, a Rómából ide küldetett János Énekes a Római rítus énekeire tanítá a Veremouthi Barátokat. Nagy hírére éjszokról annyi tanulók érkezének hozzá, hogy Northumberland több helyein muzsika oskolákat kintelenítetnék állítani. – Egbert Kir. idejében a Muzsika több szép mesterséggel együtt virágozni kezdett Angliában. – Benedek Püspök, Adrian, István Canterbury Barát, Frater Jakab (Friar James) híres énektanítók valának. – A VII. században a Római rítus énekei már közönséges szokásban voltak az Angoly templomokban. – Az Arezzoi Guido után élő Coloniai Franco több muzsikai munkát írván feltalálta a Cantilena Rondellát, melyből a mai Rondeau eredett. Neki tulajdonítják a kimért tactus vagy Cantus mensuralis kezdetét, vagy legalább tökéletesítését. – A XV. s következő századokban híres Contrapunctisták díszesíték az Angoly muzsikát. – A Protestansok, s az első Reformatorok kitilták a figurált harmóniát és ékes contrapontot, a templomi pompát, felséges orgonát, sőt a tactusra mért melodiákat is s helyökbe egyszerű hymnusokat, zsoltárokat hoztak be a templomokba; olyan énekeket rendeltek az előbbieik helyébe, mellyeknek huzamossan

járó, egyforma hosszúságú hangja minden prosodiát, rhythmust, s éles hangzást számkivetett. Ezáltal megcsökkent a Muzsika. Azonban a Cathedralis templomokban, privát református kápolnáknban megtartatott a régi compositio stylusa a szívreható szent pompa további díszére. Németországból nemsokára átalvitetett Angliába a zsoltároknak versekben való éneklése. 1594-ben már 4 énekszóra téve adattak ki azoknak melodijáik. Erzsébet Királyné alatt a Canon és Fuga nagy tökéletességre lépett. Ő nagy templomi kart tartott. Hatalmasan szegezte magát a Puritanusok ellen a templomi muzsika fentartása ügyében, s mivel sok szülők nem akarák éneklő gyermekeiket a királyi templom muzsika karjához ereszteni, erővel vitette őket oda, más ellenkező férjfiakkal együtt. Ő vitte véghez, hogy a felsőbb egyházi muzsika a cathedralis templomokban nemcsak virágoznék, hanem majd egyarányossan járna az Ollasszal. – A Stuarti Ház visszajöttével eltűnt a Puritanismus s a Londoni hangmívészek ismét előbuktak, az Orgona visszatéetett a templomba.

§. 41. Világi Muzsika

Leginkább kezdett ez fejlődni a Troubadourok idejében, kik – valamint egyebütt – itt is nevezetes házakban s királyi udvarokban nagy rollát játszo-

tak. Midőn a XII. században a Provençáli Poesis és Muzsika köz divatba jönne, I. Richard Király Blondel nevű Bardus jó barátjával egy éneket készített, melly azután nagy hasznára vált; mert midőn a Király Palestinából visszajönne, az Austriai Herceg által a szentföldön egykor volt perlekedésök megbosszulása fejében elfogattatván egy várba zárattott. Senki sem tudván fogsága helyét, Blondel több tartományt megjár s tudakozódott holléte felől. Végre eljutott fogháza környékére s megtudá, hogy ott valamelly fogoly esztendő óta be lenne zárva, de hogy ki legyen, senki sem mondhatta meg. Blondel tehát a tömlöcsös torony ellenébe állván eléneklé az egykor Királlyával készített éneknek felét, mire a bezárt Richard a másik felét utánna énekelte. Ezáltal bizonyossá tétetvén Blondel Fejedelme fogságáról, Angliába sietett, s közlötte titkát az ország bárójival.

1212-ben, midőn Randal Chesteri Gróf a Val-lisiaktól véletlen ostrommal várába záratnék, a Chesteri Constabel Robert de Lacy öszve szedte a helybeli vásáron lévő embereket, s Troubadourok által tüzelé fel őket a harcra, amidőn velek az említett Grófot felmenté az ostrom alól. Háladatosság fejében a Gróftól azt a privilégiumot nyerték a Troubadourok, hogy ezután szabad legyen nekik a Chesteri vásárra számosan megjelenni, minden egyszeri csinért büntetés nélkül maradni, s a pri-

vilégiumot Főénekessök által minden vásáron kihirdetni.

II. Richard Király alatt John of Gaunt Lancasteri Herceg 1381-ben a nála tartott vendégségekre öszve gyűlő Muzsikuskok rendbe tartására nekik Igazgatót mesterénekesi Király név alatt rendelt, ki különös kegyelem levél által hatalmat nyert a Herceg birtokaiban lévő engedetlen muzsikusokat elfogatni, kötelességökre késztetni, s pénzbeli büntetésre ítélni. Mivel pedig a panaszok szaporodának, különös törvényszék is állíttatott azoknak előidézésére a Tutbury várban, melly minden esztendőben Nagy Boldog Asszony reggelén tartatott. Erre a Muzsikusk Király társaitól késértetve muzsika mellett nagy pompával jelent meg, éspedig elsőben a templomba, azután a vár palotájába, s több cerimoniákkal kezdődött az új Király választása és a törvénytartás. A gyűlés utánni nagy vendégséget bika-harc követte. Eleresztetett t. i. egy bika, mellynek füle, farka elvágva, teste szappannyal bekenve, orrlyukai borsal voltak bedugva; a nyomorult állat a mesterénekesektől úzóbe vétetett, s olly kínos játéknak lett tárgyává, valamint a Spanyol bika-harcoknál történik.

IV. Eduard céhbe állította a Troubadourokat, szabadságot adott önn énekeseinek, hogy egy Marschall Elöljárót s két Felvigyázót válasszanak magoknak. Ekkor tehát már királyi udvari kar is volt.

I. Károly egy testbe íratta a Londoni muzsikuskokat, s nekik különös, egész Angliára terjedő privilégiumot adott, melly szerént senkinek sem volt szabad a muzsika tanítás, hacsak ezen társaság által examinálva s meghatalmazva nem volt. – A XV. században nemcsak templomi, hanem világi énekek is több énekszóra irattak; a Solo énekek ritkák, csak Chorusok voltak szokásban.

I. Károly alatt gyakoroltatott a Masque is, melly neme volt a tánccal kevert énekes játéknak; e volt a recitatio nélkül irtt Angoly operák kezdete. Abban a legtöbb személyek is játszottak, mint I. Károly felesége, S Dámáji, a Király s fő emberei. A Salisbury nyilvános theátromban 1637-ben adott első Masque volt a Microcosmus. Az Olasz stílusú Opera és Dráma a XVI–XVII. században I. Jakab és Károly alatt kezdődött, melly által az előbbi muzsika nevedett és szépült. Szokásba jöttek a szomorú s víg játékba elegyített áriák, Duettek, Terzetek, s Chorusok. De e század második felében már eltiltattak az Operák, s helyökbe a musicalis és declamatoriális multságok engedtetek meg. A Stuarti ház visszajöttével a Drámák ismét elkezdődtek. – Az eredeti Angoly opera az Olasz behozatása után hanyatlott ugyan, de mai napig azzal együtt vetekedve adatik Londonban.

Az eszközbeli muzsika a XV–XVIII. században még nem nagy tökéletességre lépett, sőt ritka is

volt. Az ének Gitár, Hárfa és Lant mellett adatott elő. A XVIII. század számos nagy mívészei óriási erővel haladtak annak tökéletesítésén.

A Kamarai muzsika nemében a XVI. században csupán a lant mellett énekelni szokott Madrigálok voltak a házi mulatság tárgyai. Csak a XVII. században jöttek ki több eszközökre írt Compositiók ének nélkül, melyek Phantasiáknak neveztettek.

Nevezetesen a Scotus nemzeti dallok, melyek igen régi eredetűek, s különös characterök miatt kedveltetnek.

§. 42. Valami az eszközökről

Az Irlandi Hárfa régi kedves eszköze volt a Britusoknak. Már a IX. században híres hárfások éltek. – Walesban a XII. században a nevelés tökéletességéhez a hárfa tudása megkívántatott. Szerették azt a Szászok és Dánusok is. A mellett énekeltek dalaikat. A Királyok udvaraikban több hárfásokat tartottak. I. Eduardot hárfássa menté meg Ptolemaisnál ellenségétől épen reá mért haláltól.

Az Orgona Mabillon és Muratori szerint a X. században nemcsak Olasz és Német országban, hanem Angliában is köz szokásba jött. Némellyek azt tartják, hogy az Angolyok az első orgonát egyenesen Görögországból hozták, mert az Olaszok s

Németek az avval való élest nem akarák befogadni, minekelőtte azt más nemzeteknél vennék észre. – Az Angoly orgonák mindenkor különösen becsültettek.

A Spinett (Virginal, Harpsichon, Flügel), Violin, Polyphant (hárfa neme), Kürt (Cornet), Gyász trombita a XVI. században gyakoroltattak. Hasonlóan a 6 húros Viola, Lant, Dob, Síp, Trombita.

A Violint sok ideig csak közemberek játszák, s a Protectoratus alatt az Orchesterában nem szenvedték. De a Monarchia vissza állítása után számkivétvén a Violát, a Discant, Tenor s Bass Violinok (Treble, Tenor and Bass Violin) használtattak. A Királyi asztal felett Francia szokás szerint 20 Violinista játszott; mert a Violin vígabb s elevenebb volt a Violánál. – Amannak esmeretét Franciáknak köszönik az Angolyok, kikhez az Olaszoktól jött. – Cromwell Oliver ideje alatt esmerkedett meg vele Károly Király XIV. Lajos udvaránál; ő hozta azt be az Angoly Kamarai muzsikába. Eleinte csak a templomban s nagy innepléseknél használtatott.

A Clarinett s Viole d'amour a XVIII. században hallatott Angliában először. Az Angoly Kürt legújabb Brittus találmány s egyetlen muzsika eszköz, melyet Angolyoknak köszönünk.

§. 43. *Muzsikuskok*

A IX. században Alfred Király híres Lyrista lévén mint hárfás csúszott be az ellenséges táborba; ő rendelt Oxfordban muzsika Professort. – Szt. Dunstan ugyanazon korban olly jó hárfás volt, hogy őtet a gonosz lelkek cimborájának tartanák. Ő ajándékozott a Malmesbury Apátságnak orgonát. – Gabbet a legrégibb Angoly Királyok egyike, a leghíresebb hárfások közé számíttatik.

A XIII. században Odington Walter Eveshami Barát nemcsak Astronomus s Mathematicus, hanem nevezetes muzsikus is volt. – A XV. században John Hambois is tudós férjfi s Muzsikus elsőben tiszteltetett meg muzsika Doctori címmel.

A XVI. században híres volt: Robert Fairfax Muzsika Doctora és VII–VIII. Henrik alatt Orgonista; Sir Thomas Phelyppes; John Taverner Orgonista. – John Marbek Muzsika Baccalaureusa, sok szép templomi mívék Compositora; VIII. Henrik maga is jó Muzsikus és Compositor volt. Az ő idejében a Muzsika tanulása a Hercegek neveltetésének egyik részét tette. – VI. Eduard lantot, Maria és Erzsébet Királynék Spinett, Violin, Polyphantot jól játszottak.

Más Compositorok: Robert White; Thomas Tallis VIII. Henrik alatt Orgonista. – Vilh. Bird kir. Orgonista. – Thomas Morley Muzsika Bacca-

laureusa és udvari Muzsikus; John Bull Muzsika Doctor és Baccalaureus, nagy Contrapunctista s Orgonista. Midőn a derék földön utaznék a Szt. Omersi Cathedralis nagy hírű Muzsika oskolájába jutott, hol, amint mondá, valamit tanulni akarna. Az iskola Igazgató mutatott neki 40 énekszóra írt remek éneket mondván, hogy vallyon tudna-e még valaki csak egy énekszót is hozzá írni. Dr. Bull írószereket kérven bezáratá magát az oskolába, s a két óra múlva visszajövő Igazgató mintegy elektromos ütéssel érintve álmélkodott azon, hogy a kívánt egy énekszó helyett 40 újat talált a harmonia leg-szorossabb törvényei szerént írva. Csudálkozása közben azt mondá, hogy aki ezt írta vagy ördög, vagy csak Dr. Bull lehet. Kinyilatkoztatá magát Bull, s az Igazgató ijedtében térdre esék előtte. – John Dowland Muzsika Baccalaureusa s híres lantos; John Milton a Költőnek atya, híres Dilettans muzsikus; I. Jakab Scotus Király egyházi énekek Compositora; James és Charles Hedington híres lantosok Franciaországban, IV. Henrik udvarán.

A XVII. században tündöklött: Dr. Nathaniel Giles vagy Gyles Muzsika Baccalaureusa és Doctor, I. Károly alatt híres Orgonista. – Elway Dewin kir. Muzsikus; Orlando Gibbons templomi derék Compositor és kir. Orgonista; – Dr. Vilh. Child Windsori kir. Orgonista. – Adrian Batten; Thomas Tomkins; John Barnard; Martin Pierson; Dr.

John Wilson híres lantos, I. Károly alatt híres énekes és Masque-muzsika Compositora; Dr. Benjamin Rogers kir. énekes; Thomas Warwick Westmünsteri Organista; Arthur Phillips Oxfordi Organista és Muzsika Professor. – Jenkins híres Violinista s Sonáták Compositora; J. Milton Cambridgei Baccalaureatus és Westmünsteri Organista. – Mathew Locke a Protectoratus alatt Compositor, Shakespeare Macbethjéhez II. Károly alatt szép muzsikát készített; Dr. J. Blow; Michel Wise II. Károly kedvence; Purcell Henrik Anglia Orpheusa, kir. Organista, a muzsika minden nemében mesteri Compositor, † 1695. 37 esztendőskorában. Ő írt az énekek mellé Trombitára legelőször Angliában.

A XVIII. században; Operistának: Miss Caecilia Davies; Mrs. Billington; Barbier. – Compositorok: Joh. Christ. Bach a nagy Sebestyén fia; Dr. Thomas Arne Londoni fi, híres Violinista; Dr. Samuel Arnold, a kir. Muzsika Akademiának Directora; Dr. William Boyce Organista. – Worgan; Mich. Arne; Jonathan Battishill; Sam. Howard; Dr. Will. Hayes Oxfordi Prof. – Gróf Mornington; a nagy Haendel, kiről alább. – Organisták: Roseingrave, Greene, Gladwin, Robinson, Magnus, James, a vak Stanley, Wesley, Adams, Greatorex. – Violinisták: Festing, Collet, Brown. – Nevezetesekek még: Hytch Hoboista; Boston Flautista; Karba Fagottista; Valen. Snow Trombitás.

D) NÉMET ORSZÁG

§. 44. *Egyházi Muzsika*

A keresztény egyházi muzsikát Olaszországból vették a Németek. Nagy Károly parancsolatjából s Bonifacius a Németek Apostola igyekezete által a Római rítus éneklése elterjedett a Német templomokban. A XI. században Arezzoi Guido által megjavított egyházi muzsika a Német Püspököktől is elfogadtatott, s már a XVI. században tökéletesítve használták mindenfelől. Luther idejéig szembetűnően nevedett az minden felől, s a Fejedelmek, Főpapok nevezetes summákat költének reá. A Reformatörök hymnusaira a legrégibb egyházi énekek használtattak; Luther kitiltván a deák énekeket a templomból, azokra német textust készíté, s gyors folyamatba hozta. Azonban a figurált templomi muzsika a számos Olaszországból jött s Német Contrapunctisták által virágzó állapotra jutott Németországban, kivált a XVII–XVIII. századtól fogva. – Az Oratorium már az említett századokban kivált a Bécsi udvarnál számosan adatott.

§. 45. *Világi Muzsika*

Szerették a régi Németek a muzsikát, éltek avval a vendégségeknél s istenes szertartásoknál. Verssekbe foglalt törvényeiket énekelni szokták. Bardusaik éneklését Caesar és Tacitus irtóztatónak mondják. Azok a csata piacon valamelly dombon vagy sziklán állva igazgatták harcaikat. Melodiájok vad s hadra tüzelő volt. A régi Németek, midőn karéneket danoltak, mind egy hangon énekeltek; az Asszonyok octávéval fellyebb, mint a férjfiak. Énekeiket némelly lármás eszközökkel követték. Különösen pedig bádóg csörgő darabokat ütöttek öszve. Éltek az istenes szertartásnál a hárfának valamelly nemével; használtak tölcserforma trombitát is. Az áldozatoknál Mannus, Thuiscon, Theut, Woodan, Veleda és Herda dícséretét áldozó gyermekek által danoltatták. Nagy rollát játszottak náluk is a Troubadourok, Minnesinger, Meistersinger név alatt, nevezetesen Svábországban. Valamint egyebütt, úgy itt is az Előkelők, vitézek is üzték e mesterséget. A legrégibb költők közé tartozik: Heinrich von Weldeck, Walter von der Voglweide, Ulrich von Lichtenstein, Conrad von Würzburg sat. A vitézi kor elhúnyta után a Minnesaengerek énekeit csak a mesteremberek tarták fenn a XVIII. századig. Ezekből támadtak a Fidlerek, Spielleute, Thurner, Musikanten, Schnuranten,

kik különös céheket, szövetségeket formáltak, mint Austriában volt a Nicolai Bruderschaft, mely az Oberst Spielgrafenamt felvigyázása alá vettetett, valamint ezt 1665-ben I. Leopold parancsolatja bizonyítja.

Az Opera a XVII. században kezdődött. Az első Német operák anyai nyelven adattak. Hamburgban, Lipcsén, Braunschweigban, Bécsben a XVIII. században Olaszok nyerték el az első helyet. Ugyanakkor adattak Dresdában s Berlinben is az Olasz operák. Azóta e városokban a Némettel változtatva adatnak. Bécsben a nagy Német operák öt esztendő óta annyira elgyengültek, hogy a nevezetesebb éneklők külföldre vándorolván, alig adhatnak valamire valókat; de annál pompásabbak az Olaszok, és Ballétok.

§. 46. Valami az eszközökről

Zarlino (Supplementi Musicalé-jában) azt véli, hogy az Orgona Görögországból Magyar hazánkon által jutott volna Bajorországba, hol a Müncheni székes templom orgonáját legrégibbnek tartják: mások ellenben a Kölnit, mivel arról és közönségesen a Német orgonákról a XIII. században találattik első említés. Köz kedvességet s nagy tökéletességet nyert a Németeknél az Orgona. Nürnbergben

híres muzsika, kivált fújó eszközök s Orgonák készültek. Itt csinálta Glis az első jó Fortepianót; Steiner a híres hegedűket, itt szaporítottak az orgona mutációji vagy Registerei, s itt találtatott fel a Pedale. A Salzburgi óriási nagyságú orgonának három Manuálja, s 100 Registere van. – Németek tökéletesíték a fújó eszközöket, kivált Hoboe s Fagottot. Az ő találmányok a Clarinett is.

§. 47. *Hangmívészek*

Austriában rég ólta virágzik a muzsika. A Fejedelmi udvar körül híres Olasz s Német mívészek élődtek. Magok az Uralkodók a muzsikának hatalmas Pártfogói voltak. Maximilian Császár jó Violinista lévén a miséknél maga is énekelt. – III. Ferdinand komponált. – I. Leopold Császár száznál több udvari muzsikust tartott. – I. József többféle eszközön játszott. – VI. Károly jó muzsikus lévén 100 énekest s mintegy 300 muzsikust táplált. Ő 1724-ben Prágában, hol a hangmívésztség régtől fogva virágzott, szabad ég alatt pompás operát adatott, 1000-nél több muzsikus által, kik közt 50-en Fortepiánón játszottak. Ennek előadása a Fejedelemnek 300 000 forintjába került. – Maria Theresia gyönyörűn énekelt s játszott a Fortepiánón. – II. József Violinista volt; első kis hegedűje tekenős

béka vályúból most is mutattatik Eszterházán a Hercegi ritkaságok Cabinettyében. – A XVI. századból nevezetes Utenthal Ferdinand Főherceg compositora: Haenel Jakab Olmützi Kapellmeister. – A XVII. században: Joh. Froberger III. Ferdinand udvari Orgonistája. – A XVIII. században Bécsben sok derék Olasz s Német Compositorok éltek, mint Caldara Velencei fi, VI. Károly muzsika Tanítója; Hoffmann; Ditters; Wagenseil, Maria Theresia Tanítója; Joh. Fuchs Stajer fi, Bécsi Kapellmeister I. Leopold, József, és VI. Károly alatt; Franc. Tuma, Erzsébet Császárné Kapellmeistere; Mysliveczek Cseh fi, Olaszországban élő Compositor; Haydn József Fer. Oxfordi Muzsika Doctora, az instrumentalis Compositio Attya, szül. Austriában, Rohrauban 1732-ben. Bécsben Reuter Kapellmeisternél tanulta a hangművészség első törvényeit; híres Miséi, Oratoriumjai (Teremtés, Esztendő ideji, Megváltó 7 szavai sat.), Quartett s Quintettjei, Sonátái halhatatlanná tették őtet. Eszterházy Antal s Miklós Hercegeknél muzsika igazgatóji hívatalt viselt. Megholt Bécs külső városában Gumpendorfbán 1809-ben; Mozart János Chrysost. Farkas, Gottlieb, Római arany sarkantyús vitéz, szül. Salzburgban 1756. hol Attya érseki Orgonista volt. Már 5. esztendejében componált, nagy Violinista, Fortepianista, Orgonista, s Compositor vált belőle. Bécsben Opera-Director lett,

hol számos gyönyörű s örök érdemű Operákat, Quartett, Quintetteket, sat. szerzett, † 1791-ben, 36 esztendőskorában. Fia W. A. Mozart most is él, componál s Virtuóz a Fortepiánón. – Ezeken kívül a mult és mostani században jeleskedtek Austriában, különösen Bécsben: Kozeluch, Wanhall, Haydn Mihály, J. G. Albrechtsberger, Klosterneuburgi fi, híres Contrapunctista, Udvari Orgonista és Kapellmeister, † Bécsben 1809. – Beethoven Bonni fi, halhatatlan Compositor, † Bécsben Martiusban 1827-ben; Salieri † 1826. – Weigl József udvari Kapellmeister, Sveici Familiája örökös koszorút szerze neki; Süssmayr Seyfried Ign. – Max. Stadtler Apátúr, Rode, Kreutzer, Krommer, Seidler, a nagy Violinista Mayseder; Vranizky, Pixis, Czerny Károly Bécsi fi, és Moscheles nevezetes Klaviristák, Eybler József udvari Kapellmeister, gyönyörű templomi muzsikát componál; Gyrovetz, Leidesdorf sat.

Bajorországban a Hercegek nagy muzsika pártfogók voltak, kivált a 30 esztendőskorú háború után. VII. Károly 200 Német és Olasz muzsikust tartott; ő maga componált s jól játszott Violinon s Klavíron. Max. József Herceg derekasan játszott a Violdi Gambán s componált. – Hangmívészek: Miltenburgi Surus Fülöp Hercegi Kapellmeister. – Schlick Arnold Pfalzgrófi Orgonista a XVI. században; Pachelbel Ján. – Kerl Gásp. Nürnbergi

Orgonisták a XVII. században. – A XVIII. században: Herbst Ján. Nürnbergi Kapellmeister. – Winter Pét. nagy Compositor; Hiller J. – Danzi, Kröner Ján. Kapellmeister. – Reuner Fagottista; Secchi és Le Brun Laj. Hoboisták; Raff énekes; Cramer Wilh. Violinista; Franzel és Stamitz Violinisták; ennek fia Bracsista.

Szászországban: már Vittekind énekesek s muzsika által bátorította katonáit. Otto (der Erlauchte) a ker. templomi muzsikát elfogadta. – Oroszlány Henrik megjavítá a tábori muzsikát, s tubával tüzelte fel hadi seregét, mellyet maga is jól fújt. – Móric Herceg hozta szokásba a figurált egyházi stylust. – Ágoston választó és Lengyel Király nemcsak Szász, hanem Lengyel országba is számos Olasz mívészt hítt, s ő alatta adattak az első Olasz operák. – Maria Antonia Hercegné a XVIII. században maga is Német operákat írt. Dresda híres muzsikuskok lakhelye lett a XVII–XVIII. században, mint: Bach Sebestyén a Német Orpheus, Haendel vetélkedője, híres Contrapunctista, s a legmesterségesebb Fúgák Szerzője. Famíliája, melly Pozsonból szakadt Eisenachba, több mint 50 nevezetes muzsikust számlál, kik közt János Kerestély Londoni Compositor, András, Károly Fülöp Emanuel, Wilhelm, Friedmann. – Heinen János Dávid Dresdai Kapellmeister. – A nagy Haendel szül. 1684. Halleban a Saale mellett.

Gyermekségében attya tilalma mellett padlás szobájába titkon Klavírt vitt, s azt magától kezdé tanulni. Tökéletesíté magát Zachau Frid. Szász Weissenfelsi muzsikus alatt. Hannoverából Londonba ment, s ott szerzette számos operájit és örök díszű Oratoriumjait, † 1759. – Homilius Gottfr. – Mizler Lőr. – Müthel Ján. – Hiller Lipcsei Kapellmeister. – Walter Ján. Weimári Muzsika Director. – Neumann; Benda György; Schuster Neápolyi Kapellmeister. – Wolff Weimári Kapellmeister. – Seydelmann; Paer; Morlacchi; Kár. Maria Weber.

Würtembergben a XVI. században kezde virágozni a muzsika. Akkor voltak ott: Brachius György és Hummel Zsigm. Hercegi Kapellmeisterek. Későbbben a két Blas testvérek Spanyol Hoboisták. – A XVIII. században: Zumsteeg, Holzbauer, Treu (Fedele) Daniel Kapellm.

Burkus Országban: Nagy Fridrik sok Olasz muzsikust hozatott; ő maga Flautista s Klavírista volt, alatta s utánna derék Német mívészek éltek a XVII–XIX. században, mint: Krüger Ján. Berlini Componista. – Graun Károly. – Agricola Frid. Kapellmeisterek; – Righini, Himmel, Weber Anselm, Spontini, Romberg Bernhard, Kirnberger, Krause, Quanz Flautista, Fridrik Tanítója; Benda Fer. Cseh fi, Violinista; Leánya híres énekes és Klavírista volt; Schulz, Mara Erzsébet, Gabrielli vetélkedő társnéja; Duport Violoncellista; Eichner

Ernest Fagottista; Reichard kir. Kapellm. – Rolle Magdeburgi Muzsika Director.

Hannoverában a XVII. században kezdett fejlődni a hangművészség. Akkor volt itt: Stefani Ágoston Spigai Püspök, udvari muzsikának Directora és Status Minister, nagy Compositor; Strunck Ádám, Ernest Ágoston választónál híres Violinista, ki a rosszul hangoztatott hegedűn is a legnagyobb ügyességgel tudott játszani.

Egyébb híres Német Hangművészek: Hermanus Contractus Benedictinus a XI. században. – A XVI. században: Izsák Henrik (Arrigo Tedesco) Flórenci Kapellm. – Andreas Ornithoparchus sok muzsikai munkák Szerzője; Sethus Clavisius (Kalvitz) híres theoreticus és practicus, a Melopoeia nevű munka szerzője; Rhaw Wittenbergi Könyvnyomtató, derék hangművész; Burck Joachim Franciaországban Compositor; Luther Márton jó lantos és énekes lévén némelly egyházi melodiákat szerzett. – A XVII. században: Mich. Praetorius Braunschweigi; Pestel Ján. Altenburgi; Buttsett J. Erfurti; Ferdinand J. Cas. Badeni; Schein J. Weimári Kapellmeisterek. – A XVIII. században: Röllig Harmonikán Virtuós; Braunschweigban: Benda György, Schwanberger János, Fleischer Frid. – Weimarban: Schweizer, Wolf Ernest, Kranz J. és Müller A. – Böhm György Lüneburgi Organista. – Telemann híres Hamburgi Muzsika

Director. – Hammerschmidt And. Zittai Orgonista. – Mattheson Holsteini Kapellmeister. – Scheidt Sam. Hallei Orgonista. – Stölzel Gottfr. Gothai Kapellmeister. – Keiser Reinhard Meklenburgban. – Pleyel Ign. és Hasse, Rosetti (Rösler) derék Compositorok. – Flautisták: Tromlitz, Wunderlich. – Clarinettisták: Hermstaedt, Beer-
mann. – Fagottisták: Schwarz, Romberg Ant. és Kummer. – Violoncellisták: Schlick, Krafft, Clamus. – Kürtösök: Punto (Stick) Cseh fi; Türschmidt, Zeh, Gugel. – Orgonisták: Krebs J. – Kittel, Fischer, Haessler, Nicolai, Schneider J. – Hárfások: Krumpholz Cseh fi, Backofen, Müllner Josepha, Weber Sarolta, Spohrné.

A XIX. században: nevezetes Compositorok még Hummel Nepomuk János Pozsoni fi, Weimári Kapellmeister. – Schneider Fridr. – Spohr, Ries, Onslow.

E) NÉMET ALFÖLD

§. 48.

A XV. s következő században Flandriában szépen virágzott a Muzsika, s onnan sok Compositorok származtak. Azért sokáig mulatott itt V. Károly és I. Ferenc, a muzsikának nagy barátjai.

Ekkor a Belgiomiak szorgalmas szerencsével dolgoztak a harmonia tisztításán, szépítésén. A Madrigálokat Chansons-nak hítták. – Ekkor élt: a híres Okenheim, Josquin del Prato (Jodoco del Prato) Toscánai finak tanítvánnya, s 36 ének szavú Motettet szerzett; Hombrecht Jak. és Erasmus. – A XVI. s következő századnak Compositorai vettek az Olaszokkal, mint: Orlando de Lasso Monsi fi, sok utazásai után Albert Bajor Herceg Kapellmeistere lett, hol fiai Ferdinand és Rudolf híres mívészek lettek Maximilian Herceg alatt; Adrian Willaert Velencei Kapellmeister, a Markus templomában; Verdelot; Gombert; Arcadelt; Berchem; Richefort; Crecquillon Tamás, Ciprian de Rore, s Jacob Clemens Non Papa V. Károly Kapellmeisterjei; Gian le Coick, Cornesius, Canis, Josquin Baston, von Kerl, Gombert Mikl. – Regnard Fer. Franciaországban Compositor. – Reincke Ján. Hamburgi Orgonista. – Wilms kir. Muzsika Director.

Német Alföld mai muzsikájáról keveset tudunk. Az bizonyos, hogy Amsterdamban e két híres muzsikai Intézet van: Felix Meritis és Eruditio Musicae.

F) PORTUGALLIA

§. 49.

Kevés ezen országi muzsikáról a történeti tudósítás. Tudjuk, hogy a XVI–XVII. században híres volt a kir. Orchestra. 1755-ben a Lissaboni földindulás 78 fő muzsikust temetett el. – A XVI. században élt Damian a Goes Emanuel Király Kamarássa, historicus és Muzsikai Compositor. – A XVII. században: Guarcia Fer. – Lopez v. Lupus Lissaboni Compositorok; Ferrera C. B. Kapellm. és Muzs. Prof. – Manoel Mendes. – A XVIII. században: Todi Pétervári híres Császári Énekesné. – A Rio Janeiroi mostani udvari Kapellm. Neukomm, Haydn József tanítvánnya.

G) SPANYOL ORSZÁG

§. 50.

Ennek muzsikájáról legtöbb tudósításunk van a XVI. századból, amidőn a Pápai muzsika karnak több Spanyol tagjai voltak. – Bölcs Alfonso Castiliei Király Salamancában Muzsika cathedrát állított, és már a XV. században Toledóban Bartolomeo Rami, jó Contrapunctista s Muzsika Profes-

sora volt. – V. Károly Császár nagy muzsikus lévén a templomi muzsika közben énekeseinek hibáit azonnal észre vette. Világinak a templomban való éneklést meg nem engedte. Neki, Sandoval szerint, Guerrero Sevillai Compositor némelly muzsikai munkájit adta, melyekben ő minden hibát, s másoktól vett ideákat tüstént felfedezett, sőt azt is megmondá, kitől lopta azokat, holott udvari hangmívészei mind ezeket észre sem vevék. – A XVI. században éltek: Raval Sebestény, Rómában Nanino vetélkedője; Morales az első Spanyol practicus hangmívész; vak Salinas Burgosi fi, Salamancái Muzsika Professor, jó énekes, Orgonista és Theoreticus; Thomas Lodov. de Vittoria. – 1757-ig a Madridi színhelyek Orchestrája egy Gitaristából állott. – 1767. táján már becsületes Orchestrájok volt, s VI. Ferdinand alatt Olasz és Spanyol-Castiliai Operák adattak.

H) HELVETIA

§. 51.

Nagyon hátra maradott itt a muzsika; ennek felsőbb ága csak a múlt század óta kezd valamelly tökéletességre lépni, melly leginkább a Cathol. Cantonokban virágzik. Közelebbi bő tudósítások

nélkül szűkölködünk. – Nevezetesen a Sveitzi pásztor énekek (Kuhreigen), mely a köznépben különös nemzeti tüzet s hazaszeretetet támaszt. Napoleon, táborozásai közben, megtiltá Francia Helveta katonáinak életvesztés alatt azoknak danolását; mert azok annyira felgerjeszték bennök a hazame-netel kívánságát, hogy számossan szökdösnének a hadi seregből. – A havasi Juhászok kürtjei hasonlítanak a mieinkhez, melyeken gyönyörű nótákat tudnak fújni. – A XVI. században élt a híres Glareanus (Loris, Lorit) Henrik, theoreticus, Erasmus Rotterodamus tanítvánnya, Franciaországban nagy urak fiainak tanítója, kinek I. Maximilian Császár borostyánt s gyűrűt ajándékozott. – A múlt s folyó században: Naegeli Hans Ge. Zürichben derék Compositor; Schmidlin Sveitzi énekek szerzője; Junker jó theoreticus és practicus; Weis nevezetes Flautista.

I) DÁNIA

§. 52.

Ennek felsőbb muzsikai kifejlése a XVII–XVIII. században kezdett esmertetni. Akkor kezdődtek Operáji s Oratoriumai. Első nagyobb Compositorai többnyire Németországiak voltak. Nevezetesen: Förster Gáspár 1667. kir. Kapellmeister. –

A XVIII. században: Lipcsei Scheibe János Ádám koppenhágai kir. Kaplm. – A XIX. században: Lineburgi Schulz János kir. Kapellmeister. – Lübecki Kunzen Dánus Operák Compositora; Buxtehude János és Detrik Németországban Compositorok. – A legközelebbiek: Dr. Sörensen, Schiöring kir. Kapellm. – Schall Glausen, kir. Concertmester.

7) SUECIA

§. 53.

Svédország történetének első vonásait Bardusai vagy a Scaldusok énekeinek köszönhetjük. Azok voltak a Király Ministerei, s hadi vezérjei. Gustav Adolf köté össze a Stockholmi figurált muzsikát a Chorálissal. – XII. Károly alatt elhalt a Svéd muzsika annyira, hogy 1715-ben csak két kótát esmerő férjfi találatnék a fővárosban. – Azután ismét feléledett a hangmívésztség, Svéd nyelven operák s oratoriumok adattak. – III. Gustav alatt támadt a két királyi muzsika Academia. – Az első Kapellmesterek itt is többnyire Németországiak voltak. Nevezetesebbek: Runge Jakab 1547-ben Muzsika Professor. – Rohmann kir. Kapellm. a XVIII. század első tizedében, a Svéd muzsika élesztője; Erichsen, Gustav Adolf Kapellmestere, kinek pa-

rancsolatjára jó tábori énekeket készített. – Ritter Kerestély. – Vogler Apátur, Kraus, kir. Kapellmesterek; Haefner és Ahlström Orgonisták; Skiöldebrand Obester és Compositor; Bervald a XIX. században nevezetes Clarinettista.

K) OROSZ ORSZÁG

§. 54. *Egyházi Muzsika*

Az Orosz templomi muzsika Gergely Pápától a VI. századból ered. Az éneklés 3-4, s több hangokból (énekszókából) áll. Kótás könyveik Irmologiáknak neveztetnek. A Császári kápolnának mostan az új muzsikai stylus van szokásban. A karénekesek többnyire a szép szavú Ukrainabéliek közül választatnak. Erzsébet Császárné kezdé őket taníttatni. I. Katalin alatt fogadtatott el a figuralis stylus. – A Császári éneklő-kar 100 személyből áll, mellyet már a XVIII. század közepén Olaszok igazgattak, mint Manfredini, Galuppi sat. Ugyan az akkori bőjtben kezdődtek az Oratoriumok.

§. 55. *Világi Muzsika*

Az Oroszok szeretik az éneket, népdalokat, s a műveltebbek szorgalommal űzik a muzsikát. Nagy Péter utazása közben megkedvelvén a külföldi hangművészséget, sok Olasz és Német muzsikust hozott birodalmába, és regementjeibe Török muzsikát rendelt úgy, hogy minden ezerednek különös Kapellmestere lenne, ki a katonák gyermekeit is tartoznék muzsikára tanítani. Igyekezetében követte őket Károly Ulrik Holsteini Herceg. Erzsébet Cárné operaházat építtetett, s alatta adatott Abiazare első Olasz opera, mellynek előadására Császári mívészek használtattak. Az Orchestra 40 tagból állott. 1775-ben az első Orosz nyelven irtt opera adatott, muzsikáját szerzé Araja. 1764-ben a víg Francia operák kezdődtek. – II. Katalin alatt nagy virágba jött a Pétervári udvar muzsikája; az Orchestra 200 személynél többet számlált. – Moszkvában állítá fel 1751-ben Naryschkin Fő Vadász-mester ama híres Orosz vadász-muzsika kart, melly számos kürtösökből állott; mindeniknek pedig csak egy hangot kellett fújni, s mégis a legnehezebb darabot el tudták játszani. – Már Nagy Péter alatt behozatott a Trombita, üstös dob, Hoboe, Fagott, Zink, Posaun sat. Nemzeti kedves eszközök a Lant (Pandor), fekvő hárfa (Gusli).

§. 56. *Hangművészek*

A XVIII. században számos Olasz s Német művészek élődtek Pétervárott. Az Uralkodók s Előkelők házi cselédjeiket muzsikára taníttatták, s magok is üzték azt. – II. Péter Violoncellista volt; III. Péter (Fedorovitz) számos Concertjeiben maga játszá az első hegedűt; – II. Katalin nagy kedvelője lévén a Muzsikának, jól játszá a Klavírt. – Derék Orosz eredetű művészek is díszlettek a XVIII. századtól fogva, mint: Berezoski Ukrainából, Compositor; Kantemir Hercegné Clavírista s Énekesné; Ivanovitz Péter; Repnin Herceg Flautista; három Trubetzkoik testvérek Fortepiano, Violin s Bassus játszó; Moszkvában Strogonow Bárók ügyes muzsikusok; Ukrainai Beligradsky derék Lantos; Teplov Grigori Tanácsos Orosz énekek szerzője; Ukrainai Gavila; Berezovsky Bassista; Gavriluschka s Marzenkovitz énekesek; Demoiselle Beligradsky és Schlakovka énekesné; Oginsky Lengyel Gróf, jó Clarinettista, Moszkvában és Pétervárott Concerteket adott; Hoslovsky J. Status Tanácsos, a Cs. Muzsika Directora, derék hangművész.

L) TÖRÖK ORSZÁG

§. 57.

Hogy a Törökre is érzékeny erővel hat a muzsika, 3. §. említettem. Különös mégis, hogy II. Soliman 1543-ban I. Ferenc Francia Királytól a neki ajándékba küldött muzsikuskart szívesen vette ugyan, sőt nagy tetszésére az által egész udvara jelenlétében három Concertet is adatott: de észrevévén, hogy a muzsika önn magát igen elérzékenyíté, s félvén, nehogy udvari embereit is lágyító hathatósággal érdekelje, sőt egész népét, valamint a bornak megengedetett ízelelése, rendetlenségbe hozza, az illő ajándékokkal tetézt Muzsikuskokat elereszté; s minekutánna minden eszközeiket öszve törette, megparancsolá nekik, hogy életveszély alatt tartományjaiba vissza ne merjenek térni.

Vagyon Törökországban egy tökéletlen neme a Kamarai muzsikának, melly többnyire lármás eszközökből, s reánk nézve idétlen, fülsértő éneklésből áll. Kamarai muzsika eszközeik: Hosszú vastag hét lyukú Flauta, Citera vagy Tambura, Verő deszka (Santur), Hárfa forma eszköz (Müküm), Syringa vagy hétszeres Sip, pupos hátú s más 4 húros hegedű, Fagott forma eszköz, négyféle hosszabb s rövidebb Flauta.

Ama lármás Tábori Török muzsika, mellyet mi

esmérünk, korántsem hasonlít a valóságos Törökökéhez, mert ez mintegy 80–100 személyből áll, kik számos kis és nagy Dobot, csörgő szitát (Tambourin), érc tányérokat, réz háromszeget vernek, tárogató furulyát, görbe kürtöt, s trombitát fújnak. Nálunk ez a muzsika mintegy 60 esztendő óta befogadtatván, míveltebb formára vétetett, s mindenféle fújó eszközeinkkel szaporíttatott. Az utazók azt bizonyítják, hogy a tábori, kivált a hadi hajókon lévő Török muzsika egy időtől fogva a mívelt Európaiak törvénnye szerént kezd javíttatni.

A Görögök az említett eszközöket többnyire használják, szeretik kivált a 6 húros Tamburát (Psalterion). Az éneket is kedvelik; karénekeik különös stylusban, többnyire mint a Törökökéi moll tónusban, de most is csak vagy egy hangon, vagy a secundansok quinta s octávában zúgnak a primás mellett. Kótáikat csak accentusokkal írják.

A Muzsikának Közönséges Története

ÚJABB MUZSIKA

M) MAGYAR MUZSIKA TÖRT.

§. 58. *Bevezetés, s Felosztás*

Nem egyedül a bölcs Igazgató, nagy Vitéz, érdemes Tanácsadó, okos Tisztviselő, és mély gondolkodású Tudós, hanem azok is a Nemzet díszére élnek, kik a szép mesterségekben magokat mások felett jelesen megkülönböztetik. – Ha régiebb Íróink több eféle (muzsikát s muzsikusokat illető) eszméreteket feljegyzettek volna, nem kellene most sok olyan vádokat olvasnunk, melyeket vidám orcával nem olvashatunk. – Valóban hazánk történetének talán egy ága sincsen, melly olly silány tudósításokból állana, mint a hazai muzsika eránt tett jegyzetek. Egész történeti foliantokat forgathatunk, s arról egy szót sem fogunk találni, vagy ha találunk is, olly csekélység az, hogy tudni vágyásunkat ki nem elégítheti. Jól általlátván tehát, hogy Magyar muzsikánk tökéletesebb történetét, mellyhez hossz-as idő, nagy történeti jártasság és számos segedelmek kívántatnak, elő nem adhatom, nyílt szívvel

megvallom, hogy e csekély munkám fő célja csak az, hogy Hazánknak tudós férjfiait szép míveink ezen történeti tárgyára rész szerént figyelmetessé tévén felébresszem, rész szerént a haza nevében meghívjam, hogy avval a talán már eddig vagy jövődre ebbeli gyűjtött becses jegyzéseiket közleni ne terheltesse, melly fáradságokért hálánknak koszorúja számokra örökké fog zöldelni.

Értekezni fogok ezen jegyzeteimben a Magyar és Erdély országi muzsikáról közönségesen, bele szövén egyszersmind a különösen vett Nemzeti muzsikát is.

§. 59. *Hazai Írók a Muzsika ügyében*

Hosszas írásokat a Muzsikáról hazai Íróinktól nem nyertünk. Amivel bírnak csak rövidek, s nagyobb részént töredékek. Értekeztek közönségesen a Muzsikáról: 1) Versegly Ferenc, *Értekezés a Muzsikáról*, Bécs 1791. és Magyar Museum II. kötet. 2) Kultsár Úr becses Hasznos Mulatságai-ban sokféle muzsikai rövid esmertetéseket közlött, mint a) Muzsika ereje – Gitár esmertetése s leírása – Hárfa történeti esmertetése – Opera theoriája előadása – Régi Római cimbalom – Muzsikai mozgás fő nemei. 1821. b) Orgona illendő használtatása. 1822. II. Félesztendő. c) Muzsikai Stenographia

(sebes írás) 1823. I. Félesztendő. d) Muzsika ereje – Muzsika böcse. 1824. e) Bécsi Muzsika Conservatorium – Képirók s Hangmesterek egybehasonlítása – Opera részei, különösségei, minemúségei, fő törvényei – Opera kezdete. 1825. sat.

3) Gáti István: Klavírozás Mestersége. Budán 1802.

4) Régi Görögök muzsikája. Szász Mózes. Erd. Múz. 6. Füzet.

5) Spech János: a muzsikának mai állapotjáról s abbeli izlésről Párisban. Tud. Gyűjt. 1822. IV. kötet, 50. l.

6) Egy ifiú gondolatjai a Muzsikáról. Fel. Magy. Min. 1825.

7) A Muzsikáról közönségesen, és különösen a templomiról emlékezik Balogh Samu. Tud. Gyűjt. 1825. IX. kötet.

8) Muzsika tanulása szükséges volta. Kossuth. Szép Litteratura Aj. 1826.

9) Simon. Egy szót a Klavír melletti, és éneklés közti mozdulatról. Tud. Gyűjt. 1827. VI. kötet.

10) Holéczi: Mozart élete. Tud. Gyűjt. 1827. IX. kötet.

11) Nemzeti Muzsikánkat különösen érdeklék: I) Wallaszky: Conspectus reip. litter. per Hung. E becses munkában régi hangmívészeinkről legtöbb tudósítást leltem. II) Franc. Molnár: Notitia cornu Leelis. 1789. III) Kultsár Úr Hasznos Mu-

latságaiban nemcsak az új nemzeti muzsika darabokat szünet nélkül igyekszik megismertetni, melyért a Haza különös köszönettel tartozik neki, hanem észrevételeit is közlötte a Magyar Éneklésről s Nemzeti Muzsikáról. 1823–24. sat. IV) Krüchten József a Tud. Gyűjt. első esztendejében több becses tudósításokat közlött hazai mívészeinkről, különösen muzsikusainkról. – Leírta Fusz János hangmívészünk életét is. Tud. Gyűjt. 1819. XI–XII. kötet. – Rövideden németül értekezett a Magyar Muzsika állapotjáról Caecilia folyó írás 20. füzetében. V) Balla Károly a Magyar nemzeti tánc és Muzsikáról értekezett Tud. Gyűjt. 1823. VII. kötet, 85. l. VI) Egy Nevetlen értekezett röviden az Erdélyi Muzsika történetéről a Lipcsei Muzsika Újságban, 16. köt. vagyis Eszt. folyam. Nro 46.

§. 60. Magyar Egyházi Muzsika

A templomi Muzsikának szent kelleme, bája, és fensége utólérhetetlen. Jól esmerték a muzsikának ezen hathatós erejét már régi magyarjaink is. Ez okból voltak Dalosaik, kik az áldomásnál (áldozat) szabad ég alatt felszóval az Istenség áldására kezdettkék az énekeket. – Halottaik felett szomorú énekeket zengedeztek, melyek a holtnak dícséreteit

foglalják vala magokban. – Így tettek Attila temetésénél is az előre menő énekesek.

A keresztény egyházi éneklés már a XI. században taníttatott a Püspöki iskolákban. Szt. Gellért hasonló évű Biographussa szerint a Csanádi iskolákban a Püspök 30 ifiaknak Grammatika s Muzsika tanítójokká Walthert rendelte; midőn pedig a tanítványoknak szaporodott száma miatt Walther nem győzné a tanítást, Henricus Theutonicus Fehérvári Vice Magisterre bízott a tudománybeli, Waltherra pedig az énekbeli tanítás. – A következő századokban is mai napig tartanak a Magyar s Erdélyi megyés Püspökök székes templomaik számára muzsikusokat, kik azokban az innepi Szent áldozatok alatt jó muzsikával szokták nevelni az ájtatosságot. Ugyanezt tapasztaljuk hazánk nagyobb várossai parochialis templomaiban is.

Erdélyben már Zápolya Zsigmond a Károlyfejérvári Káptalan muzsikusainak fizetést fundált. – Bethlen Gábor 1629-ben költ Testamentomában az említett városi karon éneklő gyermekeknek 20 tallért, a Kántornak 50-et hagyott.

Hazánk Uralkodóji, kivált a Monarchia közepkorában, külföldi Fejedelmek példájára, udvari hangmívészeket tartottak, kiket a királyi kápolnában egyházi szolgálatokra is használtak. Péter, Vulturáni Püspök azt írta a Pápának, hogy Corvin Mátyás Budai kápolnájában igen pompás Misét

énekeltetett. Beatrixal tartott egybekelésekor hangzott a templom a symphóniai, s muzsikai szózatból. – Zápolya Zsigmondnak is volt önnön muzsika karja, s annak igazgatóját, Bakfark Bálintot nemes birtokkal ajándékozá meg, amint ezt egy 1570-i oklevél bizonyítja.

A mai Magyar Egyházi ájtatosságokat különösen neveli az, hogy a nemzeti közönség azokat válogatott Magyar énekeivel díszesíti. Igaz ugyan, hogy a falusi és kisvárosi némelly Magyar mesterek (Kántorok) sokféle énekeikkel nagyon is vissza élnek, amidőn egy Isteni szolgálat alatt hatféle éneket is elmondanak, a nélkül, hogy a nép az éneklésben részt venne; azonkívül pedig a míveltebb fülnek néha kiállhatatlan orgonálásaikkal (sokan kótát sem esmervén) ájtatosságunkat csak akadályoztatják. Valóban régi forró óhajtásunk, hogy Németország példájára olly Seminarium állíttatnék hazánkban, mellyben nemcsak helyes Paedagogiára, hanem muzsikára is jól taníttatnának a Mesteri hívatalokra készülők, hogy így az eddig szokásban lévő botránkoztató dudálások kiirthatnának. Addig pedig, míg ez felállana, kívánatos lenne, hogy az illető Elöljárók, kivált a földes Urak s Plébánusok a falusi Mestereket arra szorítanák, hogy az Isteni szolgálat alatt ne magok kiáltanak el a változtatni szokott melodiátlan énekeiket, hanem egy vagy kétféle helyes éneket mondjanak el, de csak olyakat,

mellyeket a nép is tudna velek énekelni. Mert mi neveli jobban az egyházi pompát, mint az egész ájtatos sokaságnak egybehangzó, szívreható éneklése? Igaz ugyan, hogy a Mestereknek említett vissza élések által néhol a falusi népség már annyira elszokott az énekléstől, hogy ha csak igen kedves éneket nem kezd a Mester, más egyebet vagy nem tudván vagy nem kedvelvén, csak hallgatja őtet. Ez okból jó volna, ha a Mester arra köteleztetnék, hogy oskolás gyermekeit hetenként egyszer-kétszer tanítaná az egyházi énekekre, közülök mintegy serkentés okáért a jobbakat magával a karra vinné, a többieket pedig naponként való megjelenésre s csinos halkal szóval, de nem erőltetett s orcájok kéküléséig kiáltozó éneklésre kötelezné, valamint ennek szép és buzgó példáját látjuk a Kir. Gymnasiumokban. Innen az következék, hogy a gyermekekbe öntött éneklési kötelesség idősebb korokban is szentnek tartatnék, a kisdedek a Szt. áldozat alatt az öregebbeket is arra buzdítanák. – Nagy hibájok az is a falusi Mestereknek, hogy énekeiket olly magos hangon szokták énekelni, hogy gégéjek majd belé szakad, ezt pedig többnyire azért, hogy hangos torkokkal dicsekedhessenek. Esmerek egyet ki idegen helyen fitogtatni akarván hatalmas szavát, olly magossan énekel, hogy a nagy erőltetés miatt ájulva vitetett le a karról. – Ez okozza azt, hogy ha a nép is kíséri

ilyen Mester énekét, olly kiállhatatlan visítás támad, melly alatt a míveltebb embernek csaknem lehetetlen ájtatoskodni. Ez okból az Előljáróknak kénszeríteni kellene a Mestert, hogy énekeit 3-4 tónussal mélyebb hangnembe játssza, s így a csendesebb énekmóddal a köz ájtatosságot előmozdítsa. – El kellene valahára, más nemzetek példája szerint, törölni hazánk széles földén ama közönségesen elterjedett, s már szinte berögzött előítéletet, mellytől vezéreltetve a község csak a hangos torkú Mestert szeretvén, csak az illyest szokta Mesternek választani, nem tekintvén annak tanítói, orgonálási, s egyéb tudományos tehetségeire. Legjobb volna a Mester felfogadást értelmes emberekre bízni, amint ez már némelly helyeken legjobb foganattal el is kezdetett.

A Magyar egyházi éneklésben valóban szép előmenetelt tett a Pest városi Cath. közönség, s méltó például szolgálhat a többi hazafiaknak. Itt mindenkor (a belső városi Magyar Parochián) a nép énekel, s mintegy 1809-től fogva különös énekes könyv nyomtattatik a hívek számára, s csak az ebben foglalt énekek szoktak használtatni. Nevezetes az is, hogy a Magyar hívek itt, és talán csak itt hazánkban, Vasárnapokon ama felséges pompájú: „Ó Isten, Szent Felségedet borulva imádjuk” éneket gyönyörűen éneklük, sőt Innepnapokon azt jól harmoniás Muzsika is követi; lehetetlen azt belső

mély illetődés nélkül hallani; oly szépen, mint itt, Magyar egyházi éneklést hazánkban még seholsem hallottam.

A Protestans felekezetek is, lassanként mintegy jure postliminii befogadják az orgonát, melly mellett, kivált a Reformatus atyafiak, szép Magyar énekszóval mondják zsoltáraikat.

A Német helységekben majd minden Mester érti a muzsikát, tanítja is arra a gyermekeket s az értelmesebb helybélieket annyira hogy ezekkel muzsikális Isteni tiszteletet is adathat nagyobb innepeken.

A Görögök s Rácok Isteni szolgálatjok alatt sem orgonát, sem más muzsikát nem használnak.

A Cath. Magyar falusi mesterek számára kótákkal ezen könyvek jelentek meg: a) Cantus Catholici ex editione Szelepcséniana – Nagy Szombat 1738. Ebben az énekek nótáji külömbféle kulcsokra vannak szerkesztve, azért nem felel meg eléggé céljának. – b) Katolikus karbéli kótás énekeskönyv sat. Bozóki Mihály által. Vác 1791. Ez amannál ajánlhatóbb, minthogy benne a kóták csak Discant kulcsra írva, s a nóták tactusokra vannak osztva. Kívánni lehetne, hogy a kóták rendesebbek s hibátlanabbak volnának.

§. 61. *Világi Muzsika*

A felsőbb világi muzsika nálunk nevezetes hátra maradást szenvedett a szüntelen tartó mostoha idők, belső és külső hadak miatt. Mégis vannak bizonyosságaink, hogy a hangmívészség Magyarorszában egészen parlagon nem feküdt.

A Magyar világi muzsika régibb nemeinek tartjuk az éneklést tábori és szoros értelemben vett nemzeti muzsikát.

A) ÉNEK

Hogy a magyarok, mint napkeletiek, szerették az éneket, több bizonyágunk van. Priscus Rhetor vallja, hogy Attila udvarában követségben lévén, estvefelé a vendégség után két Szittyia jöve a vendégek elejébe, és a Fejedelem győzelmeit s hadi tetteit dicsérő önmagoktól szerzett verseket Szittyia nyelven éneklének. – Ugyanaz mondja, hogy a Királyi lakásába visszatérő Attilának elejébe sok leányok jövének, kik több sorokba állván fehér finom gyolcs lepedőket terjesztének fejök fölé, s hatan, sőt többen is menetel közben Szittyia énekeket daintak Attila tiszteletére. – Attila közönségesen vendégségei után a Hunnuszok győzedelmeit s hadi tetteiket víg dalokban adatta elő énekesei által.

– Ez a szokás a Hunnuszok későbbi maradékainál sem múlt el; mert énekek, vagyis Magyar versekkel gyászolták a régi magyarok az elvesztett ütközetet, vagy hirdették győzedelmeiket. – Énekelni, és sípolni mind a Hunnuszok, mind a Magyaroknál dícséretes dolog volt. Fiaik s Leányaik kisded koroktól fogva a már szokásban lévő nóták éneklésére tanítottak. – Énekeik magyarázhatatlan érzést gerjesztettek a hallgatók szívében; mert mások a verseknek örültek, mások a hadi emlékezettől felhevültek, mások, kiket öregségök tehetetlenekké s gyengékké tett, könnyeket hullatának. – A Magyarok Geyza Herceg idejéig hadi s polgári tetteiket versekbe foglalva tarták fenn. – Sőt a későbbi századokban is a Törökökkel viselt szerencsés vagy szerencsétlen tetteket magyar versekbe foglalták az akkoriak, s úgy tarták fenn maradékaik számára. – Ehhez teszi Bél Mátyás azt is, hogy az ő korabeliek még jól emlékeztek, hogy kevés idővel előttök szokásban volt a Magnások udvaraiban házi tisztjeik között Énekeseket is tartani, kik a vendégség közben vagy az ősöknek hadi tetteit vagy tréfás és szerelmes énekeket danoltak. – A Dallosok az atyafiak jelenlétében szomorú éneket mondtak a holtak felett, s hogy abban el ne fáradjanak, étellel s itallal élesztettek.

De lássuk T. T. Horváth Jánost is, ki a régi Magyarokról irtt szép értekezésében, (Tud. Gyűjt. I.

eszt. II. kötet, 43. lapon) így szól: Dallosaik, hasonlók a Bardus és Scaldusokhoz, a nemzetnek költőji számtalan Istenes, történeti, s világi énekeket készítettek, de amelyeket írásban nem foglalván mind elfelejtették, s odavesztek. Ők az akkori hősről sok vitézi s hadi dalokat szereztek, sőt némely tréfás énekeket is, melyeket asztal felett szoktak volt énekelni. A Dallosok együtt jártak a haddal, hogy láthassák ottan, mi történik, s azt azután versekbe foglalhassák. Hadi dalaikkal s az ütközet kezdéskor a vitézeket harcra buzdították, s az egész Dandár utánnak énekelt. Bevett szokás vala, hogy a rokonok barátjaikkal együtt az elhunyt-nak sírjához gyakortább kimennek vala emlékezetét dicsérettel megújítani, s ittak s minekutánna jól ettek volna, a napnak hátra lévő részét a tárgyhoz alkalmaztatott éneklések között töltötték. – A Vitézség vala dicséreteik fő tárgya, s egyebeknek lelkesítésükre víg Dallosok az ő hadaikat és minden hatalmas cselekedeteiket dalokkal énekelték. Lakodalmaikat evés, ivásban, muzsikával, tánccal s víg énekléssel tartották. – Etele városát elfoglalván nagy vendégséget tartottak, s mindennap vígan lakoznak vala egymás mellett ülve Etele Király palotájában, és mindenféle öszve zengedező muzsikákkal, a hárfáknak (citeráknak) és sípoknak édesdeden gyönyörködtető szép hangjával, és ama Tréfásoknak minden nyájas énekeivel magokat

mulatták. Eleinknek minden mulatságaikban közönségesen első volt az evés-ivás; közben Dallosaik ivó, szerelmes vagy történetes énekeket zengtek, melyeket Síp vagy koboz (Chelyis, talán Lant) későbbben Duda szó kísért vagy váltott vala fel. Magok a 7 Kapitányok is énekeket csináltak magokról, s azokat énekelték a világi dicséret s nevök kihíresztelése végett, hogy az ő maradékik ezeket hallván szomszédik s barátik büszkén kérkedhesenek.

Midőn a Magyarok tábora Toxus alatt 955-ben Augsburgnál semmivé tétetnék, melly veszedelem után Lehel a Magyaroknak híres kürtös Vezére gyalázatos halált szenvedett, hét előkelő Magyar férjfiakat kik a második seregből elfogattak, orrokat s fülöket elvágván a Németek haza bocsájtottak. De nyomorúság, és gyalázat várta itten őket; mert az otthoniak gyáva vitézségöket, s életek fenntartására fordított alávaló szorgosságokat utálván kitörölvék őket az előkelők számából, elválaszták gyermekeik s feleségeiktől megfoszták minden javaiktól, s koldusbotra ítélvén Gyász Magyarkáknak nevezték. Ez időtől fogva életöket házrúl házra vezető koldulással, énekek készítésével s muzsikával tarták fenn. Rendetlen házasságaik által azután elszaporodtak, és a legalább való cselekedeteket követték el, míg Szent István valamennyit az Esztergomi Szt. Lázár klastromának jobbágyivá tette,

melly időtől fogva Szt. Lázár szegényeinek nevezettek. Talán ezeknek példáját követik a mi időnkben is néhol két kerekű talyigán vonatott hegedűs koldúsok. –

A XIII. században nálunk is tanyáztak a Messterénekések. Bizonyosága ennek a Jeruzsalemi András Királyunk udvarában élt Klingsor szerelemének.

Erzsébet a 80 esztendőös Királyné, s Nagy Lajos Annya, Lengyelországi utazása közben az őtet követő számos Magyaroknak tánc és énekes mulatságot adott a Krakói várban.

Vulturáni Péter Corvinus Mátyás udvaránál Pápai követ, IV. Sixtusnak Budáról 1483-ban azt írja, hogy Mátyásnak olly énekes karja volt, mellynél jelesebbet nem hallott. Nagy dicséret ez egy Pápai követtől, ki Rómából, a muzsika világnak akkori székéből jöven illyest bizonyít. – Olaszországból hozatott Mátyás hangmívészeket, tréfás énekeseket, s jeles énekesnéket. – Mátyás közönségesen magyar énekeket danoltatott asztala felett. Udvarában a többi muzsikuskok közt Lantosok is voltak, kik asztal felett a Nemzeti nagy tetteket magyarul lantjok mellett énekeltek. – Báthory Miklós Váci Püspöknél is lant mellett verseket szoktak danolni. – Midőn Báthory István s Kinizsi Pál a kenyér mezején győzedelmi tort tartának, a vitézek versekben éneklék a Vezérek dicséretét.

II. Ulászló udvari muzsikusaira 200 aranyat költött. Azok közt több trombitások, síposok, egy Királyi fő énekes, s több al-énekes gyermekek voltak; az énekesek pedig a Királyi ebéd felett danolni szoktak. II. Lajos udvari Síposai s énekeseire 19 aranyat költött.

Közönségesen nagy jótétele az anyatermészetnek az éneklés. Így ír arról Böcklin Tanácsos (Fragmente zur höheren Musik. Constanz. 1811.) a 29. lapon: „Az ének a muzsikának zsinormértéke. Csak 20 esztendeig legyen az eltiltva, s a muzsika csaknem öszve fog dőlni. Mennél énekelhetőbb tehát valamelly muzsika darab, annál kedvesebb s érdeklődőbb lesz, s marad is.” – A 41. lapon: „Melly jeles ajándéka az anyatermészetnek a muzsikára való eredeti hajlandóság, mellyel gondolkodó lényeit a földön egyesíti. Annak ízlése kielégítésére az Éneket, éltünknek e hív társát adá nekünk, melly a Monarchák szivéről a legsúlyosabb kormánybeli gondokat elhengeríti, a legszegényebb földműves kenyerét fűszerezi, a gályarab vasterhét könnyíti, s a barna arató leánnyal a vállait sütő napsugárokat csak félig érezteti.” – A 42. lapon: „V. Fülöp Spanyol Király életének utolsó 10 esztendeji alatt, minden estve Forinelli által mindég azon 4 áriákat énekellette, a nélkül, hogy azoknak másokkal való felváltása után sopánkodnék.” – A 45. lapon: „Az Egyptomi, Syriai, és Arabs férjfi pipájából

füstölgetve kávé s findzsája előtt ül, s fogadott muzsikus által vidám éneket danoltat, mellynek történetes tárgyait csudálja. – A Török tábori papok vitézi daljaikkal buzdítják a katonákat.” –

A Magyaroknak mintegy örökségül adta a természet az éneklés organomát. Nála a nemzeti énekek mai napon is divatban vannak, s több esztendei figyelmeztésem szerént azt vettem észre, hogy a köznép minden esztendőben, hihető a fonó házban, vagy aratásnál, újat szokott szerezni, melly azután ugyanazon esztendőben különös kedvességgel dicsekszik a nép fiataljainak szájában. Ezen énekek valóságos fentartóji a nemzeti characternek, sőt a hazai történetnek is egyik kútfejei. – Ha tehetősőbb oszlopai Hazánknak nem sajnálnák költségöket, örökös koszorút érdemelnének, ha nemzeti köz daljainkat értelmes mívész által öszve szedetnék, s más nemzetek példájára kótában, a régieket e nélkül is, közre bocsájtanák. Tisza táján szokták a gyermekek e dalt, melly bizonynyal a régiebbek közé tartozik, énekelni: „Kik, s ki népei vagytok? Lengyel László jó Királyunk, van is nekünk ellenségünk” sat. Talán nem volna érdemetlen, ha az ott lakó Litteratorok azt velünk közlenék. Túl a Dunán, legalább az ottani Felső Vármegyékben köz szokásban lévő 1825-i népéneknek muzsikája közöltetik Pannonia 3. Füzet, 12. lapján; az 1826-i pedig a 4. Füzet 16. lapján. – Legrégibb magyar énekeink,

mellyek kótára írva a pusztulás düledékeiből tudtomra fenn maradtak, Tinódi Krónikájában vannak. Alább fogjuk látni, hogy a múlt század utolsó tizedétől fogva több magyar énekek jelentek meg kótában. Kár, hogy azoknak némelly Szerzőji ott is, hol lehetett s kellett volna, nem figyelmeztek a prosodiára, és a textust a muzsika rabjává téven hosszították a rövid szótagot, s rövidíték a hosszút, amit füleink nem kedvesen vesznek; mert a kóták az igékért, nem pedig a kótáért íratnak az igék. Tud. Gyűjt. 1817. VII. kötet, 122. l. – Toldy is Tud. Gyűjt. 1826. X. kötet, 100. l. – Horváth után Magy. Muz. 1787. figyelmeztet arra, hogy a magyar énekben igen fülsértő a rövid magánhangzó megnyújtása, a hosszúnak siettetése, s hogy ennél fogva rímelt verseink, mellyek kótára vannak szánva, mértéket is kívánnak. – Valóban szükséges is a mérték; mert a Compositiót nagyon elősegíti, és a muzsikát rythmust könnyítve szépíti. Erre tehát Költőinknek figyelmezní kellene, valamint a Muzsika Szerzőnek arra is, hogy érzékeny költeményt válasszon míve tárgyává; mert azt mondja Böcklin, hogy nem a legszebb, hanem a legérzékenyebb versek veszik fel legjobban a muzsikát.

B) TÁBORI MUZSIKA

A magyaroknak tábori muzsikája úgy látszik eleintén a régi vándor nemzetek szokása szerint csak kürtölésből és sípolásból állott. – 1151-ben, midőn Isaslav Nagy Herceget Kiewbe győzedelmesen vezették vissza, ottani mulatások közben tábori muzsikájok miatt a várbeliectől csudálva kedveltettek annyira, hogy mindenfelől vendégségekbe hívattnának. Azonban miféle eszközökön játszottak ekkor, az írók világossan nem mondják. – 1458-ban Szilágyi hadi serege harang és muzsikaszó mellett tartotta Pesten bemenetelét. – Napkeleti régi szokás volt az is, hogy a hadi sereg osztályai előtt egyes Tárogató síposok fújták a nemzeti nótákat s avval tüzelték, hevíték a Magyar vért. Illyen sípost lehetett még látni s hallani az 1790-i Országgyűlésen, a vett tudósítások szerint, Szabolcs vármegye bandériuma előtt. – Régi szokás az is, hogy a katonaságnak menetele közben muzsika helyett némelly előre parancsolt énekes katonának nemzeti dalokat zengenek. Illyen célra lehetett szánva amaz: „Erős várunk nekünk az Isten”, melyet 1605-ben Bocskay István tábori énekké választott. Ezen szokást magam is tapasztaltam néhány esztendő előtt indulóban látott Huszárainknál.

A dob, trombita, s nagy tábori muzsika csak Királyaink kevert szakasszától fogva lehet szokás-

ban. – 1660-ban Aly Bascha a Nagyvárad-i őrseregnek szabad elmenetelt engedett fegyvereikkel s tábori muzsikájokkal együtt. – A nagy Török muzsika csak nemrég hozatott be a szokott sípolás helyébe. – 1799-ben a Magyar tábornak dobosai, síposai s trombitásai 756 személyből állának.

C) NEMZETI MUZSIKA

A nemzeti tulajdonság kijelentésére a muzsika legalkalmasabb mesterség, – a nemzeti érzések megerősítésére sincsen kedvesebb s fogatosabb eszköz annál. – A Nemzet muzsikájában él; ez vezérli indulatait, örömeire vagy bánatra fakadó szavait kiejti, mérsékli testének s külön tagjainak mozgásait. – A hangok természeti jelei az indulatoknak; azoknak harmóniája kifejezi a szív gerjedelmeit. A muzsika gyönyörű hangzatja, mely mintha álomból vonná ki pislogó tűzünket, és belénk új lelket önt, – szívet olvaszt, lelket emel, és ha Nemzeti, vissza ragad ősz Eleinkhez. Ezt úgy lehet tekinteni, mint valamely nyelvet. Ha hozzám valaki szól, szava, vagyis a tőle ejtett külömbféle hangok lelkemre hatnak, és ösmertetik velem azon tárgyat, melyet közölni akar; így a muzsikában is az egymást váltó hangok lelkemet figyelemre gerjesztik, és véle ezer képzeteket fogatnak meg.

A szoros értelemben vett Nemzeti Muzsika köz vagy nép dalok, s Magyar táncok muzsikájából áll. Amazokról már szólottam: emezek nemzeti mívészeink, különösen a Cigányok által nemcsak mindenkorig virágozva fentartattak, hanem félelem nélkül mondhatjuk, hogy míg Magyar él, s Buda áll, fenn is fognak maradni.

A Cigányok nyugoti Indostanból a XV. században Zsigmond Király uralkodása 31. esztendejében jöttek Moldva s Oláh országon keresztül hazánkba. – Ők lettek azután a Magyar házi mulatságok, inneplések, nemzeti táncosok élesztőji hegedű s cimbalom játszások által. – Ők voltak a XVI. században Thúrzó Imrének 3 napig Tokajban; s Bicsén egy egész hónapig tartott menyegzőjén az örömnök elkerülhetetlen gyullasztóji. – Ők mulatták a magyarokat Rákoson, s Hatvanon 1525-ben. – Midőn Mihály Oláh Vajda 1599. Ázsiai pompával tartaná Károlyfejérvárra bemenetelét, 10 Cigány muzsikált előtte. – Leghíresebb muzsikusok közöttök a Galanthaiak, Győriek, Pestiek, túl a Tiszaiak, Erdélyiek. – Némellyek már kótából is kezdenek játszani, mint Vas Vármegyében Szent Györgyön, hol őket a kegyes földes Uraság taníttatja, s nemcsak hegedűlnek, hanem fagottot, trombitát, clarinettet is jól fújnak.

Kruchten József (Musikwesen in Ungarn, Caecilia 20. Heft, 299. Bl.) s Balla Károly (Tud. Gyűjt.

1823. VII. kötet, 85. l.) a Magyar nemzeti tánc, és muzsikáról szóló értekezésében azt mondják, hogy nemzeti muzsikánk fő béllyege gyász és szomorúság, s ennek okát a Nemzetnek mintegy eredeti tulajdonából, és a hazának egykori politicaí gyászos helyhezéséből következtetik. Kisfaludy Sándor is regéinek előszavában XI. 1. azt állítja, hogy a Magyar igen hajlandó a szomorúságra, sőt még örömet és vígságát is szomorú és bús hangokkal jelenti, mellynek bizonyása a nemzeti Magyar táncnak többnyire kesergő melódiája, a köznép énekeinek többnyire szomorú nótája, – a Magyar sírva táncol sat. – Balla Úr azt is vitatja, hogy a friss magyar nóta Tót eredetű, ez okból azt, nem lévén magyar, ki kellene irtanunk.

Azonban nem merem azt egyenesen állítani, hogy nemzeti nótáinknak csupán s kirekesztőleg csak szomorúaknak kellett s kellene lenni, és hogy közönségesen a magyar muzsikának caractere gyász volna; mert 1) Noha igaz, hogy számos nemzeti dalaink s tánc nótáink moll tónusban vannak: de igaz az is, hogy a dúr tónusból valók is, mellyek szinte, mint amazok számosak, eredetiek s nemzetiek; mert nem lehet feltenni, hogy ez utolsók csak nem régen jöhettek szokásba, sőt meg kell engednünk, hogy azok már régtől fogva ágoztak el hazánkba s eredetökre nézve amazokkal egykorúak, amiért a régi szokás eléggé jót áll. Meg kell különböztet-

nünk magyar nótáink között a vitézi vagy verbunkos, Galanteriális, és friss nótákat; ez muzsikánk tökéletességének bizonyítására szolgál. A vitézi vagy magyarosan toborzó vagy táborozó nóta (lásd Berzsenyi versei utól jegyzéseit) többnyire dúr tónusból, a Galanteriális moll-ból, vagy valamint a frissek amavval keverve vannak. – 2) Szomorú nótáink eredetét tehát inkább abból kell következtetni, hogy a magyar napkeleti nemzet, a napkeletiek muzsikája pedig nagyon hajlandó a szomorú tónusokra, amint ezt észre vettem az Oláh énekekből, és Sultzer-nek sokszor említett Dacia históriájában lévő Török és Görög nótákból. – 3) Friss nótáinkat nem tarthatom Tót nótáknak, mert a mieinknek stylusa amazokétól nagyon különbözik, valamint a tánc módja is. Eredeti a mi friss nótáink stylusa, és pedig annyira, hogy azt semmi más nemzetnél fel nem találhatjuk. Vallyon lehet-e azt feltennünk, hogy a régi bajúszos magyarok megengedték volna, hogy a muzsikusok a nemzeti multságokban tót nótát huzzanak, s hogy gyermekeik, cselédjeik, jobbágyaik, a tótokat majmolják táncolásaikban. Bizonyval az újabb magyarok sem engedték volna meg ezt, ha azt mondanánk is, hogy friss nótáink az újabb századok szüleménye. – 4) T. Horváth János Veszprémi Kanonok Úr a régi magyarok táncáról emlékezvén (Tud. Gyűjt. 1817. II. k. 83. lapján) így szól: „Nálok is más forma

volt a vitézi, lassú, más a páros, frissebb, ugrós tánc”. – 5) Nem következik-e Rákóczy eredeti nótájában a lassú után friss is? Hát ezt is számkives-sük? – 6) Kár volna végre számkivetni szép friss nótáinkat, mert hiszen a magyar nem csupán szomorúságra született, s ha voltak is valaha arra vivő okai, hála a kegyes égnek, elmultak azok.

Véleményem szerint Nemzeti nótáinknak belső fő bélyegei: 1) Nemes méltóság, mely a hallgatóban különös tiszteletet gerjeszt erántok. – 2) Komolyság és szemérmes büszkeség, mely még az idegen földivel is érezteti, hogy a magyar muzsikájában is pompás eredetiséggel, férjfiás indulattal, s emberi érzékenységgel bír. E két bélyeg leginkább a vitézi nótákban tündöklök. – 3) Vídám kedv s Fürgeség, mely friss nótáinkat bélyegzi, s magokat annyira kedveltetik, hogy nemcsak az azokat halló hazabéliek vidámságra gyulladnak, hanem a külföldiek is szokatlan kedvvel telnek meg. – 4) Végre valamennyiből kitűnik a) az egyszerűség; azért mennél egyszerűbb, vagyis mesterkéletlenebb azoknak stylusa, annál eredetiebbek s kellemesebbek. – b) A nemzeti szabad lélek s gondolkodás, mely abból is kitetszik, hogy nótáink semmi egyéb mesterséges Európai muzsikához nem közelítenek, azoknak szűk határok közé szorított törvényeit nem követik, hanem olly formán folynak, mintha valamely természetes, tiszta érzésű, ártatlan szívből

ömlédeznének, melly erőszakot s kényszerintést még nem tanult esmerni.

Régi nemzeti nótáink tudtomra kótában nem maradtak fenn számunkra, amit elég sajnosan bánunk. Traditio s Cigányaink által fentartott ugyan a Rákóczi nótája, de nem eredeti szűzességében; mert majd mindenik Cigány máskép húzza. Mellyik Rákóczinak kedves nótája volt ez, bizonyosan nem tudom. Véleményem szerint II. Rákóczi Ferencé lehetett. Azt beszéllik, hogy ütközetre akart menni, ezt húzatta magának, és annak első, lassú és keserves része alatt komor gondolatokba merült volt, az utánna következő friss pedig elkezdődvén induló gyanánt szolgált, s a Fejedelem pártosaival együtt lóra ült. Fusz János a Lipcsei Muzs. Ujságban 1816. Nov. 11. közlötte annak egy kis részét, s az egészet Rákóczi búcsúzó nótájának nevezvén úgy vélekedik, hogy azt Rákóczi tárogatóval fújatta a sereg előtt, s talán énekeltetett is hozzá.

Bár azok, kiknek alkalmatosságok vagyon, feljegyeznék a régi nótákat, hogy egészen el ne vesznének. Újabb nótáink ezen század elejétől fogva szaporodva adatnak ki nyomtatásban magyar és német Szerzők által, kiket alább nevezni fogok.

A muzsika egyéb nemeiben hazánk egyarányosan jár a szomszéd nyugoti tartományokkal. A német Opera s Oratorium a múlt század másod felében kezdődött. A magyar Opera is ugyanakkor mu-

tatta be első zsenjét a Kolozsvári játszó társaság által a hazának, mely az időtől fogva sok magyar Operát adott. Sajnálom, hogy nem lévén azokról hiteles tudósításaim, bővebben nem szólhatok. A legújabb magyar Opera: „Béla futása” is Kolosváron készült s adatott először egy pár esztendő előtt több külföldi magyar fordított nagy Operákkal együtt, mint a Helvéciai Háznép, Kedvesek. I. k. 25. l. Tolvaj Szarka, Tancred, Szevillai Borbély, Párisi János sat. Kolosvár volt, amint észrevettem, jelesebb magyar játszó társaságainak bölcsője; ott legújabban jeles magyar énekes társaság formálódott, mely a múlt nyáron Szabatkán s más városokban ügyességét bizonyítván, most Pesten hazai nyelven köz meglelégedéssel a legszebb Operákkal kedveskedik.

Budán Pikkó Herceg nevű első magyar Opera adatott 1793-ban. Ugyanott, s Pesten 1807-től fogva több magyar, részént fordított, részént eredeti Operák jó muzsikával adattak, mint: Aranyidő, Csörgő-sapka, Égi háború, Újhold-vasárnapi gyermek, Tulokmányi Máté, Viszkocs Jankó, Ariadne Naxosban (Melodrama), Házi cselédek, Falusi borbély, Kincs-ások, Oroszlány-vitézek, Kísértet, Tündéralma, Vándorló deákok, Contractus sat. – T. Vida László Úr szerzette: Első hajós, Perseus és Androméda, s Auróra Operákat; ezekre gyönyörű muzsikát készített Pacha Gáspár, s nagy

tapsal elő is adatta; ő készítette a muzsikát Ver-seghynek ama 2 osztályos nagy Cantátéjához: „A magyaroknak hűsége és nemzeti lelke”, mely kétszer számos magyar és német mívészek által a magyar színhelyen elő is adatott. – Béla futását Budán s Pesten 1826-ban hallottuk.

Döbrentei ezt írja: „Magyarország s Erdély városai nekünk magyar Compositor muzsikust, s énekest nem nevelnek, – a magyar német városokban inkább el van terjedve a muzsika. – Hallunk-e valaha magyar eredeti énekes játékot s magyar jó énekestől énekelve? Ha e végett magyar énekes oskola nem lesz, sohasem”. – Az első tételre feleletül legyenek az alább említendő muzsikusok. – A második tételben D. Úrnak, fájdalom, tökéletes igazsága van, s annak oka talán az, mert magyarjaink csak 20 esztendő előtt is nem igen akartak költeni a muzsika tanítókra. – A 3. tételre: Ha D. Úr csak azt nevezi magyar eredeti énekes játéknak, mellynek mind költője s muzsika szerzője magyar nevű, mind pedig tárgya magyar történeti, úgy eddig nincs eredeti Operánk, sőt a legújabbat, Béla futását, sem lehet annak nevezni, mert költője Kotzebue volt. – Hogy pedig jó magyar énekeseink voltak, s vannak, noha olly nagy Hazához képest kevés, alább látni fogjuk; noha az is igaz, hogy jó magyar énekes oskolánk még eddig tudtomra nincsen, amire kívált, ha nemzeti színjátékainknak vi-

rágát óhajtjuk, nagy szükségünk lenne. – Ez lehetett annak is oka, hogy első magyar Operistáink közül csak igen kevesen tudtak kótából énekelni, a többiek, természeti talentumjuk lévén, ének részeit csak könyv nélkül tanúlták meg. De ezen senki se csudálkozzék; mert bizonyos, hogy Bécsben most is az alsó rendbéli Operisták közül sokan alig vagy épen nem esmerik a kótákat.

Kivánni lehetne, hogy magyar színjátékaink történetét valaki közre bocsájtaná, hogy abból a magyar Operáról bővebb tudósítást olvashatnánk. Ezt már dícséretesen kezdette: Endrődy János Magyar Játékszínében. 4. kötet, Pest. 1792–93. Folytatta a magyar Theátrumi Almanach 1815. Pest és Könyves Máté magyar Játékszíni Zsebkönyvében. Pozson. 1825.

Muzsika oskoláinkkal nem nagyon dicsekedhetünk. Törvény szerint a Normális oskolák mellett muzsika Tanítónak is kell lenni. – Krüchten Úr előszámlálja Caeciliában a muzsika oskolákat, s azokat Kassa, Keszthely, Pécs, Nagyvárad, Buda, Zágráb, Selymetz-re helyezteti. – Ide méltán számlálhatjuk a Pesti T. Piaristák muzsika oskoláját, mellynek én is több egyebekkel muzsikai tehetségeinkért örök hálával tartozunk, s mellynek nevenedékei a tisztes Elöljárók által szüntelen buzdítatnak, és kellemes bánásmódjával különböztetnek

meg. Ezen kegyes intézet valóban hazai muzsikusainknak dicséretre méltó plánta-oskolája.

Belius, Prodromussában 111. l. mondja, hogy a Szepes-Iglói lakosok különösen szerették a muzsikát, s Fröhlich idejében itt a muzsikát gyakorlók egész társaságot formáltak. Fröhlich Mathematicus pedig (Bibliothek für Reisende) írja, hogy az Iglói muzsikások Académiákat is adtak, és az Egyházi muzsika ellátását magokra vállalták.

Korabinszky Béla Szepesi városiaknak a muzsikához vonszó szeretetöket, s arra fordított szorgalmokat dicséri.

Erdélyben a nemzeti muzsikát a Cigányok mai napig derekasan űzik, azonban a Szászok voltak elsők, kik a felsőbb muzsika nemeit gyakorlani kezdek.

A Tud. Gyűjt. 1818. V. kötet, 141. l. említést tesz egy 180 muzsika mesterből T. Schedius Lajos Úr vezérlése alatt Pesten felállított muzsikai intézetről. Virágzik-e, vagy a heves idők miatt az új ültetmény elszáradott-e, nem tudom. (Meggzűnt a 2. esztendőben.) Conservatóriumra volna szükségünk, a Bécsiek, s Prágaiak példájára, s akkor hozhatna a hazai muzsika kellemetes érett gyümölcsöket.

§. 62. *Tekintet az eszközökre*

A mai közönséges muzsikában használtatni szokott eszközök most már nálunk is szokásban vannak. Különös említést érdemelnek azonban a következők:

1) A Kürt, mellyel legrégibb táboraink is éltek. Hogy a Berényi Jász kürtöt, melly egyébaránt Hazánknak legnevezetesebb ritkaságai közé méltán helyheztetik, nem lehet Lehel kürtjének tartani, s valamint azt is, hogy Lehel nem Konrád Császárt üté kürtjével agyon, Thuróczi ellenére, eléggé be van bizonyítva.

2) A Tárogató, Török vagy Rákóczi-síp, régi magyar nemzeti eszköz, melly mind polgári, mind tábori életre a két hazában egyaránt használtatott. Hasonlított a Clarinethez, de igen lármás, visító volt. E lehetett ama Tibia, mellyet Bel Mátyás Calan. Att. C. 24. sub g. a magyarok régi kedvelt eszközének nevez. Említi a tibiát Cuspinianus is: De Congressu Maximil. §. 4. sat.

3) Duda, régtől fogva szokásban lévő kedves eszköze a köznépeknek.

4) A pásztor Síp, vagy Furullya, túl a Dunán Furuglya, mellyet a pásztorok, csőszök, magok készítenek, s egymástól tanulják meg; különössek a Somogyi juhászoknak igen csendes melancholica hangzású, rőfnyi hosszúságú furullyájok; mellyek-

nek 5 hanglyukai vannak, s többnyire csak szomorú melódiák fújására alkalmasak.

5) A Cimbalom, melyet csak Cigányaink gyakorlanak, s némelyek olly ügyességgel játszanak rajta, hogy Concertet is adhatnának. Legjobb cimbalmok készülnek, tudtomra, Győrött. – Midőn 1608. II. Mátyás megkoronáztatnék, az ebédnél szörnyű nagy pástétom volt, mellyben 9 esztendő gyermek cimbalommal volt elrejtve, ki azt időről időre hangoztatá, s hozzá énekelt is.

6) T. Horváth János Ur (lásd fellyebb §. 61.) említi, hogy már régi Magyarjaink éltek a hárfa (lant, vagy citera) és kobozzal. Hogy itt e két eszköz egyet teszen, nem kételkedem; mert ez a két név régenten lyra s chelys név alatt gyakran felcseréltetett. Mai nap a kisbögöt nevezzük koboznak, ez pedig későbbi századaink szüleménye.

7) Mikor hozatott be templomainkba az Orgona, nem bizonyos. Alább látni fogjuk, hogy Monarchiánk középső epochájából több orgonistákat neveznek Historicusaink. Ladislaus Posthumus alatt 1437. élő orgonistát, szinte úgy a Zágrábit is, de csak nevetlenül említi Fessler – Oláh Miklós Esztergomi Érsek a Visegrádi királyi vár leírásában emlékezik, hogy Corvinus Mátyásnak itt lévő udvari kápolnájában ezüst sípokkal rakott orgonát látott. – Erdélybe a Szászok hozták be az orgonát. A Szebenit Vest János 1673. három esztendei mun-

kája után végezték el. Annak 40 mutatója, 2.700 Sípjai voltak.

8) A Csákány flauta, a mi időnknek magyar találmanya.

9) A kevert vérből eredett Királyaink alatt talá-
lom először is történetíróinknál a trombiták említé-
sét, honnan azt következtetem, hogy a trombita
csak azok alatt hozatott be hazánkba. Hogy már a
XVI–XVII. Században a katonaságnál használta-
tott, látszik Zrinyi munkájából is.

10) A Dob úgy látszik, elsőbben is tábori és in-
nepi muzsikánk eszköze lett, éspedig csak a ké-
sőbbi századok alatt. Corvin Mátyás és II. Ulászló
alatt gyakran említik. – Báthory András 1621-ben
Mihály Oláh Vajdának megengedte, hogy Erdély-
ben dobokat sat. vásároljon. – A szövetséges Rá-
kócziak fegyvereiket, tábori dobjaikat sat. egybe
halmozták.

§. 63. Magyar s Erdélyi hangmívészek

A régi hangmívészek közül évkönyveinkben csak
egy-kettő említetik nevenként, ú. m. a X. Század-
ból Lehel kürtös vezér, a XI.-ből Walther Csanádi
énekmester.

A XIII. Században: II. András alatt élt Kling-
sohr Miklós, Erdélyi fi, udvari Szereleménkes,

költő, orvos, nagy Mathematicus, Astronomus és híres Astrologus, Gertrud királyné kedvence, az udvartól 3.000 ezüst mark esztendei fizetése volt. Gertrud halta után Németországba, a Hassziai udvarba ment, holott nagy vénségben megholt. Énekei fennmaradtak e munkában: „Sammlung von Minnesinger aus dem Schwaebischen Zeitpunkte. Zürich 1758.” Bővebb életírását lásd Nemzeti Plutarch. IV. Darabjában. Pest 1816.

A XV. Században: a) Miklós Győri Kanonok és Zsigmond Király muzsikus karjának énekese 1427. Innen azt sejdítem, hogy valamint más országokban, úgy nálunk is a régi templomi muzsikások s énekesek Papok voltak. – b) János és Antal, II. Ulászló udvari Sípossai. – c) Grimpeck, az előbbi Király udv. Orgonistája.

A XVI. Században: a) Miska Bálint (Valentinus Miska) Lőcsei híres orgona csináló és Orgonista, nagy theoreticus. b) Graeve (Graevius) Bálint, másként Bacfort vagy Bakfark, Erdélyi Szász fi, híres hegedűs, kinek Zápolya Zsigmond, mint a Fejedelmi muzsika kar igazgatójának, nemes jószágot ajándékozott. Megjárta Német, Francia, Olasz országot, s Maximilian Császártól Bécsbe is meghívatott, de e meghívást el nem fogadván Páduában megholt 1576-ban, hol emlékkövet emeltek neki e felírással: „Valentino Graevio, alias Bacfort, e Transylvania Saxonum Germaniae co-

lonia oriundo, quem fidibus novo plane, et inusitato artificio, canentem audiens aetas nostra ut alterum Orpheum admirata obstupuit. Obiit anno 1576. Idibus Aug. vixit annos 61.” c) Tinódi Sebestyén, vagy Sebők Deák, Lantos Sebestyén, Sebastianus, Litteratus de Tinód; János Király alatt Török Bálint írnoka, s híres Magyar Dallos lévén sok hadi s egyéb történetet, régi szokás szerént versekbe foglalt, s azokat Kolosvárott 1554-ben Krónika cím alatt kiadta, hozzá adván az önn magától készített 20 melódiáknak is kótájit. E melódiák, amennyire a régi kóták rendetlensége mellett stílusukat kitapogatom lehetett, a legközönségesebb köz dalok nótájához hasonlítanak, azért most ritkaságokon kívül semmi becset nálunk nem lelhetnek. Közöttök van (2. rész, 5. Darab) ama Hadnagyoknak írt Tanúság is, és így tudjuk, hogy annak valóságos Szerzője Tinódi volt.

A XVII. Században: a) Rauch András Pottendorfi születésű, Soproni Orgonista, kótában a Nemzeti Muzeumban meg vagyon e munkája: „Missa, Vespera, et alii sacri concentus concertati duabus vocibus vivis, adhibito, clavycimbalo, chely et fidibus maioribus decantandi, compositi et in lucem editi ad Andrea Rauch Pottendorfsensi apud Sempronienses Organoedo. Norimbergae typis et sumtibus Wolfgangi Endterl 1641.” – b) Bach, híres Muzsikus Pozsonban, vallásbeli szabadságot ke-

resvén kivándorlott Németországba, s őse lett több mint 50 nevezetes hangmívésznek, kik közül többen tudományok s nagy mesterségű, kivált orgonára tett muzsika darabjaik által nagy hírt s nevet szerzének magoknak; azok közül nevezetesebbek: János Sebestyén † 1750. a Szász Választó udvari Compositora, hasonlíthatatlan Orgonista, nagy mester a pedálon; – Vilmos Friedman † 1784. Hessen Darmstadti Kapellm. – Károly Fülöp Emanuel † 1788. Hamburgi Muzsika Director; – János Kristóf Fridrich Bückenburgi Concertmester; – János Keresztély Londoni nagy Compositor † 1782. c) Balduin Dorottya Zsófia énekes és lantosné, Balduin Fridrik Regensburgi Prédikátor leánya, Böhm Kristóf Lócsei Prédikátornak, azután Serpilius János Soproni Polgármesternek felesége. Jól beszélt görögül, deákul, zsidóul. † Sopronban 1685-ben, életének 46. esztendejében. d) Plintovicz Ádám Zsolnai Luther. Superintendens, derék hangmívész. e) Schanczinger János Eperjesen Syntaxis Professora, szül. Liptóban, Szt. Péterén, szegény paraszti szülőktől; derék muzsikus volt, de tisztátalan élete miatt elküldetvén tisztségéből a Magyar Nagyok udvaraiban muzsikájából éldegélt, azután Németországba vándorlott, de a mértékletlen bor italra vonzó hajlandósága miatt sehol sem lelven nyugvó helyet, szomorúan végződék élete.

A XVIII. Századnak másod fele s kivált folyó

Századunk részént külföldről hozzánk szakadott, részént hazai születésű hangmívésszel díszlik, hogy azoknak csak nevezetesebbjeit is sok volna elő hozni. Sokat közülök, kik valóban nagy Muzsikuskok, tartván a megsértéstől, megnevezni nem is bá torkodám. A Tud. Gyűjt.-ben (1819. V. kötet, 118. l.) s más egyéb újságaink és folyóírásainkban azonban azok közül már többen lévén megnevezve, őket én is az alább előadandó mívészek sorába hely-
heztetem, ú. m.

a. Compositorok.

Arnold György Szabatkai Muzsika Director
Egyházi compositiójáért VII. Piustól köszönő le-
véllel, XII. Leo Pápától pedig, ennek koronázására
küldött Offertoriumáért arany pénzzel s köszönet
írással tiszteltetik meg. A Szabatkai Magyar The-
atrum muzsika igazgatását felvállalván 1826. Ke-
mény Simon drámájához szép Ouverturát készí-
tett.

Batka János Pesten Egyházi s Drámai Compo-
sitor. – Tőle van Spadifankerl aus der Rüstkam-
mer muzsikája.

Bees Mihály, Kassai Muzsika Professor.

Bihari János, Pesti híres Cigány hegedűs, és szá-
mos Magyar nóták Compositora, mellyek közül né-
mellyek nyomtatásban is megjelentek. Több koro-
názásbeli innepléseknél ő volt az udvari bálokban

a Magyar nóták játszója, nevezetesen 1825-ben is Pozsonban. Szül. Bőnyön, Győr Vármegyében † 1827. élt 58 esztendő. Eltemettetett Apr. 27-én.

Cibulka, nagy Muzsikus, Operista, Muzsika igazgató Pesten.

G. Csáky János, Lajos. Kamarai Muzsikus, Compositor s nagy Klavirista.

Csermák Antal, a múlt Század utolsó tizedétől fogva Magyar nóták híres Compositora, derék Violinista. Születésére nézve, a vett privát tudósítások szerint Cseh vagy Morva volt, Jászácz Regenschori lévén megtévelyedett, s odahagyván feleségét, ide s tova bújdosott, s nyomorúságban éldégt. Megholt Veszprémben 1823. Magyar nótái számosak, mellyek közül sok már nyomtatásban jelent meg; de még kéziratban is sok hever. Érdemes volna ezeket a Magyar Múzeum őrizetére bízni.

T. Eschner Constantin, ájtatos Oskolák Szerzetese, most Pesten Vice Director, Karigazgató, s templomi Muzsikák Szerzője.

Földváry Miklós, Péterinek Pest Vármegyében Földes Ura, több jeles darabokat szerzett.

Fuchs, Hercegi Muzsika kar Igazgatója Kis Martonban.

Fusz János, Tolnai fi, nagy hangmívész † 1819. Lásd életírását Tud. Gyűjt. 1819. XI-XII. K. Kiadott 42 munkát, kéziratban hagyott hetet. Operát nyolcat szerzett. A Bécsi s Lipcsei Muzsika új-

ságokban több értekezést írt; emezzel közlé Csokonay Reménnyé egyik részének, ismét Badacsonyi Magyar szüretelő éneknek, s Rákóczi búcsúzó nótájának muzsikáját; ismét tót nemzeti duda táncokat, magyar népdalokat s táncokat.

Füredi László (világtalan) Péteri fi Pest Várme gyéből, Orgona, Klavír, s Violoncellista a Pozsoni Evang. Lyceumnál.

T. Gabrielli Tamás, Mácsai Plébánus, gyönyörű egyházi muzsikák Szerzője.

Hunyady Ker. Ján. Pesti orvos, jó hegedűs, Csákány fújó, s Klavírista.

Kleinheinz Fer. Pesti theátrum Muzsika Igazgatója, több Operák s Oratoriumok szerzője.

Lavotta János, híres hegedűs s Magyar nóták Compositora, 1792-ben a Pesti Magyar Theátrum Muzsika Igazgatója. Azután Pesten, s privát tudósítások szerint, többnyire Tiszadombon tartózkodék, s megholt Mádon, a Hegyallyán. Méltó köszönetet érdemelnének, kik mind az ő, mind Csermáknak sorsát velünk bővebben közlenék. Lavottának némelly Magyar nótái nyomtatásban is megjelentek; de kéziratban bizonynyal számosabbak fognak heverni, mellyeket a végső eltűnéstől méltó volna megmenteni.

Pacha Gáspár a XIX. Század első tizedében a Pesti Magyar Theátrum Muzsika Igazgatója s Compositora. Ő alatta több Magyar Operák adat-

tak, melyek némellyikének muzsikáját ő szerzette. Lásd fellyebb 61. §. a Magyar Operáról. Még nem lehetett 35 esztendő, midőn a nemzeti Opera tetemes kárára száraz betegségben megholt. Azután mindég jobban hanyatlott, s végre félbe szakadt a Pesti Magyar énekes játék.

B. Podmanitzky Emanuel, József, Lajos, derék Compositorok.

Roth Samu, Schimert Péter tanítványa, jeles dilettans s Compositor † Kolozsváron 1807.

Ruzitska József, a Kolozsvári Színhely Muzsika Directora, ő szerzé „Béla futása” legújabb Magyar Operánk muzsikáját.

Ruzitska Ignác, Veszprémben Püspöki Muzsika Igazgató. Nagy érdemet szerez magának a Magyar nóták kiadása által. Csak még azt óhajtanánk, hogy a régebb nótákat is közlené, s megmentené az elvesztéstől.

Schimert Péter Erdélyi Szebenben 1750–80. között, Bach Sebestény érdemes tanítványa.

Szalay József, derék hangmívész s Klavírista, Hummel János tanítványa.

Seidl, Kassán Drámai Compositor.

G. Széchenyi Lajos Ő Excja, nagy muzsikus a Klavíron, s vadász kürtön. Sok szép tánc és ének muzsikájának szerzője.

Szekeressy Antal, jeles Klavírista.

Spech János, azelőtt Budán, most Bécsben lakó

derék Klavírista és Compositor, több Magyar énekek szerzője.

Tsukly József, Mihály, Pesti derék Klavírista és Compositor.

Tsukly Károly, Pál, amannak testvére, jó Klavírista és practicus.

T. Versegly Ferenc † Budán. Literátor s jó hegedűs, hárfás, énekes volt. Ő adta ki a legelső Magyar énekeket rendes formában Fortepiano mellett.

Winkler Károly, Angyal, nagy hangmívész és Fortepianista Pesten, munkái gyönyörűek s számosak.

Zomb Fer. Kassai Muzsika Professor.

b. Jeles Klavíristák.

G. Amade Thadé Pozsonban, derék Compositor is.

Heller István, Pesti fi, 1827-ben Pesten, Budán, Pozsonban, Bécsben, 12 esztendősen jeles Concerteket adott.

T. Jezernitzky Katalin Asszonyság, T. Szentiványi Anselm Úrnak Hitvese Nógrádban.

Pálffy Katalin Grófné, szül. Dőry Grófné.

B. Schönstein Asszonyság Budán.

Végh Antal, az ifiabbik, Csúzon Komárom Vármegyében.

Zichy Francisca Gróf Kisasszony Pozsonban.

c. Violinisták.

Kassán: B. Fischer Imre; Berzevitz József, Leeb Sándor. – Pesten: Dr. Nicolaides; Urbani; Táborisky. – Somogyban: Bocsári Svastics János, jeles Magyar nóták szerzője. – Nagyváradon: T. Klobusiczky György Kanonok, jeles Compositor és Virtuós.

d. Violoncellisták.

G. Brunszvik Ferenc Pesten; T. Zmeskál Miklós Budán; Kossovits József Kassán.

e. Flautisták.

G. Vass Emil Kolosváratt; Verebi Végh Ignác Fehér Vármegyében; T. Hoblik Márton; Pfeiffer Pesten.

f. Bassethornisták.

Vild Antal Compositor, és az Egri Muzsika Kar igazgatója; Korb Pál ugyanott.

g. Énekesek.

Báró Schönstein Károly, hangmívész a Klavíron, gyönyörű Tenor szavát a Bécsi Fővilág nem győzi elegendően csudálni. – Pauer Aurelia Kisasszony Egerben. – Tóth Fanny Kisasszony Sopronban.

Magyar Operistáink között jeleskedtek Pesten s egyebütt – Sopranisták: Sáskáné, Sáska Borbála,

Czagányiné, Dériné, Páliné, Újfalusiné, Fülöpné, Borsai Klára, Murányi Tóni, Murányi Sándor; – Tenoristák: Ernyi Mihály, Láng Ádám János, Déri István, Páli, Újfalusi, Czelesztin; – Baritonisták: Kántor, Murányi, Szerdahelyi; – Bassisták: Sáska, Kemény, Udvarhelyi, Székely, Szilágyi.

h. Külföldre szakadtak.

Böhm József, Pesti fi, most Bécsben Muzsika Professor, jeles hegedűs, Gitarista és Compositor. – Öccse már kis korában Pesten mesterül játszik a hegedűn s Gitáron; a múlt tized végén holt meg ifiúsága serdülésében.

Fodor-Mainville Asszonyság, Compositor és Európának első Operistánéji közé számíttatik, most a Párisi Olasz theatrum fő tagja. A Velenceiek 1819. tiszteletére emlékpénzt is verettek. Életét olvasd Hasznos Mulatságok 1823. I. Fél. 329. l. – Megjelent tőle Bécsben egy pár ének ebben: „Album Musicale” Sauernál.

Hummel Nepomuk, János, a XIX. század leg-híresebb Compositorai s Klavíristái közül, most Weimari Kapellmeister, szül. Pozsonban 1778-ban, hol Attya is Muzsikus volt. Lásd bővebb dicséretét a Conversations Lexicon-ban.

Liszt Ferenc, mintegy 15 esztendő, s már nagy Compositor és Klavírista; egy pár esztendő előtt, minekutánna Pesten, Pozsonban, Bécsben híres

Concerteket adott, Párisba s Londonba utazott. Párisban 1825. Oct. 17-én adatott első Operája e cím alatt: Don Sancho, ou le chateau d'amour.

Rosner, Váci fi, derék Tenorista, azelőtt Bécsben, most a külföldön Operista.

Stöber Károly, Pozsoni fi, most 9 esztendő, Bécsben lakik, hol 1826-ban jeles Concertet játszott a Fortepiánon.

Szonleithner Kristóf, szül. Szegeden 1734-ben, Máj. 28-án. Bécsbe jöven Törvény Doctora s Ügyész lett, derék hangműszerző és jó hegedűs volt. † 1786. Attya Mihály Bécsi fi volt.

Vaidinger (világtalan) Hussek és Keller, három Magyar Virtuóz Königsbergben (Burkus országban) néhány esztendő előtt Concerteket adtak Oboén, Csákányon, Klarinetten, Búgókürtön (Bassethorn), Kisbőgőn és Gitáron.

i. Jeles Magyar muzsika eszköz készítőik.

1) Hazánkban: Herotek József, híres Orgona csináló, † Pesten egy pár esztendő előtt. – Schölnast F. Flauta csináló Pozsonban. – Drüner Károly, Zobel Ferenc és Schwab Fortepiano készítők Pesten. – Teufelsdorffer Péter pesti lant és hegedű csináló.

2) Bécsben: Hoch István, Veszprémi fi, az Austriai Monarchiában leghíresebb Flauta csináló. – Tauber, Flauta csináló. Attyafiai nem régen Szenkvitzen még éltek.

*§. 64. Kótában eddig megjelent Magyar
muzsikai daraboknak Szerzői vagy Kiadói*

A nemzeti litteraria Históriának előmenetele is kívánja, hogy a magyaroktól eredett mívész szerzeményeket mind a mellett, hogy ezek nem nagy számúak, időről időre öszve szedegessük, s legalább azt a feledékenység elől elrejtsük, a mi időszakunkban a szép mesterségekre nézve Magyarországbán vagy Magyaroktól megjelenik sat. (Krüchten Tud. Gyűjt. 1819. XII. K. 79. l.) Méltó volna e munkákat (Fusz János muzsika darabjait) a nemzeti Muzeumba letenni – a hazafiúi előmenetel jutalmára és serkentésére. (A Redactio ugyanott 85. l.) Valóban dícséretre méltó felszóllítás ez, és vajha sietnénk azt tellyesíteni. Ez okból örök hálával tartoznék a Haza azoknak, kik a régi vagy mostani Magyaroktól írott, vagy nyomtatásban kiadott muzsikai munkákat, ha mindjárt egyenként is beadnák a Magyar Muzeumba, melly mindeddig azok nélkül annyira szűkölködik, hogy három darabnál többet 1826-ban ott létemkor nem mutathatott. Sokaknál, tudom, a por emészti azokat, s a tőlök való megválás nehezökre nem esnék. Ne késsenek tehát Becses Hazafiak! gazdagítani ama szép nemzeti intézetet, siessenek egybegyűjteni a nemzeti míveltség eme kincseit is. T. Horvát István Úr, a nemzeti Muzeum nagy érdemű Felvigyázója várva várja,

s örömmel fogadja azokat. – Kik tehát vagy ezen szent célt előmozdítani, vagy pedig a Magyar muzsikai szerzeményeket magoknak egybegyűjteni, vagy azokat esmerni kívánná, az ide mellékelt Szerzők lajstromát, melly csak olyanokra terjed, kiktől, amennyire kitudhattam, valami nyomtatásban jelent meg, hasznokra fordíthatják.

A) MAGYAR ÉNEKEK

Batka János, megjelent tőle: „Csillagom” – Hébe 4. eszt.

Bolla Márton: a) Éneki Szerzemény muzsikához alkalmaztatva... Kolosváratt 1791. – b) Éneki Szerzemény sat. Kolosváratt 1792.

Beutler F. Ének a Magyarokhoz – Auróra 5. év.

Eckschlager Ágoston: megjelent tőle 1825; Magyar nemzeti dal: „A Királyunk éljen” Klavír kísérettel, Magyar s Német textussal. Mechettinél.

Esmeretlenektől, vagyis Nevetlenektől: 1) Emlekezés. – Imádság a hadban. Körner utánn (ennek muzsikája Himmel szerzése). – Csókra vágó – Szerelem bódulása – Emlegetés – Huszár Dal. Hébe 1. eszt. – 2) Felfohászkodás. Csokonay 1. K. 1813. – 3) Nap innepe – Szemrehányás – Rózsím sírja felett. Csokonay 3. K. – 4) Chartigám Magyar Románunkban több énekek melódiája közöltetik. –

- 5) Négy Variációk egy tetszetős tárgyra, Béla Futasából, énekszóra Fortepiano mellett. Lichtlnél. –
6) Négy Magyar énekek jelentek meg Fortepiano mellé Okolicsányi János, Lavinia Maradékiban. Pest 1809.

Bernádfalvi Földváry Miklós: Vadász Dal. Hébe 5. eszt. – A Szellőhöz – Mindent fontolva tégy. Auróra 3. év.

Fusz János: A Tavasz. Csokonay Munkái 2. K. 1813. – Badacsonyi szüretelő ének. Lipcsei Muzs. Ujság 1816. Nro 11.

Gáti István Klavírozás mesterségében 1802. közlöt: Nem szeretek soha többé – Az emberekkel jót tenni – Igaz Anya Magyar haza.

Haydn-tól a) Verseghe által 1791-ben kiadott hat Magyar énekeiben megjelent: „Mit búsolgsz árva szívem” – b) „A Pillangóhoz”. Csokonay Munkái 3. K. 1813.

Kossovits: „A Reményhez” (Földiekkal játszó) Csokonay Munkái 3. K. 1813.

Malovetzky János: „Dal a Klavírhoz” – Tud. Gyűjt. 1824.

Plachy J. Dallok Kisfaludy és Berzsenyi Urak munkájából. Fortepiano vagy Gitár kísérése mellett sat. Schmid.

B. Podmaniczky Lajos: Minyihez – A váró Leány – Hébe 1. eszt. Szépemhez. Hébe 2. eszt.

Rafael: Nefelejcs Virág. Verseggy: Hat Magyar ének.

Róthkrepf Fer. Hangzatka Daphnéhoz – Ariadne panassza. Tud. Gyűjt. 1824.

Róthkrepf Gábor, A Magyar Dallos Fortepiano mellé alkalmaztatott eredeti énekei. – Mechetti.

Rózsavölgyi Márk: Nyisd meg ég fény kapuidat. Eredeti Magyar nóták.

Schreiber Károly, Magyar nemzeti ének. Auróra 1. év.

Silberknoll József, Győr várának elkelése. 1594. – Ivó Dal. – Tud. Gyűjt. 1824.

Spech János, Himfy énekei. – Honvágy. Auróra 2. év. Hat Magyar Dal Klavir kíséréssel. – Magyar Énekek. – Három Magyar Dallok. – Millernél.

Steffan: Laura – A szabadság – Thirzis és Laura – Thirzis üzenetje – Verseggy: Hat Magyar énekek. 1791.

Szilvási János, Tavasz Reggele. Tud. Gyűjt. 1824.

Tsukly Mihály, Bár a sors tőled messze zára. Auróra 4. év. – Volna szárnyam elröpülnék. Auróra 5. év.

Verseggy Ferenc, a) Lyánka utat szerelmemnek. Magyar Múzeum 1789. b) Hat Magyar Énekek 1791. Steffan, Haydn és Rafaeltól. – c) Rikó-tiban 1804. több éneket közlött önn magától. – d) Magyar Aglájában 1806. ismét 20 énekek meló-

diáját. – e) Magyar Hárfás énekei Fortepianóra 2. Füzet. Eggenberger. – f) Sággy által kiadott életében van: Búcsúzás („Nem tarthat itt ami tényé-szik”). – Németből van fordítva. Melódiája esme-retes, s Himmel szerzése. –

Winkhler Károly, Angyal. A Fellegekhez. Auróra 6. év.

B) NEMZETI NÓTÁK

Angyal Bandi (álnév) Bácskai Magyar, Klavírra. 2 Füzet. Cappi.

Arnold György több Magyar nótát közöl a Vesz-prém Vármegyei fogásokban.

Árvai, Győri jó hegedűs Cigány némelly nótái közöltettek Pannóniában s a Veszprémi 9. fogásban.

Aunitzky Tamás: Magyar Nóták Fortepianóra sat.

Bartay A. 3. Ungarische Taenze für das Piano Forte sat. Lichtl.

Batka János, Hat eredeti Magyar Táncok, szerzé Csermák Ant. Klavírra sat. Miller.

Bengraf József, 12 Magyar táncok Klavikor-diumra valók. Cappi.

Bihari János Magyarjait találhatni e munkában: a) 2. Ungarische Taenze, oder Werbung fürs P. F. v. H. Biháry (Bihari). Artaria. – b) Magyar táncok Lavotta, Csermák és Biharitól. Fortepiá-

nóra alkalmaztatva Mohaupt által. 4 Füzet. – c) Amusement du Carneval. Pennauer. – d) Ruzitska Veszprémi Gyűjteményében. – e) 7. Ungarische für eine Violine. Math. Artaria. – f) Hongroises pour 2 Violons. Artaria et Comp.

Csermák Ant. G. Magyar nótái vannak e munkákban: a) Romances Hongroises pour le P. F. avec un Violon, composées par – sat. á Pest 1804. (kiadta Kultsár Úr). – b) Ruzitska Veszprémi Gyűjteményében. – c) Batka Úr által kiadott hat Magyar táncok. – Miller. – d) Mohaupt Úr által kiadott s említett Magyar táncok. 4 Füzet. – e) Amusement du Carneval. – f) Pannónia 2–4. Füzet. – g) Magyar nemzeti táncok 2 hegedűre és Basszusra, készítette Cs. A. Pesten 1806. Kis Istvánnál. – h) Csermák und Lavotta, Ungarische Werbungs Taenze für 2 Violinen und Bass. Math. Artaria.

Drechsler József, Hat Magyar tánc Klavírra. Artaria et Comp.

Esmeretlenektől vagyis Nevetlenektől: Ungarische Taenze von Nouvelle Collection d'Hongroises pour le P. F. composées par les meilleurs Auteurs Nro 1. Artaria. – b) Ausgesuchte Ungarische national Taenze im Clavierauszug von verschiedenen Zigeunern aus Galantha Nro 1–2. Sauer et Leidesdorf. – Ennek 2. Füzetje Wanhall neve alatt is jelent meg, ezen cím alatt: XII. petits Divertissement pour les jeunes Dames sat. holott ez a

füzet Mascobitz-tól van, amint egy régi kéziratombizonyítja. – c) Originelle Ungarische National Taenze für das Clavier 4 Hefte. Steiner. – d) Amusement du Carneval-ban. – e) Pannónia 4. Füzetjeiben. – f) 12 Original Ungarische national Taenze f. d. P. F. auf 4 Haende. Steiner. – g) Ungarischer Werbungs Tanz für das P. F. Haslinger. – h) Ungarische Werbungs Taenze aus dem Barometermacher f. d. P. F. Lichtl. – i) Sammlung Ungarische Taenze f. d. P. F. Sauer.

Fái Fáy László: „Kinizsi nótája” – Auróra 1. év.

Abbé Gelinek: Verbunkos nóták, oder Ung. nat. Taenze v. Hans Lavotta, für das P. F. eingerichtet von sat. Artaria et Comp.

Herfurth T. két Magyarja van ebben: Tíz legújabb eredeti Magyar táncok, szerzé Sárközy és Herfurth. Klavírra alkalmaztatá Stocker T.

Hummel J. Balli Ongaresi p. 1. P. F. Oeuvre 23.

Hunyady Ker. János: a) Trois Hongroises p. 1. P. F. composées et dédiées á Mr. le Comte Étienne de Keglevitsch sat. Pennauer. – b) Trois Hongroises p. 1. P. F. Oeuvre 6. Lichtl. – c) National Ungarische für den Csakan (Csákány) allein. II. W. – d) Pannónia 1. Füzetjében.

Kálótzky Károly: Pannónia 3–4. Füzetjében.

Hauer Ferdinand: a) 12 Hongroises á 4 mains p. 1. Clavecin. Math. Artaria. – b) 12 neue Ungarische Taenze f. d. P. F. Bermann. – c) 12 Hong-

roises p. 1. P. F. publiées á l'occasion du couronnement de Sa Majesté I. R. Marie Louise á Presbourg. Weigl. – d) 12 Hongroises p. 1. P. F. Op. 20. Math. Artaria.

Késmárky Sigmond: Magyar nóták Fortepianóra sat.

Kis János: 3 Ung. nat. Taenze für d. P. F.

Kisfaludy Sándor: 2 lassú Magyarja van Aurórában 1–2. év.

Kleinmannak egy Magyarja van a Veszprém Vármegyei nóták 7. fogásában.

Kossovitz egy lassú Magyarja van ebben: Útmutatás a Klavír játszására.

Krommer a) Magyar Verbunkok hegedüre – b) Egy Magyarja jelent meg Veszprém Vármegyei nóták 7. Fog.

Láner Ferd. VIII Hongroises p. 1. P. F. sat. Lichtl.

Lavotta János: a) Gelinektől kiadott 6 Magyarja. – b) Mohaupt által kiadott Magyar táncok, említett 4. Füzetében. – c) a Veszprémi Fogásokban. – d) Pannónia 2. Füz. – e) Lavotta und Csermák, Ungar. Werbungs Taenze. f. 2 Viol. u. Bass. Math. Artaria.

Markl Károly: Erinnerungen an den Presburger Landtag, ein Ungar. nat. Tanz f. d. P. F. allein. Haslinger.

Mascovitz 14 Verbunkossa megjelent kétszer e

címek alatt: a) Ausgesuchte Ung. nat. Taenze von versch. Zieg. aus Galantha. Nro 2. – b) XII. petits Divertissements sat. par Wanhal.

Mohaupt Ágost. a) Magyar táncok Lavotta, Csermák, s Biharitól Fortepiánóra sat. 4. Füzet. Ugyanezek hegedű kísérésével is megvannak. Köztök Mohaupt darabjai is találatnak. Lisztl. b) 6 Ungar. Taenze für d. P. F. Mechetti. – c) Ung. Taenze für d. P. F. und Violin. Steiner.

Püringer József: 6 Hongroises p. l. P. F. sat. Mollo.

Tömösvári Rácz Mihály: Nemzeti táncok, melyeket ország gyűlése alkalmatosságával sat. Mechetti.

Raiger Fridrik: Hat Magyar táncok Fortepiánóra sat. Cappi.

Róthkrepf Ferenc: megjelent tőle egy lassú s két friss Magyarja, Pannónia 4. Füz.

Róthkrepf Gábor: Pannónia, vagy válogatott Magyar nóták gyűjteménnyel sat. 4 Füzet. Mechetti.

Rózsavölgyi Márk: a) némely darabjai vannak a Veszprém Vármegyei nóták közt. – b) Egy van Pannónia 1. Füz. – c) Eredeti Magyar nóták Fortepiánóra. Miller. – d) A folyó Század 2. tizedében adott ki Violin Terzettre szép Magyarokat.

Ruzitska Ignác: Önnön és mások Magyarjait kiadta ebben: „Magyar nóták Veszprém Vármegyéből, Fortepiánóra sat. 10. Füzet. Miller.

Sárközy Kazimir: a) Tíz legújabb eredeti Magyar táncok sat. – b) A Veszprémi gyűjteményben is találhatók munkája.

Schuster Vince: Ungarische Taenze für eine Guitarre. Op. 6.

Steininger: Friss Magyarjait lásd Pannónia 2–3. Füzet.

Stocker Th. kiadta: Tíz legújabb eredeti Magyar táncok, szerző Sárközy és Herfurth sat. Miller.

Tomanik József: Emlékeztetés Pozsonyra! 4 Magyar nemzeti táncokban Fortepiánóra sat. Diabelli.

Tost Fer. 12 nouvelles Danses Hongroises pour 1. P. F. sat. Cappi et Diabelli.

Tsóri Andrásról van egy lassú Magyar a Veszprém Vármegyei nótákban. 8. Fogás.

Tsukly József, Mihály: a) Trois Hongroises p. 1. P. F. comp. et ded. á Mlle la Baronne de Szörényi sat. Miller. b) 3 Hongroises p. 1. P. F. Oeuvre 3. Lichtl.

Wanhal J. B. a) Sechs Ungarische Taenze für d. P. F. Cappi. – b) Six dances Hongroises p. 1. P. F. á 4 mains. Cappi. – c) 12 petits Divertissements pour les jeunes Dames Clavecin sat. (Mas-covitz munkája.)

Winkler Károly, Angyal: Trois Hongroises p. 1. P. F. sat. Mechetti.

C) KÜLÖMBFÉLE MAGYAR TÁRGYÚ
MUZSIKA DARABOK

Adler G. Variat. über ein Ungar. Thema f. Violin mit Begl. v. 2 Viol. Alt u. Violcde. Erstes W. Hasminger.

G. Amadé Thadé: Six Variations p. l. P. F. sur un thème Hong. Mechetti.

Auernhammer: Variations sur un thème hongrois p. l. P. F.

Beethoven Lajos: a) Ouverture der Oper König Stephan zur Eröffnung des neuen Theaters in Pesth – és b) Triumph-Marsch aus derselben OP er f. d. P. F. zu 4 Hde, übersetzt v. K. A. Winkhler – Mechetti.

Brauer F. Variations brillantes sur un thème Hongr. p. l. P. F. avec accompagnement de deux Violons, Alto et Vlcde. Pennauer.

Batka János: Rondo Hongrois p. l. P. F. Oeuvre 20. Lichtl.

Blumenthal L. 8 Variations in B. sur un thème Hongrois p. Violin avec VI. A. et B. Oeuvre 16. Haslinger.

Czerny József: Rondeau á la Hongroise p. l. P. F. Op. 54. Bermann.

Czerny Károly: Krönungs Marsch fürs P. F. 1825. Op. 10. – dtto für eine oder 2 Flöten, –

dtto für 1 oder 2 Guitarren, – dtto für Flöte oder Violin u. Guitarre. Diabelli.

Decret Fer. Rákótzky Marsch, d. h. beliebter Marsch des löbl. 32. Lin. Inf. Reg. sat. für P. F. auf 4 Hde. Mechetti.

Dignum A. William: An Ungarian Air with Variations p. 1. P. F. Hartleben.

Dömény Sándor és Malovetzky János: Útmutatás a Klavír helyes játszására. Eggenberger.

Eckschlager Ágost: Krönungs Marsch f. P. F. 1825. Mechetti.

Gáti István: Klavirozás mestersége (mellyhez toldalékul más eszközök esmertetése is járul). Budán 1802.

Halm Antal: a) Ungarisches Rondo f. d. P. F. 14. W. Mechetti. – b) Die Krönungs Feyer 1825. ein caracteristisches Tongemaelde für P. F. Haas.

Jansa L. a) Variations sur un thème Hongrois pour Violon principale avec Accomp. de Quatuor. – b) Variationen über ein Ungarisches Thema für die Violin mit Orchester Begleitung, – dtto mit Quartet Begl. – c) Variationen über ein Ungar. Thema für Violin u. Pianoforte. Sauer et Leidesdorf.

Kunerth E. 5 Rondeaux a l'Hongroise p. 1. P. F. Oeuvre 31. Math. Artaria.

Lachner Fer. Nagy innepi Mars 1825-i koronázáshoz. Klavírra. Pennauer.

Leidesdorf J. M. a) Rondeau a l'Hongrois in

D-m p. 1. P. F. Oeuvre 93. – b) Fest Ouverture bey der Krönung 1825. f. P. F. auf 4 Haende. Sauer et Leidesdorf. – c) Variations p. 1. P. F. sur un thème nat. Hongr. Mechetti.

Lickl György: „Les Charmes de Presbourg. Rondeau brillant a l'Hongroise” p. 1. P. F. Cappi.

Malovetzky János, lásd Dömény.

Mohaupt Ágost: V. Variations sur un thème de Mr. André de Fáy (Ne sírj lyánka), p. 1. P. F. – ki-jött Fáy Friss Bokrétája mellett.

Payer, Rondeau Hongrois. Oeuvre 105. Artaria et Comp.

Pechatschek Fer. a) Variations sur un thème Hongr. p. 1. Violon principale avec accomp. d'Orchestre. Mechetti. – b) Ugyanollyanok más témára, avec accomp. d' Orchestre, ou de Quatuor, ou de Piano. Oeuvre 17.

Pfeifer Fer. Rondeau Hongr. pour la Guitarre. Oeuvre 22. Cappi.

Pixis J. P. a) Introduction et grand Rondeau Hongr. p. 1. P. F. avec accomp. de grand Orchestre, ou de Quatuor, – dtto p. 1. P. F. Oeuvre 64. Pennauer. – b) Sonate concertante avec un Rondeau Hongrois p. 1. P. F. et Violon. Oeuvre 24. Mechetti. – c) Rondeau Hongrois pour deux Piano-forte. Mechetti.

Plachy Ventz: Variations p. 1. P. F. sur une Romance Hongroise (Földiekkel játszó), Oeuvre 8. Riedl.

B. Podmaniczky L. Ungar. Rondo in D-m. f. d.
P. F. 1. Werk.

Püringer J. Variations sur un air Hongrois p. 1.
P. F.

Resnitschek Kapellm. 2 Ungar. Maersche f. d.
P. F. – dtto auf 4 Hde. Diabelli.

Ries Ferd. Grandes Variations sur un thème
Hongrois p. 1. P. F. Oeuvre 15. Steiner.

Schlesinger: Ungarisches Rondo sat. f. d. P. F.
und Violin. Mechetti.

Schubert Fer. Divertissement a la Hongroise p.
1. P. F. á 4 mains. Oeuvre 54.

Schmidt G. Rondeau á l'Hongr. p. 1. P. F.
Oeuvre 2. Math. Artaria.

Schmiedigen H. C. Hongroise variée p. 1. Violon
principale avec accomp. d'un second Viol. Alto et
Basse. Oeuvre 10. Diabelli.

Táborszky: 5 Variations brillantes sur un thème
Hongr. pour le Violon, avec accomp. d'Orchestre
ou de Quatuor. Op. 2. Pennauer.

Tsukly J. M. Rondeau brillant á l'Hongrois p. 1.
P. F. Oeuvre 4. Lisztl.

Volkert Fer. a) Grosser Einzugsmarsch zur Krö-
nung 1825. f. d. P. F. – b) Theatralischer Blumen-
kranz f. d. P. F. Heft; Rondino über den Ungar.
Tanz aus der Pantomime der Zauberguckguck.
Weigl.

Wanhal: 6 Variations pour 1. P. F. dans le Style

Polonais, et 6 dans le Style Hongrois sur le même thème. Sauer.

Weber Fer. Rondeau á l'Hongr. p. 1. P. F. Oeuvre 13. Math. Artaria.

Zajitz János: Krönungs Marsch f. d. P. F. Cappi.

Zentner Klára, szület. Solomé: Variations sur une air national hongrois p. 1. P. F. Mechetti.

Ide tartozhatnak:

Kinsky J. das laendliche Fest im Waeldchen bey Kis Bér. Ballet für Violon u. Guitarre. – detto für Flöte u. Guitarre. – dtto für Pianoforte. Steiner.

Müller W. Presburger u. Graetzer Taenze f. d. P. F.

Wilde J. Presburger Hof Ball Taenze 1825. f. d. P. F. 28-te Lieferung. Steiner.

D) MAGYAROKTÓL SZERZETT KÜLÖMBFÉLÉK

G. Amadé Thadé. Grande Sonate á deux Piano Forte. Leipzig. Peters.

G. Csáky János, Lajos: a) 3 Sonates in A, Es, G. No. 1–3. p. 1. P. F. – b) Sonate in B. p. 1. P. F. et Violon. Steiner.

Földváry Miklós: Caprice en Fantaisie p. 1. P. F. Oeuvre 11. Mechetti.

Fusz János munkájit lásd Tud. Gyűjt. 1819. XII. K.

Hummel J. majd 200-ra menő munkájit itt elő nem adhatjuk.

Hunyady János: Variationen für 2 Violinen, Viola u. Vlcle. 3. W. Artaria et Comp.

Liszt Ferenc: Deux Allegri di Bravura p. 1. P. F. Oeuvre 4. Artaria.

Podmaniczky L. 12 Eccossaises p. 1. P. F. Oeuvre 2. Math. Artaria.

Róthkrepf Gábor: Was betrübst Du dich meine Seele? Aus dem 24-ten Psalm. für eine Singstimme, mit Begleitung des P. F.

Spech J. számos Sonátáit, Német s Olasz énekeit más alkalmatossággal.

Szekeressy Antal: Variations p. 1. P. F. sur une Allemande. Mechetti.

Tsukly J. M. Variations brillentes p. 1. P. F. Oeuvre 2. Lichtl.

Íme ezek azok, melyeket a Magyar Muzsika ügyében közleni tudok. Ami még hibázik, azt más derék Hazafiak, reménylem, igyekezni fognak kipótolni, mások pedig tökéletlen munkámat, mint a felvett tárgyban megjelent első zsengét, kegyes kéméllyel fogják megítélni.

(Megjelent a Tudományos Gyűjtemény, 1828–1829-i évfolyamaiban.)

Első Toldalék

a Magyar Muzsika Történetéhez

1. §. Bevezetés

A Hangászat (Muzsika) közönséges története utolsó szakaszát, melly különösen a Magyarat tárgyazta, 1827. alkonyán küldöttem a Tud. Gyűjt. Redactiója kezeire. Mért jutott ezen irományom vége az említett folyó írásnak csak 1829-i III. kötetébe, annak okát vagy annak tulajdoníthatom, mert már az enyimnél sokkal érdeemesb értekezések várták a sajtót, vagy annak, mivel a T. Redactio elég bölcsen látta által, hogy a Magyar olvasó közönség nem olly kiterjedett, mint a Német, vagy Francia, és így illyes tárgy minálunk még csak igen keveset interessál, annál kevésbé lehet tehát illy száraz tartalmú munkával egyhuzomban megkínálni valamennyi, de a nélkül is kevés számú Olvasóinkat; mert hányan vannak nálunk, kiket a Muzsika történeti (ha mindjárt Hazai is) előmenete akár tudományosan, akár csak mulattatva érdekelhetne. Azonban úgy gondolom, hogyha munkámmal csak egynehánynak töltöttem is kedvét (mert alacsony lépcsőn álló hiúságom még nem hitethette el velem, hogy azoknak használni is fogok), nem könnyű fáradozásomnak egyetlen s elegendő jutal-

mát értem el. De mind emellett sem szóllamlanám meg újólág ezen száraz tárgyban, ha 1827-i esztendő végétől fogva a Magyar hangászat körében új dátumok, s azolta újonnan megjelent munkák nem jöttek volna figyelmem alá, mellyeknek közlését, ha már a többit tettem, annyival is inkább kelletik folytatnom, mivel más nálam érdemesb Valaki ügyemet mind eddig fel nem fogta, s minthogy csakúgyan tapasztalom, hogy legalább a Magyar muzsika történetét csakúgyan használták már némelleyek vagy önmagok céljokra, vagy a hazai csinosodás nyilvános bebizonyítására, amint ez utolsót az 1830-i Tud. Gyűjt. I. kötete 125. lapján olvashattuk. Legalább nem panaszkodhatnak a későbbi boldogabb kor Magyar olvasói, hogy ezen tárgyat henyélve mellőztük el, minekutánna más nemzetek ezen minden tekintetben jeles szép műveket századokkal előbb mint mi, máltatták figyelmökre. Ha ezen Folyóírásunk határa terjedtebb volna, hogy Hazámfiait újólág figyelmeztessem a hangászat értékére s becsülésére, örömet közleném némelly külföldi költőknek, bölcselőknek, gyógyászoknak (Doctor) jelesebb ítéletöket, szebb mondásaikat, elmélkedéseiket a Muzsika érdeme felől; de azt ama szerencsésb időszakra kelletik hagynom, amidőn Hazánk magosabb tökéletesedése, tehát kedvezőbb pénzbeli állapotja is elegendő hitellel fog biztatni, hogy a Muzsika törté-

netének bővebb éspedig különös kötetben nyomtatandó kidolgozásával a szomszéd nemzetek példájára bizvást kínálhatjuk meg őket. Elég legyen most azokat, kik részvétellel viseltetnem tárgyam eránt, az illyesekre röviden utasítani. Olvassák a Muzsika varázsáról Kanne Úrnak szép érzéseit a Bécsi Muzsika Újságban, 1821. 32–33. számjaiban. – Úgyanazon Újság 1817. 256, 368. lapján, és 1819. 251. lapon a Muzsika ereje, haszna s befolyását a nemzeti csinosodásra. – Olvassák a nagy Hufelandnak Kováts Doctor által kiadatott Makrobiotikája (Budán, 1825.) 236. lapját (vagy a Német kiadást, Berlin, 1823. 260. l.), hol a Hangászat élethosszabbító egyik hathatós eszközeink közé számoltatik. – Olvassák a Hasznos Mulatságok 1829. 1. Fél. 49. 1. a Muzsika politikai tehetségét, hol az a nemzet csinosodása egyik módjának állíttatik, s a nemzeti nóták egybegyűjtése ajánltatik. – Olvassák Szilasy Nevelés Tudom. I. K. 305. l. az ének s Muzsika becsét. – Olvassák az emberi nem többnyire vad indulatait festő Shakespeare-nek Vencei Kalmár nevű darabját, mellyben (V. Felv. 1. Jel.) olly szépen említi a Muzsika behatását a vadállatok érzésére s az ember lelkére, – vagy Kis János Verseiben, I. K. 181. l. ezen sorokat:

*„Az ékes szavú nyelv édes muzsikája
A Barátságra kész léleknek munkája
A nyájas örömnék vidám énekében
A lélek zeng meghitt Kedvesi fülében, sat.”*

Olvassák végre Kisfaludy Sándor Boldog Szerelm 202. 1. ezen dalát:

*„Szeretem a Szittya lantot
Szittya hangon hangzani, sat.”*

De elég lesz ez, azt tartom, figyelmeztetésül. Elkezdem tehát Magyar muzsikának történetét tárgyzó újonnan gyűjtött Dátumaim közlését, épen azon renddel, amint fő munkám volt szerkeztetve, de itt csak töredék formában.

2. §. Hazai Írók a Muzsika ügyében

Értekeznek közönségesen a Muzsikáról: 1) Hasznos Mulatságok 1828. II. Féleszt. Hangmérték a muzsikában s énekben – és 1829. II. Féleszt. Muzsika állapota éjszaki Amerikában. – Rossini munkái. 2) Gály János 1829. előfizetést hirdetett e munkájára: „Muzsika tudomány, vagy fundamentos tanítás a Fortepiano, General Bassus, és Compositióra sat.

Nemzeti muzsikánkat érinti: I) Tárogató Síp, vagy olly hajdani Magyar nemzeti muzsikának neme, melly által a régi magyarok táborozások idején egymást a csata mezőre öszve hívták. Budán 1797. II/N. Apáthi Kiss Sámuel írt a népdalokról, s különösen érintette a magyarokat is. Tud. Gyűjt. 1828. XI. K. 93. l.

3. §. Egyházi Muzsika

Theophylactus szerint már régi Magyarjaink Hymnusokat énekeltek a föld tiszteletére. Mailáth, Geschichte der Magyaren I. Bd. 29. Bl. Ugyanitt a 41. lapon említettik, hogy a XI. században élő Walther Csanádi énekmester Kanonok s előbb Bakonybéli Szerzetes, — Theutonicus Henrik pedig amannak segéd tanító társa előbb a Fehérvári iskola Vice Mestere volt.

Régi keresztény magyarjaink is énekeltek a templomokban. A Budai Zsinat IV. László alatt megtiltá azon énekek templomi használatását, melyeket a Zsinat helyben nem hagyott. — A legrégibb nyomtatott Magyar egyházi ének, melyet bírunk, 1484. Nürnbergben jött ki Szt. István jobbjának tiszteletére. Ez énekeltek most is a Budai várban Szt. István napján. Lásd a Magyar Poesis történetét Handbuch der Ung. Poesie I. Bd.

Fő Méltóságú Esterházy Herceg Kis-Martonban igen jeles Muzsika Kart táplál, melly az ottani udvari kápolnában díszesíti az ájtatosságot Fuchs és Bevilacqua igazgatásaik alatt 1829. Octoberben a Restauratio estvéjén gyönyörűn adta elő ezen hangász Kar Haydnnak Teremtését a Hercegi palotában (de nem kápolnában, amint ezt egyik Hazai újság levelünk hirdette, mert Kapelle nem mindég kápolnát, hanem muzsikakart teszen). – Azelőtt ezen intézet Eszterházán volt, s Haydn József, annak igazgatója sok jeles műveit itt készítette.

Pyrker László Egri Érsek Ő Excellenciája Praeparandusok oskoláját állította fel, mellynek célja az, hogy az egész Érseki megyében egyenlőség legyen a templombéli éneklésben és muzsikában. (Magyar Kurir 1830. Jan. 19.) Jeles példa, mellyet egy olly mívelt lelkű főpaptól méltán lehetett várni. Bár több követők örökítenék útmutatását!

A Dunántúli Evang. Superintendens Rábaközben Vadosfán tartott Gyűlésén, Július elején 1829. meghatározta, hogy Sopronban oskolatanítók Seminariuma állíttassék fel az Evang. tanítók részére, mellyben azok nemcsak Paedagogiára, hanem ének s orgonára is taníttassanak. (Magyar Kurir 1829. Aug. 4.) Bizonyos jele, hogy a Protestans atyafiak sem késnek jelesebb muzsika által nevelni az ájtatosságot.

Ürömnön, Pest Vármegyében, hol tisztelt Nádo-

runk első Hitvесе tetemei nyugosznak, különös fundatio vagyon egynehány Oroszországból ide meghívott férjfi énekesekre, kik az ott lévő pompás kápolnában egyházi szolgálat közben az újabb muzsika törvénnyei szerént négy szavú choralis Görög énekeket szoktak elmondani.

Nyomtatott kótás könyvek a Mesterek számára
a) Némelly új egyházi énekeknek mind éneklésre, mind orgonára alkalmaztatott nótáik. Bécsben 4. 1806. b) Halotti énekek s búcsúztatások a tulajdon nótáknak egy hangú éneklésre alkalmaztatott kó-táival. Írta Radimetzky János. Pest 1829. – e) Dö-mény Sándor 1829. előfizetést hirdetett e munká-jára: „Karénekes könyv 4. énekszóra és orgonára téve a két Magyar hazabeli Helv. vallástételt tartó Eklézsiák és oskolák köz hasznokra.”

4. §. Világi Muzsika

a) ÉNEK. A történetírók előadása szerint már az első Magyar Fejedelmeknek voltak Dalosai, kik a nép nagy tetteit az inneplésekben éneklették, s ar-ról nem kételkedhetni, hogy a természet Alkotójának a fáknál, forrásoknál, és köveknél nyújtott áldozatok-nál a hála szent érzelmei énekben ömledeztenek le-gyen. (Bitnicz, Magy. Nyelvt. 9. l.) – Történeteinkből tudjuk, hogy régenten szinte Etelétől az Árpádokig

s azoktól Mátyásig, hihetőleg valamivel később is, Királyok s főemberek vendégségeinél szokásban volt a Dal, melyben hősök tettei s szerelmek énekeltek. A Dali tehát olly jeles ember, kinek tettei méltónak tartattak arra, hogy dalban örökítesse. (Hady, Tud. Gyűjt. 1828. IV. K. 107. l.) – Oláh Prímásunk bizonyítja, hogy a Magyarok még az ő idejében (XVI. században) énekjeikben dicsérék s halhatatlan névvel tisztelék ama Detrik nevű hőst, ki a Hunnuszokkal esett viadaljában nyert nagy sebéből kigyógyult. – Szt. Gellért életírója emlékezik, hogy egy Asszonyt valamelly malomnál magyarul hallott énekelni. – Turóczi szerint I. Béla alatt a pogányságra vissza pártolni akarók magos állásokból danoltak némelly lázító énekeket. – Gebhardi szerint a Cserhalmi ütközet után énekekben dicsérék a Magyarok Géza s László Hercegeket. – A Lengyel írók szerint Nagy Lajos annya Erzsébet különösen szerette az éneket. – Túróczi emlékezik némelly vitézi dalokra, melyek ama híres Kontot érdeklették, kit Zsigmond Király elvesztett. – Hunyady János Mátyás fiának hadi hevét még kis korában híresebb hősök tetteit tárgyzó dalokkal élesztette. – Liszti János Püspök bizonyítja, hogy a Kenyérmezei hős dalok a XVI. század második felében Erdélyben még divatban voltak. – Székely, a XVI. század Chronistája említi, hogy Mátyás választásakor a Pesti fiúk ezen verseket danolták az utszákon:

*„Mátyást mostan választotta mind ez ország királyságra,
Mert ezt adta Isten nékiünk menyországról óltalmunkra,
Azért mi is választottunk, mint Istennek ajándékát,
Kiből Isten dicsértessék, és örökre mondjuk, Amen.”*

Hogy a Magyar Színjátszók már a XVII. században előadásaik közben énekeltek is, bizonyítják az azon időből fenmaradott némelly drámai darabok, melyekben az énekek melodiái más esmeretes nótákra utasítva így jelennek meg: „Ad notam lyricam odes: zengenek a mezők; – ad notam odes historicae: a tündér országról; – nota odes militaris: a vitézek karja.”

Hova lettek királyaink asztalainál énekelteni szokott dalaink? (Vörösmarty Tud. Gyűjt. 1828. V. K. 125. l.) Felelet: „Elvesztek” – mert a Magyarok felejdékenységnak áldozták fel. Akkor se volt valaki, aki azokat öszve szedte, és számunkra hagyta volna. De hogy is kérdezhet Vörösmarty Úr illyest? kérdezné inkább, hogy hol vannak csak 40–50 esztendő előtt szokásban volt Népdalaink, és Magyar tánc nótáink. Kérdezné inkább: mért jelent meg a Magyar Dallos című énekeknek csak egyetlen Füzetje, és mért nem a többi is, amellyekről a Szerző említést tesz a Hasznos Mulatságok 1827. II. Fél. 2. Számjában.

II. Ulászló Apr. 27. 1495. négy énekes gyermek lábbelijére Bradath Úr számadása alá adott egy forintot.

A Dunántúl 1827-29-ben szokásban volt szebb népdalok nótái közöltetnek Hunnia négy és Flóra két Füzetjeiben, melyekről alább lesz említés.

b) TÁBORI MUZSIKA. Hogy a régi Magyar Nemesek Tárogató-síp (Kriegsflöte) által szállítottak fel a közönséges személyes felkelésre, bizonyítja Piringer. (Ung. Banderien. II. Th. 388. Bl.) Török muzsikával jöttek legelőször a táborba 1741-ben a Sclavoniai Pandurok, s azóta kapták fel ezen hadi muzsikát a többi Európaiak. (Csaplovics. Gemaelde von Ungern. II. Th.)

c) NEMZETI MUZSIKA. A szép műveknek iskolára s kenyérre van szükségök. Mindkettőt az azt kedvellőnek hazánkon kívül kell keresnie, mert a honnyi Publicum még nem szokta a művészt elégendően pártfogolni. Nálunk a Hangászatnak számos és elmés kedvelőji vannak, de senkinek (talán kevésnek) sem jut eszébe, hogy idegen tartományokba utazzék, s magát pénzért hallassa, amint ez különben lenni szokott. Mindezen talentumok csak otthon temettetnek el, s ha valaki külföldre ki mer is menni, magát azonnal külföldinek travesztálja. – A Lőcsei kőfaragó és kőműves céh még 1785-ben illetlenségnek tartotta a muzsikát, ez okból azt rendelé céhbeli törvényeiben, hogy kivált télen egy mesterember se foglalatostkodjék illetlen munkával, kivált a menyegzők s más alkalmaknál a hegedüléssel. – De már ma a Polgárok nem tartják

elegendően felnevelve leányaikat, hacsak muzsikára is nem taníttatták. (Csaplovics. Gemaelde von Ungern. I. Th. 252, 319. Lb.)

Első Magyar Balét 1829. Jún. 26. adatott a Pesti theatrumban Farkas József első Magyar táncmester által. Társai voltak Eperjesy, Farkasné, Abeles, Stöckl, Emerle, Tuffner. A Publicum igen kedvesen fogadta s koszorút hányt reájok. Ezen előadás címje volt „A véletlen Vőlegény” – muzsikáját Csermák és Lavotta gondolati szerént Fráy (talán Fáy) Károly szerzette. (Hazai s Külföldi Tudósítások 1829. Júl. 4.)

d) MAGYAR THEÁTROMI ÉNEKLÉS. – 1796-ban a Nagy Váradi játékszínen az ottlévő nemzeti játszótársaság Mozart által szerzett muzsikára danolta el József Felséges Nádorunk nevenapján amaz öröme-éneket, melyet Kis Rédei Rédey Lajos szerzett, s Guttmann János Pál azon esztendőben ugyanott ki is nyomtatott.

e) MUZSIKA TÁRSASÁG állott fel Sopronban, mellynek tagjai részént dilettánsok, részént rendes hangászok. 1828-ban már Haydn teremtését is, azolta pedig több Oratoriumot, Concertet s Akademiát adtak. – Az egyesületnek vannak fizető s egyszersmind segédmunkáló (muzsikáló) – csupán fizető és fizetett-munkáló tagjai, kiket egy Director és egy Praeses (ki most Hazánk egyik jeles Mágnása) igazgat. Fizető tagjai közé több jötevő

s a honnyi csinosodást örömmel segélő Mágánásokat számlál. 1829-ben kiadta nyomtatott Statutumjait, és a bejött segédpénz szerént 3 esztendőre állapítatott meg az intézet.

A Veszprémben 1823-ban felállott Társaság 1829-ig már a Magyar nóták 12. Füzetjét adta ki, melly gyűjteményben 106 darab közöltetett.

f) MUZSIKA PENSIONATUS van Pozsonban a Hangászok s más művészek özvegyei s árvái gyámolására. – Rózsavölgyi Mark Úrnak némelly Szabatkai Urak bizonyos summából álló pensiót rendeltek olly feltétellel, hogy Baján lakják, s minden esztendőben egynéhány új Magyar Nótát készítsen. (Hazai Tudósítások 1828. II. Fél. Nro 4.)

CIGÁNYOK tulajdona leginkább minden egyéb nemzetségeink közt a muzsikára való kedv. (Nevezetes kivételt szenvednek a Tud. Gy. 1823. I. K. 13. 1. szerént a Trencséniek, mert ott talán egy sincs Cigány muzsikus.) – Különben már a 7 esztendős purdé is elkezd valamelly eszközt cincogtatni, s a gyakorlás által hihetetlen mesterségre emelkedik. A Klavírt kivéven majd minden jelesebb eszközt megtanúlnak. – A már esmertebbeken kívül jeleskednek még a Gácsiak, Losonciak. A Lóci Cigányok (Pozson Vármegyében) mostani feje Polturás Jancsi 8 társával, kik között 2 Clarinettista, 1828-iki farsangban Bécsben nemcsak az udvarnál azon kegyelmet nyerte, hogy magát ott

hallathassa, hanem ugyanakkor az Angoly Követ egyik bálján változtatva játszott a Bécsi Muzsikusokkal, 1829-iki November s Decemberi hónapokban pedig ugyan Bécsben a Leopold városi theátrumon Magyar, Oláh s Német táncnótáit játszotta, s az igen számos közönség mindég nagy tapsal jutalmazta. Ezen táncnótái, melyek közül csak kevés az ő Compositiója, ki is vannak nyomtatva, s azoknak címlapján épen olyan ruhában látszanak ezen Banda tagjai, millyenben az említett Theátrumon felléptek volt.

TÓTOK követik a Cigányokat legszorgalmasabban a Muzsika tanulásban; nagyobb helységeikben mindenkor találtnak muzsikusaik. – Az alföldre járó kaszás Tótok s Vendusok, midőn rendeltetések helyére bemenetelőket tartják, többnyire előttök járatják egypár cincogó hegedűseiket, kiket a többi kurjongatva követ.

ZSIDÓINK is kezdik már a Muzsika tanulást. A Pozsoni serházakban s egyébhol igen gyakran muzsikálnak. – Somogyban a Toponári Zsidók régtől fogva híres muzsikuskok voltak.

Ezeket követik a Rusznyákok, Oláhok, Szerbusok, Horvátok, kiknél az eszközbéli hangászat eltűnik.

A Magyar Muzsika évkönyvében méltó említést érdemel az is, hogy midőn az 1829-iki farsangban Febr. 9-én Gróf Apponyi Ő Excellenciája Párisban az Austriai birodalom Követje tánc mulatságot

adna, mellyben némelly pompás Magyar öltözetű Fő Urak, s asszonyságok Magyarat táncolnának, jelesen hangzottak azalatt a Párizsi hangászok által játszott eredeti Magyar nóták.

5. §. Tekintet az eszközökre

Mintegy 30 esztendő előtt nevezetesen a Klavír és Hegedű csak Professionisták s Egyházi Muzsikuskok, Orgonistáknál taláztatott, de már ma csaknem minden míveltebb házban lelhetni.

Az Orgonát Bethlen Gábor Erdély Fejedelme hozta be a Reformata templomokba a XVII. Század első negyedében. A Lócsei R. Catholicusok igen régi nagy Templomjokban lévő Orgona legnagyobbnak híreltetik Magyar Országban. (Halász, Tud. Gyűjt. 1829. XII. K. 116. l.)

Olly Flautát talált fel Schöllnast Ferenc Pozsonban, 1820. melly egy quintával (Egész G-ig) alább terjed, mint más flauta, s Furolyya nevet adott neki.

6. §. Magyar s Erdélyi Hangászok

A XVII. Században Bethlen Gábor Fejedelem nagy Muzsika kedvelő, Violinista s Lantos volt.

A XVIII. Században: a) Barna Mihály 1737-ben

Illyésfalván (Sperndorf) a Szepességben Gróf Csáky Imre Cardinálisnak udvari Violinistája, nemzetségére nézve Cigány volt. Képét életnagyságában a Cardinalis lefestette s Magyar Orpheus aláírással tisztelte meg. Schwartzner, (Statist. I. Köt. 125. l.) azt jegyzi meg, hogy ezen kép Radvánon vagyon. – *b)* Czinka Panna jeles Hegedűsné 1772-ben Gömör Vármegyében holt meg. Gömör helységnek előbbi Földes Ura Lányi József öt gyermekségében Rozsnyóban taníttatta muzsikára, s elére azon örömet, hogy a nevendék messze hagyná maga után Mesterét. 14-ik esztendejében ment férjhez egy jeles Bögőshöz, kinek egyik testvére contra hegedűs, a másik cimbalmos volt. *c)* Hiripi és Sugár nevű jeles cigány hegedűsök 1780. körül jeleskedtek Szathmárban. – *d)* Siessmayer Ferenc, muzsikára tett egy öröm éneket, melly Pesten 1792. Trattner betűivel nyomtatásban jelent meg, e cím alatt: Öröm ének, mellyet I. Ferenc Magyar Király koronázása alkalmatosságával versekbe szedett Kiss Imre sat. – *e)* Gróf Stáray Mihály és G. Forgács Ferenc Váradi Kanonok. Mindketten elhíresedett mesterek; a Violinon hallatták magokat Patakon 1779. Júliusban. (Kazinczy, Tud. Gyűjt. 1828. I. K. 56. l.) – *f)* Keglevits Borbála Grófné, G. Keglevits Károly leánya, azután Odescalchi Hercegné, jeles Festő s Muzsikai tehetsége dícsértetik ezen Francia Versezetben: „A Ma-

demoiselle Babette Comtesse de Keglevits. Presbourg. 1796.”

A XIX. Században Störck Péter Keszthelyi muzsika oskola Tanítója, muzsikára tett egy öröm éneket, melly Bécsben 1802. Taeubel Chr. Gottlieb betű nyomtatásban jött ki e cím alatt „Búza-kalász koszorú”, mellyet József Ő Kir. Főherceg, Magyarország Náadorispányának, midőn tőle felséges kegyességgel látogattatnék, tisztelkedik a Keszthelyi Georgicon 1801. – Teyber Ferenc egy öröm ének melódiáját készíté, melly Pozsonban Belnay G. Albert betűivel jött ki 1805. e cím alatt: „A Felséges Királyi Örökös Főherceg Józsefnek sat. Buzdító versezet készítette Gubernáth Antal Pozsoni Acad. Magyar Nyelv s Litteratura Prof.” – A Veszprémben nagy szegénységben s elhagyatott állapotban megholt Csermák Antalnak némelly lelkes Hazafiak kőből emlékoszlopot állítottak a Veszprémi temetőben, e felirattal: „Csermák Antal több jeles Magyar nóták Szerzőjének porai felett, ki megholt 51. esztendejében Oct. 25. 1822. a nemzeti csínosodás kedvelői által emeltetett 1826.” (Hasznos Multságok 1828. Nro 28.) – Fráy Károly, az első Magyar Balét muzsika szerkeztője. Lásd fellyebb 4. §. – Gály János Pesten Fortepiano és General Bassus játszás Tanítója. Olv. fellyebb 2. §. – Seiler József azelőtt kir. Budai muzsika oskola Professora; 1829- az Esztergomi székes temp-

lom karigazgatója. Midőn 1829. Jan. 11-én a Prímás Herceg mint Cardinális elsőbben pontificált az Esztergomi székes templomban, Seilertől készült gyönyörű Mise adatott, melynek mását Gróf Neroni Római Kurir Ő Szentsége számára magával vitte Rómába. (Hazai Tudósítások 1829. I. Fél. 8. szám.) – Lang Adalbert 1829. Kalocsai fő templom karigazgatója. – Seemann 1830. a Budai várban karigazgató és Muzsika Professor. – Lickl J. G. Pécsi Cathedralis templom Kapellmestere s Compositor – Bauscheck Theresia Pozsonban Pokorny Ferenc muzsikamester tanítványa, 10. esztendőskorában 1829. Dec. 25-én ott egy concertben Winkhlertől készült Brillant-Variatiókat jelesen játszott a Fortepiánón. Földváry Miklósnak ezen Operája: „Die Goldburg im Hexenthale” előadott a Pesti theátrumon 1828. Wien. – Vurda Ferenc Győri fi jeles Responsoriumokat készített a Pannon hegyen 1828. Octoberben boldogult Novák Fő Apátért tartatott Exequiákban.

b) Klavírista Szalay Józsefről meg kell jegyezni, hogy már 1819-ben Bécsben jeles concerteket adott, már igen fiatal korában.

c) Violinista jelesebb Cigányaink közül Árvai János Győrött, Paltsi Komáromban, Bihari Pesten Apr. 25. holtak meg 1827. (Magy. Kurir 1827. Nro 42.)

d) Flautista Avakumovits Kapitány jeles játszása nagy kedvességet nyert a hazában.

e) Bassethornista Vilt Antal egyszersmind 1829. az Egri Praeparanda iskola muzsika mestere.

f) Énekes Pály Elek 1824. a Bécsi udvari Opera színién volt Operista; ő fordította s adta ki magyarul a Tolvaj Szarka, Búbájos Vadász, Don Juan, Egy Óra nevű Daljátékot. – Haydn János Esterházy Herceg udvari énekese 1805. Máj. 20-án holt meg Kis Martonban. (Allgem. Mus. Anz. 1829. Nro 21.) Jelesebb Énekesnéink közé tartoznak: M. Almásy Louise Grófné szül. Wilczek Grófné, aki több muzsika eszközön mesterül játszik, – és T. Pilis Szántói Jurkovits Theresia, szül. Camper Asszonyság. Mindketten B. Schönstein Károly Úrral együtt a Duna árvízi által károsodott szegények számára a Bécsi nagy Redouta Szálában Mart. 12-én 1830. adatott Concertben nagy tapsal énekeltek.

g) Külföldre szakadtak. – Böhm József 1830. a Bécsi Muzs. Prof. a Csász. Udvari Muzsika kar tagja. – Heller István 1828. Jan. 27. Bécsben ismét jeles Concertet játszott a Fortepiánón. – Hochecker Károly Pesti fi, most Grétzi polgár s több vashámorok tulajdonosa, ott több egyházi Compositiók s nyomtatásban is kiadott Német táncok Szerzője. – Lechleitner Leányasszony Pesti születés, már kora ifiúságában Nápolyban a St. Carlói theatromban fénylett, mint első énekesné Signora Sicard név alatt; 1829. a Lissaboni udvari theatromon jeles-

kedett, mint Prima Donna. – Liszt Ferenc, született Sopron Vármegyében Rajdingon, hol atya Esterházy Herceg uradalmi Tisztje, Nagyattya ugyan Sopron Vármegyében Szt. Györgyön. iskola mester; később Hercegi uradalmi Tiszt s Magyar volt. Ferenc már 11 esztendősen korában Bécsben 1823. játszott, s hogy Bécsben magát tökéletesítse és külföldre mehessen, csak némelly Magyar Főurak adakozásából eshetett. Atya, ki később is vele utazott, 1827. Aug. utólján megholt Franciaországban a tenger mellett Boulogne-ban, mintegy 50. esztendejében. – Rosner, 1829. első nyári hónapjaiban a Londoni német operákban Feleségestől nagy ünnepléssel énekelt. – Stöber Károly a Bécsi udvari opera színen 1828–29. jeles Concerteket játszott. – Unger Leányasszony még 1826-ban a Bécsi udvari operaházban jeles énekesné, most (1829) a Nápolyi theátrumon igen kedveltetik. Atya Szepességből eredett, Ruszkinóczi fi. – Weigl József, a Svájci Háznép Szerzője, Kismartonban született 1766. Mart. 28-án. 1830. Bécsben az udvari operák egyik igazgatója s udvari Vice-Kapellmester. Most jeleskedik Párisban Ebner nevű Virtuós a Hegedűn, kiről azt állítják, hogy egy Pesti Fogadás fia, s magát Bécsben tökéletesíté. (Hasznos Multságok 1830. Nro 18.)

h) Magyar muzsika eszköz készítői. Rajetzen, Trencsén Vármegyében mintegy 40 esztendő előtt

két testvér (Molnárnak fiai) élt, egyike minden tanítás nélkül órát, másik 20–24 registeres orgonát is készített. – Lotz Theodor Pozsonban tökéletesíté leginkább a Bassethorn-t (Krummhorn), mely csak görbeségével különbözik a Clarinet-től. – Komáromy István Miskolci fi, Bécsben (Leopoldstadt, Grosse Pfarr-Gasse, Nro 177.) Fortepiano készítő. (Magyar Kurir 1828. I. Fél. Toldalék 11. 1.) – Kováts István Csongrád mezővárosi születésű, először asztalos, azután külföldön Orgona csinálást tanulván Szegeden telepedett le, s Holdmező Vásárhelyen 1827-ben 16 mutatiós remek orgonát csinált a Cath. templomba. (Hazai Tudósítások 1827. II. Fél. 395. l.) – Somogyi Aloiz Székes Fehérváratt Orgona csináló. (Hazai Tudósítások 1829. Hirdetések Nro 24.) – Szalövszky Fridrick, Fortepiano csináló Debrecenben. (Hazai Tudósítások 1829. Hirdetések Nro 42.)

*7. §. Kötában megjelent Magyar muzsikai
darabok Szerzőji, vagy Kiadóji*

A) MAGYAR ÉNEKEK

Nevetlenek-től 1828-iki Urániában van két ének: a) Nina éneke b) Búcsúzó dal.

Seyfried Jánostól van 1829-iki, Urániában Em-lény dal muzsikája.

Spech János (1828) Magyar Énekek Klavír kíséreléssel 37. Munkája. Pesten. Lichtlnél.

Stipa egy dal nótáját készíté, melly kijött e cím alatt: „A Szemrehányás”. Bécs 1803. Pichler Ant.

Szilvász János Pannonhegyi Karfő két éneket tett muzsikára az 1830-iki Urániában.

Winkhler Angyal. Epedés. Auróra 1828. – Csálódás. Auróra 1829.

B) NEMZETI NÓTÁK

A. J. A Veszprém Vármegyei Nóták XII. Fogásában közöl 1 Darabot.

Arnold György ugyanazoknak XI. Fogásában 1 Darab.

Bartay több Trióji vannak Hunnia 3, 4. Füzetjeiben.

Bihari János 2 Darabja van a Veszprém Vármegyei Nóták XI. Fogásában, és Flóra I. Füzetjében. – Lásd még alább Czerny és Pfeifer neveket.

Csermák Antal 2 Darabja van a Veszprém Vármegyei Nóták XI–XII. Fogásában. – 7 Darabjait lásd Hunnia 4. és Flóra 2. Füzetjében.

Czerny József: Ungarische Tánze v. Bihari, welche bey der letzten Krönungsfeyer sat. eingerichtet für d. Pianoforte. – Cappel u. Czerny.

Fáji Fáy Antal: Kassínói Magyar Fortepiánóra – Lichtl.

Gaál György: Six Hongroises et six Trois p. 1.
P. F. Mathias Artaria.

Haller A. Vier Ungar. Nation. Taenze f. d. P.
F. 4. Werk. Bermann.

Hrachowetó J. Wiener Walzer, Galoppen u.
Ungar. nat. Tänze für das Pianoforte. Op. 8.
Mechetti.

Kálóty Károly, Flóra I. Füzet, egy darab.

Klügl de Bonyhád Therese, née de Strobel:
Hongroise p. 1. P. F. sur le motif du Rondeau de
clochette de Nicolo Paganini. – Mechetti.

Lavotta, 2 Darab, Flóra két Füzetjeiben.

Muslay F. Trois Hongroises p. 1. P. F. Lichtl.

Nevetlenektől: a) több darabok, s népdalok me-
lódiai találatnak Hunnia négy és Flóra két Füzet-
jeiben. – b) 3 Hongroises p. 1. P. F. dédiées á Mr.
de Görög sat. Kiadta M. Óbester Ur, a Composi-
tor Gudéla néhai N. Szebeni Hangász volt. –
c) National Ung. Tänze f. d. P. F. 3tes Heft. Ez
folytatása a már esmert „Ausgesuchte Ung. Nat.
Tänze” is, mellyet ekkor Sauer hirdetett, nem vala-
mely új munka, hanem ugyanaz említett c) Gyűj-
temény.

Pap Szász. 1 darab Veszprémi nóták XII. Fogá-
sában.

Pfeifer Fer. a) Ungar. Tänze v. Bihari, welche
bei der letzten Krönungsfeyer auf den bey Sr. Maj.
dem Kais. und Sr. k. H. d. Erz. Palat. abgehalt

Bällen gespielt wurden, eingerichtet für die Guitarre sat. – Cappi u. Czerny. – b) Sechs Ungar. Tänze f. d. Guitarre. – Bermann.

Polturás Jancsi 3 Darabja Hunnia két első Füzetjében. – és több általa Bécsben játszott darabjai kijöttek e munkában: „Echt Ung. Nat. Taenze und Musikstücke v. Jancsi v. Lotz. f. d. P. F. 4 Hefte. – Ugyanezek Hegedű és Fortepiánóra – detto 3 Hegedű s Bőgőre, Haslingernál.

Prónay Gábor: Trois Hongroises p. 1. P. F. Oeuvre 2. Diabelli.

Rothkrepf Gábor önn darabjai, és több általa muzsikára tett régi táncnóták, s népdalok vannak ezen tőle 1828–30. kiadott újabb munkákban: a) Hunnia (Pannónia folytatása) vagy válogatott Magyar Nóták Gyűjteménye Fortepiánóra. 4 Füzet. Mechetti. – b) Flóra vagy Honnyi Nóták a régi s mostani Magyar korból Fortepiánóra. 2 Füzet. Czerny. – Pannonia I. Füzetje 1829. másodszor metszetett s nyomtattatott. – Ezen Szerző Pannonia, Hunnia, Flóra 10 Füzetjeiben közlött a Hazával 40 lassú, 57 friss nótát = 97 darab; ide nem számlálván a számos Triókat.

Rózsavölgyi Márk: Hat Bácskai Magyar nóták Fortepiánóra. Miller. – 4 Magyar Nóták 1 vagy 2 Hegedűre. Miller. – 3 darabja a Veszprém Vármegyei Nóták XI, XII. Fogásában. – 2 darab Flóra 1. és Hunnia 2 Füzetjében.

Ruzitska Ignác, 3 darab a Veszprém Vármegyei Nóták XI, XII. Fogásában.

Steininger némelly Triói Hunnia két utolsó Füzeteiben.

Botsári Svastics János: a) 2 darab a Veszprém Vármegyei Nóták, XI, XII. Fogásában. – b) 15 darab Hunnia és Flórában.

Taródi Pál 1 darabja a Veszprém Vármegyei Nóták XII. Fogásában.

Tomanjk J. Haza Vágy 5. Magyar Nemzeti táncokban Fortepiánóra. 9. Munka. Diabelli.

C) KÜLÖMBFÉLE MAGYARTÁRGYÚ,
VAGY A HAZÁT ÉRDEKLŐ DARABOK

Amtmann P. Marche Hongroise avec Trio pour la Flûte avec accompagnement du Piano. Oeuvre 2. Mollo.

Blahetka Léopoldine: Variations brillantes sur un thème Hongrois pour a) Piano et Orchestre. b) Piano et Quatuor. c) Piano seul. Oeuvre 18. Haslinger.

Fáy A. Pesther Casino Deutsche (1828) für das P. F. Lichtl.

Feigerl C. M. Pesther Wettrennen Deutsche (1828) f. d. P. F. Lichtl.

Gelinek: 12. Variations sur un thème favori

nommé l'air d'Housard Hongrois à Paris p. 1. P. F. Oeuvre 95. Mechetti.

Horzalka J. E. Rondeau Hongrois pour a) le P. F. seul. b) avec accomp. de l'Orchestre. c) ou de Quatuor. Oeuvre 28. Diabelli.

Hunyady Ker. János: Ofner Carneval Walzer für das P. F. (1828) 5te Lieferung der Taenze. Lichtl.

Kleinheinz F. Drey Lieder v. J. Grafen Mailáth mit Begl. des P. F. Mechetti.

Lom J. C. Variations brillantes sur un thème Hongrois pour la Guitarre. Oeuvre 5. Czerny.

Mohaupt Ágost: Pesther Galoppe (1829) f. d. P. F. 2 order 4 Haende. Haslinger.

Payer H. a) Guirlande Musicale p. 1. P. F. à 4 mains contenant: Rondo Hongrois etc. – b) detto p. 1. P. F. seul. Diabelli.

Plachy W. Souvenir de Presbourg, ou Rondeau Hongrois pour le P. F. Oeuvre 41. Cappi et Czerny.

Prohaska Fer. Preszburger Schiffbrücken Polonaise (1829) des k. k. Erz. Carl. Uhlanen Regiments f. d. P. F. Haslinger.

Szlemenics Seraphine: Pressburger Galoppe (1829) f. d. P. F. Diabelli.

Wenzel Edouard: Fantaisie et Variations brillantes sur un air favori Hongrois (Jaj szivem be szeretlek) p. 1. P. F. Bermann.

Winkhler Aug. 2. Romances dans le style Hongrois p. 1. P. F. Oeuvre 18. Mechetti.

D) MAGYAROKTÓL SZERZETT KÜLÖMBFÉLÉK

Gróf Batthyány Kristóf: Original Deutsche sammt Trios u. Coda für die Graetzer Redoute (1828) f. d. P. F. 2. Abtheilungen. Paterno.

Gaál György: Polonaise pour 2 Violons, Alto et Violoncelle. Artaria et Comp.

Hunyady Bapt. Favorit Walzer nach den beliebtesten Motiven aus der Belagerung v. Corinth, Marie u. Joko f. d. P. F. Lichtl. – Première Polonaise de concert pour le Csákán avec accomp. de P. F. Pennauer.

Lickl J. G. a) Offertorium in F. de Trinitate et de B. M. Virgine. Pannauer. – b) Offertorium in festo unius Martyris vel etiam Confessoris. Czerny. – Mind a kettő egész muzsika karra.

Rácz Mihály: 2 Polonaisen f. d. P. F. artaria et Comp.

Rácz Eduard: Jurátus Galoppok Trióval Forte-piánóra. Tomala.

Róthkrepf Fer. Treize Valses avec une Galoppe (1828) p. le P. F. – Mechetti.

Szlemenics Seraphine: Valses d'Enjouement (1829). Diabelli.

(Megjelent a Tudományos Gyűjtemény 1830-i évfolyamában.)

Második Toldalék a Magyarországi Muzsika Történetéhez

I. §. Bevezetés

Örömmel tapasztaltam, hogy a honi Hangászatot tárgyazó, s az 1830-i Tud. Gyűjt. IV. kötetében megjelent első todalékom óta több hasonló érzésű urak velem kezét fogván a Muzsika ügyét külön figyelmökre méltatták, s többféle muzsikai tárgyakról értesítették a Magyar olvasó közönséget, és így engem is e jelen töredékeim közlésére buzdítottak.

Vezér rendül e todalékban is előbbeni értekezéseim folyamatját fogom megtartani. A honunkban megfordult, vagy született Hangászok és muzsika kedvelő honfiak ismertetésében pedig, a mennyire bővebb kútfőkre jutottam, kiterjedtebb leszek. Említeni fogom némelly művészek azon arcképeit is, mellyek minket érdeklenek, s Németországban a kép gyűjteményekben találtatnak. Ismétlem, ezúttal az 1829. Tud. Gyűjt. III. K. 72. lapján közlött abbeli óhajtasomat, hogy vajha közlenék velünk Lavotta és Csermák ismerőji azoknak eredetők és életök bővebb leírását. Ide csatlom azt is, hogy vajha a hazánkban élt vagy élő jelesb Hangművészeknek akárhol találtatható arcképeiket hív másolatokban, kik hozzájuk juthatnak, össze szed-

nék, s örök vesztőktől megmentenék. Illyen lenne a Radvánon levő Barna Mihály képe is, mellyről Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 39. lapján emlékeztem. A híres Bihari arcképére is figyelmeznünk kell, mellyet Donát festett, s Richter kőbe metszett (Esméreték Tára II. K.) – mivel azt már nagy ritkaság látni.

2. §. Kútfoi ezen értekezéseknek

Hogy azoknak hosszas címjeit mindenütt egészen kitenni kéntelen ne legyek, mivel ezután azokra csak igen röviden kívánom utasítani az Olvasót, itt a szükségesbeket tellyesebben adom elő.

a) Allgemeiner Musikalischer Anzeiger, Wien 1830. 31. – b) Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag 1796. – c) Hist. Biogr. Lexicon der Tönkünstler von Gerber (1. kiadás) Leipzig 1790. II. Theile. – d) Ugyanez (2. kiadás) 4. Theile 1812–14. – Ezekre röviden csak így fogok utasítani: Anzeig. Jahrb. Gerber I. (első) és Gerber II. (második kiadás).

*3. §. Honukban és a rokon tartományokban élt
vagy született Írók a Muzsika ügyében*

A IV. században: Emlékezet okáért iktatom ide Szt. Hieronymust, szül. 329. esztendőben, Stridóban a Muraközben, † Bethlehemben, Judeában 420-ban, 91. évében. Dardanumhoz írt levelében különféle muzsika szerekről értekezett. Arcképét rézbe metszve kiadta több ízben in fol. 4to, és 8vo St. Savery, de Vos Márton, és G. Festolin 1777. melly utolsót Titian festette; ismét in fol. Wiering Ant. és in 8vo Engelrecht Márt. Gerber I. és II.

A XVII. Században: a) Alstedins János, Henrik, szül. 1588-ban. 1613. Nassaui tartomány Herborn városában, azután pedig Erdélyben Károly Fejérváratt Philosophia és Theologia Professora volt, s ez utolsó helyen meg is holt. 1638. Sok egyéb munkái közül a muzsikai Litteraturához tartoznak: I) Admiranda mathematica, mellynek 8. fejezete muzsikáról értekezik; kijött Herbornban. II) Elementale mathematicum. Frankfurt 1611. III) Scientiarum omnium Encyclopaedia. Lugd. 1649. mellyben: Physica harmonica et Systema physicae harmonicae. IV) Methodus admirandorum mathematicorum 9. libris exhibens universam Mathesin. Tertia editio passim castigata et ornatius elaborata. Herbornae Nassoviorum. 1641. A 8. könyv a Muzsikáról illy rendel értekezik: Cap. 1. de Can-

tus natura in genere. – C. 2. de Cant. Nat. in specie. – C. 3. de Contrapuncto. – Cap. 4. de Musica instrumentali. – Arcképe rézbe metszve megjelent in 4. és in fol. Audran-tól. – Lásd Elog. d'huomini letterati után Gerber I. és II. – Walther Music. Lexicon. – Esmeretek Tára I. k.

b) Duliczi Bulyovszky Mihály, Turóc Megyei Nemes, Vittenbergán és Strassburgban végezván iskoláját a Durlachi Gymnasium Rectora, azután Pforzheimi Prorektor, erre 1692. Öhringeni Rector, majd ismét 1696. a Stuttgardi Gymnasiumban Prorektor és Professor, végre Baden-Durlachi Egyházi Tanácsos, Philosophia Professora és Prorektor. – Ezen hivatalában élt, még 1711. de hihető azután ott meg is halt. Dícsértetett mint jámbor Theologus, derék Jurista, éles eszű Philosophus, elmés Poeta, nagy Nyelvtudós, jeles Instrumentalista, és értelmes Mechanicus a hangműszerek készítésében, amint ezeket mind írásai, mind valódi tettei által bebizonyítja. Ide tartozó irományjai:

a) De emendatione Organorum, oder kurze Vorstellung von Verbesserung des Orgelwerks. Latein. und Deutsch. Strassburg 1680. – Hihető eme munkájában hirdette ő amaz új s megjavított Temperaturát, mellyért neki 3.000 ftot ajánlottak, de azt el nem fogadta, mivel 5.000-et kívánt. Ezen munkácskát tanuló korának végső esztendejében adá ki. – b) Tastatura quinque formis Panarmo-

nico-Metathetica suis quibusdam virtutibus ad-
 umbrata, cuius ope soni omnes musici excitantur,
 thema quodcumque, quotumcumque in gradum
 musicum tam sursum, quam deorsum eadem sem-
 per servata proportione geometrica sine ulla of-
 fensione transponitur, circulatio musica plene con-
 ficitur, omnes morhi Claviaturae vulgaris radicitus
 tolluntur, resque musica universa, quod admira-
 bunda iuxta agnosces posteritas, incrementis in-
 gentibus augetur. Opus inde a cunabulis divinae
 artis desideratum. Inventum multorum annorum
 meditatione ac labore; Durlaci 1711. – De ez csak
 hírdetése volt amaz új, s általa feltalált Orgona mű-
 nek, mellyet Leopold Császárnak adott által, s mi-
 ért a Fejedelemtől gazdagon ajándékoztatott meg,
 amit bizonyít Czvittinger Specimen Hungariae lit-
 teratae Frankfurt 1711. 91. l. Ezen új találmány
 bővebb leírása találatik Journ. de Scav. 1712.
 Tom. LI. p. 156. Lásd Gerber II. Czvittinger az
 idézett munkában Bulyovszky életéről igen dícsé-
 retesen emlékezik.

A XVIII. Században: a) Kempelen Farkas, Cs.
 K. valós. udv. Tanácsos és Referend. a K. Magy.
 Cancellariánál Bécsben, szül. 1729. † ugyan Bécs-
 ben 1801. Aprilisban. Acusticus íróink közé he-
 lyezettette ötet ama beszéllő masinája, s a felől ki-
 adott német s francia értekezése, mellynek címje:
 „Mechanismus der menschlichen Sprache nebst

der Beschreibung seiner sprechenden Maschine mit 27 Kupfertafeln. Wien 1791." – és „Le Mechanisme de la Parole suivi de la description d'une Machine parlante et enrichie de 27 planches". Gerber II. és Catal. Bibl. Franc. Com. Széchenyi. Tom. I.

b) Korabinszky János, Mátyás, 1784. Pozsonban a híres Bach familia Genealógiáját közlé e munkájában: „Beschreibung der K. Ung. Haupt und Krönungs Stadt Presburg." I. Köt. III.

c) Petschelius Ján. Gottfr. Sulzburgi Plébános a régi felső Palatinatusban. Szül. 1705. Selmecebányán; 1753-ban kiadta e munkáját: „Cantor Christianus." Solisbarci. Gerber I.

d) Varja István Magyar Nemes kiadta: „Curiosum Quare per Quia Aristotelicum resolutum." Tyrnav. 1707. – Foglalatja: 400 kérdés és felelet, melyek között muzsikaiak is vannak. Forkel Litterat. 135. l. után Gerber II.

A XIX. Században: a) Grubenfelsi Gruber Károly, Antal, szül. Szegeden 1760. Jan. 28. Eleinte Rhónaszéken a bányászi fő hivatalnál szolgált, azután Cs. K. élelmi tiszt, majd Bécsben G. Batthyány József György titoknoka 1800. táján, most pedig Pozsonban G. Apponyinál könyvtárnok. Írta s kiadta e munkát: „Aesthetische Gedanken über Bartls Tasten harmonika. Gerber II.

b) A Kolosvári Társalkodónak 1830. Áprilisi szá-

maiban: „A Muzsika” cím alatt jelent meg egy kis értekezés, melynek célja régi s újabb példákkal bebizonyítani a muzsika hasznát s jótévő hatását az emberi nemre.

c) Kovács Pál a nemzeti muzsika érdemét érinti (Tud. Gyűjt. 1830. VII. k. 109. l.).

d) Koléczy Tud. Gyűjt. 1831. III. k. 114. l. tudósítást ad a bűgő kürt és harmónikának hazánkban történt tökéletesítése felől.

e) Ujfalussy Mihály a Felső Magyarországi, vagyis Fáji muzsikai Egyesület és Akadémiák esmeretetését közli Tud. Gyűjt. 1831. I. k. 1832. IV. k. és Hasznos Mulatságok 1830. II. Fél. 51. Sz. 1832. I. Fél. 195. l.

f) Dömény Sándor 1. Észrevételek és jobbítások a közhasznú esmeretek tárában lévő muzsikai cikelyekre. (Tud. Gyűjt. 1831. VII. k. 1832. II. k.) – 2. Az említett VII. k. 101. l. közli némelly példakat előadó Kóta táblával együtt a Lipcsei muzsika újságból Recenzióját az ő Karénekes könyve első füzetjének, melyet a Helvetiai Vallásuak számára 4 énekszóra s orgonára különös szorgalommal kidolgozott, s nyomtatott Pesten 1830. – A textusban D. úr jeles feleleteket ad Recensensének némelly kérdéseire a régi karénekek javítása ügyében. – 3. Tud. Gyűjt. 1831. IX. és X. K. közli Rochlitz Fridrik levelét egy hangművészhez. – 4. Közli

Kiesewetter Udv. Tanácsos megtiszteltetését. Tud. Gyűjt. 1832. IV. K. 120. 1.

g) Lavotta emlékét közlé Szatmárból Honnfi Hasznos Múlságok 1832. I. Fél. 21. Sz. – és Tud. Gyűjt. 1832. IV. K. 124. 1.

h) Silberknoll József röviden értekezett az Egyházi énekről. (Vallási Tár. I. K. 142. 1.)

Végre figyelmeztetem az Olvasót: 1. Muzsika történetem első toldalékjába csúszott nyomtatásbeli hibák kijelelt megjavítására Tud. Gyűjt. 1830. VIII. K. 129. 1. – A Párisi Hangász classica Compositio egyesülete 1830-ban olly biographiai Lexicont készült kiadni, mellyben Haendel-től Rossini-ig élt legjelesb Virtusok életírása fog közöltetni, kik között 134 Magyar is fog említetni. Ezen munka még eddig országunkban meg nem jelent, s minden rendelésem mellett nem juthattam hozzá, de reá különösen ajánlom az ügyelést.

4. §. Egyházi Muzsika

Tökéletesítem a Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 32. lapján tett emlitésemet, hogy N. Méltóságú Pyrker János Patriarcha s Egri Érsek már 1819-ben mint Szepesi Püspök itt a candidatus oskolamestereknek Praeparandiát állított, mellyben az orgonálás és éneklés is taníttatott. Szinte ezt tette Egerben is

1828-ban örökös fundatio mellett. Tartattak taval az intézetben 11 ífiak, mások, akkor 20-an, magok költségén járták. Szinte a Foglári intézetben lévő növendékek is egy tanítótól a Muzsika és énekben leckéket vesznek. (Lengyel, Tud. Gyűjt. 1831. VII. K. 116–118. l.) Dícséretes említést tesz ezen Egri intézetről a Jelenkor is 1832. 41. l. – Betelt résznyire egyik óhajtasom; bár a másik is szemügyre vétetnék a Mesterek éneklésére nézve, mellyről emlékeztem. (Tud. Gyűjt. 1829. II. K. 16–18. l.)

A Protestansoknál. Hogy az Isteni tiszteletre öszvegyűltek született nyelvökön énekelhessenek, Molnár Albertig a Reformatoroknak magoknak kellett magyar énekeket készíteni; legtöbb illyeknek szerzője volt Sztárai Mihály Baranyai Reformat, Poeta, s Muzsikus a XVI. Század közepén. Molnár Albert végre az általa 1607-ben fordított s versekbe foglalt zsoltárokat ama jeles Francia Reformatus Claude Goudimel zsoltár melodiájához szabta. (Gyöngyössi. Tud. Gyűjt. 1830. V. K. 86. l.) – Maróthi György volt az első, ki a rímelt zsoltárokat több énekszóra magyar nyelven adá ki e cím alatt: „Sz. Dávid zsoltárjai sat.” született Debrecenben 1715. Febr. 10. † 1753. Oct. 16. minekután Bern, Basel, Gröningen városokban tanult, s Debreceni cathedráján nem csak az ékes-szólás történetét, mathesis, tiszta deákság, görög nyelv, földírás, római régiségek, s földmérés Pro-

fessora volt, hanem ami által nekünk igen interessansá válik, a hangművészetet is tanította. – Mint egy két esztendővel ezelőtt a Sáros Pataki Collegiumban muzsikára és éneklésre tanító szék állítatott. – A honi 1400–1500 Refor. Ecclesia közül még alig van 30-nak orgonája. – A Magyar országi Ref. község eddigi énekes könyvei: a) A tanuló ifiúság számára. Debrecen 1774. a régi 4 hangzatú Helvetiai melódiákat foglalja. – b) 1828. ugyan Debrecenben jelent meg egy, mellyben az ének melódia Tenor kulcsra van téve. (Tud. Gyűjt. 1831. VII. K. 103–104. l.) c) Pesten pedig 1831. jelentek meg szinte egy énekhangra tett Molnár Albert zsoltárjai e cím alatt: „Énekes könyv” sat. – d) Dömény Karénekes könyvéből mindedig csak 12 darab jelenhetett meg; óhajtani lehet, hogy e derék munka, mellyhez hasonlót még nem mutat-hatunk, illő pártfogásra méltatva, mennél előbbi célját érhetné.

Az Israelitáknál Pesten különös figyelemre méltó s az újabb izlés szerint készült gyönyörű choralis énekek mondatnak el zsidó nyelven 12 Sopran s Altista gyermek, 6 Tenor s Bassista által. Tartanak ezen ájtatosságok az Ortzy házban lévő pompás újabb Synagogában, hol mind a német egyházi beszédet, mind az említett éneklést méltó meghallgatni.

5. §. Világi muzsika

a) ÉNEK. Faber Pozsoni Acad. Professor azt véli, hogy a Magyar népdalok szomorú nótáji, mellyek még mai napig is fentartják gyász hangjaikat, a Török járom idejében kezdődtek.

b) ÉNEK INTÉZET állítatott fel Pesten 1830. Bartay András Pest városa házi pénztár hivatala segédének, jeles hangműszerzónknek előmozdítása s felügyelése alatt a városi lakosok adakozásából a Prágai s Bécsi Conservatorium példájára. Eleinte 16 növendékei voltak, kik Oct. 19-én 1830. a Pesti Fő Plébánia Egyházában egy Misét a hallgatók tellyes elégedésére adtak elő. (Hasznos Múltságok 1830. II. Fél. 33. Szám.) Ez idő óta a minden esztendőben jótevő intézetek számára adatni szokott Academiákban úgyanezen nevendékek többször bebizonyíták előmenetelőket. Most mintegy 30-ra megy számok. Tanítójuk Maenner Lajos. – Az Israeliták hasonlóan ének oskolát állítottak Pesten, mellyben a gyermekek szinte rendes oktatást vesznek, s a mult Aprilisban a theatromon adatott Concertben egy nagy Chorus előadását ők is segítették.

c) NEMZETI S MŰSZERES (instrumentalis) MUZSIKA. Thewrewk „G. Széchenyi mint Író” nevű munkában, 173. l. azt állítja, hogy a Magyar természete szerint nem muzsikus. – Hogy ezt nem úgy kell érteni, mintha a természet nem adott volna

a magyarnak elégséges muzsikai talentumot, hanem hogy mind eddig a magyarok népességükre nézve eránytalanul határozták el magokat a Muzsikának rendszeres tanulására – ez, úgy vélem, mind abból bebizonyodik, amit már előbbi értekezéseimben előhoztam, mind pedig a számos honi Naturalisták, és a köznépnek éneklési ügyességéből.

Erdélyben 1626. Bethlen Gábor Brandenburgi Katalinnal tartott víg és pompás menyegzőjén sok különféle muzsikák (hangszerek) zengedeztek.

(Rumy. Monum. Hung. II. K. 841. l.)

Magyar nóták zengettek ismét ama tánc mulatságban, mellyet G. Apponyi Cs. K. Követ Párisban Mart. 4. 1832. adott volt, amidőn a magyar paraszt öltözetű 12 pár uraságok nemzeti táncukat járták. (Társalkodó. Apr. 4. 1832.)

Említést érdemel az is, hogy Bécsben a Neu Markt-on 1045 számú Városi házban Csermák Mátyás által 1832-ben felállított Casinóban nemcsak ez esztendei farsangi mulatságokban Magyar cigányok felváltva a Bécsi hangászokkal játszottak, hanem a reá következőt böjtben is ugyanott ebéd felett s az esti Reuniók-nál ismét cigányaink muzsikáltak.

d) MUZSIKA EGYESÜLETEK. A múlt század alkonyán s a folyónak virradatán voltak még hazánk Nagyjainak tulajdon udvari hangász karaik, mely-

lyek közül némelyek most is fenállnak. Említendőek:

1. Batthyány Cardinális s Prímás Hercege Bécshen s Pozsonban, mely már 1775-ben s még 1788-ban állott, de azután eloszlott.

2. Grassalkovich Hercege 1781-ben Pozsonban alapítatott, s majd itt, majd Bécsben tartózkodott; állott még 1796-ban, amidőn azonban csak harmóniára (fúvó hangszerekre) szorítatott.

3. Esterházy Hercege, melyről már emlékeztem (Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 31. l.) már 1736-ban fenállott. Haydn alatt 30 tagjainak lakásúl külön egy-emeletű most is fen levő ház volt szánva Esterházán, s részint itt, részint Kis Martonban volt álló helye; szét oszlott 1790. a Herceg halálakor. Örököse azonban újabb kart alapított, mely már 1801-ben állott.

Ezen három Hangászkar tagjait lásd alább a Muzsikusok között, valamint az Esterházán adott Olasz Operákat is Opera alatt.

4. Gróf Széchenyi Ferencé, ki 1778-tól 1784-ig Kis Cenken, Sopron Vármegyében harmóniás udvari kart tartott, mely 8 tagból állott. Igazgatója volt Dorfmeister Compositor s hangmű kereskedő Bécsben.

5. M. Végh uraságé Vereben Fehér Vármegyében, folyó századunk első tizedében.

6. G. Esterházy Miklósé Tatán, Komárom Vár-

megyében, mellynek mostani igazgatója Maenner Bernhard.

7. Az Esztegomi Káptalané, mellynek tagjai: Igazgató Seiler József. – Violinisták: Stosz József, Neuherz Antal, ki a mostani század első tizedeiben a Pesti Magyar Színház első hegedűsse volt és Schinzl. N. – Violon: If. Seiler; – Clarinetti: Sattlick és Merkner; – Trombi: Herbe és Zeitsek; – Énekesek: Basso: Brubmüller; – Tenori: Wagner és Weidinger.

e) MUZSIKA INTÉZET. Szinte 4 esztendő óta áll fenn a Zágrábi muzsika iskola, ezelőtt a G. Gyulay Bán és Alagovich Püspök védnök alatt. 1829. Sept. 30-án adták annak tanítványjai az első próbatételt Morgensterni Wisner György tanítójok kalauzatja mellett mind a muzsika theoria, mind a praxisból. Jeleskedtek kivált az énekesek és Violinisták. (Anzeiger 1830. 95. l.) – Az 1830-i esztendő fogytán újólág két szakaszú Academiában mutatták be a nevendékek azon esztendei igyekezetök gyümölcseit, illy rendel: I. Szakasz. 1) Ouverture nagy Orchestára, a nevendékek számára készíté Wisner Professor. 2) Violin Terzett Poesingertől, játszá Funke Vilmos nevendék. 3) Duett két Sopránra Augenzart Operából; előadta Hoffer Bertha, és Milinovich István. 4) Violin Terzett Poesingertől; előadták Bailly nevendékek. 5) Vocal Quartett; előadták az 1. iskola nevendékei. 6) Imádság s Alleluja

Chorus a Hussiták Naumburg előtt nevű darabból. – II. Szakasz. 1) Violin Terzett Poesingertől, ját-szá Milinovich nevendék. 2) Terzett Canon Fusz János „Romulus és Remus” Operájából; előadták Funke, Hajkó, Bailly nevendékek. 3) Variatiók Calltól 6 vetekedő Violin s Cellóra; előadták Funke, Hajkó, Fink, Scheibel, Bailly, Milinovich. 4) Vocal Chorus (Hit, Remény, Szeretet) Stadler Abbétól, előadták a 2. oskola nevendékjei. 5) Végkar, Haydn Teremtése 1. részből. (Bécsi Theat. Zeit. 1830. Dec. 30.)

A Soproni Muzsika Társaság (Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 36. l.) most is tellyes tehetségben áll fen, s hihető további időre még inkább erősödni fog. Protectora most is, ki legelsőbbben volt, G. Zichy Miklós, kinek Hitvese szül. Denschede Aloysia Bároné, jeles Fortepianista, s 1830-i Martiusban a társaság által adatott Concertben maga is mint munkás tag részt venni méltóztatott. Az egyesület eddigi Praesese Tóth József Fiscalis volt, most G. Festetics József. – Directora, azelőtt Kurzweil, most Hold August, a Soproni Színművészek egyik igazgatója. Cassae Perceptor eddig Pethe Bálint, most Heckenast.

A Veszprémi Muzsika Társaság (Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 36. l.) 1831-ben már a Magyar nóták 14. Fogását adta ki, és így a Gyűjteményben 126 darab közöltetett.

f) AKADEMIÁK. I) Több esztendő óta Abauj Vármegyének Fáj helységében az ottani földesúr G. Fáy István esztendőnkint háromszor rendes és igen jeles mindenkor 4 napig tartó Akadémiákat szokott adni, mellyeknek igazgatója maga a M. Gróf, ki virtuosus Fortepianista, és tökéletes értője a Hangász művészetnek. Tagjai részint a közel lakó Dilettansok, részint rendes hangászok, ú. m. 1. Selyebi Tiszta Károly, Abauji Táblalábíró, jeles Énekes. – 2. Jászói Berczik Imre Táblalábíró, Compositor, s virtuos Guitarista. – 3. Leeb Eduard Pozsoni fi, most Kassai lakos, nagy Violinista. – 4. Steinhübel Lajos Eperjesi Concertista a Flaután. – 5. Lisz, Szathmári Seborvos (attyafia a híres ifiú Liszt-nek), Magyar nóták jeles játszója a hegedűn, és ugyanazon darabok Compositora. Kár, hogy műveit nem közli a hazával, vagy nem küldi Pestre nyomtatás végett; köszönettel fogadnánk. – 6. Heerfurth Károly Szászországi fi, most Eperjesi lakos, Compositor s jeles Oboista. – 7. Zomb József Kassai fi, jeles theoreticus, Compositor, Violinista s Guitarista. – 8. Beetlack Károly Cseh fi, a Palatinális ezered hangászi igazgatója, Compositor és virtuos a Fagóton. – 9. Bortzága János Cseh fi, a tisztelt gróf udvari virtuos Cellistája. – 10. Hiller Eperjesi jeles Clarinettista. – 11. Ujfalussy Mihály Szahtmárból, ki ezen Academiákról tudósított, lásd fellyebb 3. §. az Írók közt, de melly nemét

gyakorolja a hangászatnak, elhallgatta, amit igen sajnálunk.

II) El nem mellőzhetem ama jeles Akademiákat, melyeket Pesten télen által hetenkint több ízben adni szokott M. Gróf Brunszvik Ferenc esmeretes derék Violoncellista, melyekben több Pesti rendes s legjelesebb hangművészek, mint Taborszky, Bezdek, Pfeiffer, Tsukly sat. részt vesznek; sőt maga a M. Grófné is, szül. Just, mesteri Klavír játszásával díszesíti azokat, és a részvevő minden rangú vendégeket különös nyájassággal fogadja.

III) A múlt század vége felé G. Apponyi Bécsben nagy kedvelője a Violin és Vocalis hangászatnak, s előmozdítója a muzsikának, sőt maga is jeles Violinista lévén gyakran adott Violin Quartettokat, melyekre jeles énekesek is jelenvén mindenféle Chorusokat s dallokat énekeltek. Később a tisztelt Gróf ugyan G. Esterházy Ferenc helyett van Swieten Báró nagy Academiajában is részt vett. Számára Haydn József különös szépségű Quartettokat írt.

IV) Gr. Balassa Ő Excellenciája nagy pártfogója lévén a hangászatnak, Bécsben lakta közben a múlt század utolsó tizedében télen által hetenkint tetemes költségeibe került nagy muzsikákat tartott házában.

V) Úgyanazon idő tájban G. Esterházy Ferenc Bécsben van Swieten Báró nagy Academiajainak tagja, s a Muzsikának barátja lévén esztendő által

gyakran pompás Academiákat tartott, melyekben felséges darabok adattak elő p. o. Bach Emanuel és Haendel Chorussai, Pergolese Stabat Materja sat. melyekre a legjelesb virtuosok voltak meghíva.

VI) Úgyanaz említett időben Isdentzy Titkos Status Tanácsos Bécsben esztendő által több muzsika Academiákkal szerencsésíté az ottani nagyvilágot.

OPERA. Esterházán a most is fenálló szép theatromon, és Kis Martonban, a mult században jeles énekesek s hangászok által Olasz s Német Operák adattak, ú. m.

Kis Martonban. 1763-ban adatott legelőször Haydn József *Acide e Galatea* Operája. (Anzeiger 1830. Apr. 3.)

Esterházán. a) 1773. Marionettenfest, Hexenschabbes, és *l'Infedeltà delusa*, Burlett, Haydntól. (Anzeiger 1830. 101. 1.) b) 1777. *Il mondo della Luna*, és *Genoveva* 4. része Marionetten, Operácska Haydntól. Anzeiger 1830. Nro. 28. c) 1779. *La vera Costanta*. Drama giocoso Haydntól, melyet ő a Bécsi udvari theatrum számára írt. de ott annak előadatása caballák által megakadályoztatt. (Anzeiger 1830. Nro. 29.) d) 1784. *Ritter Roland* – és e) *La fedeltà premiata*. Opera Buffa, legelőször, Haydntól. Gerber II. Haydn alatt. f) 1785. *L'astuzie di Bettina*. Opera Buffa Stabingher Mattia-tól. g) 1786. *L'isola di Calipso*. Bologna Luigitól.

6. §. *Tekintet a hangszerekre*

A Búgókürt (Bassethorn, Corno Bassetto) és a Claviaturás üveg Harmónika Pozsonban tökéletesedett. Lásd alább a hangszer készítőket.

7. §. *Hangászok*

Elő fogom itt adni azon újabban figyelmem alá jött Hangászokat, kik Magyar országban, s Tud. Gyűjt. 1823. VII. Kötetben az ahhoz kapcsolt tartományokban, és Erdélyben születtek, vagy megfordultak. Említeni fogok olyakat is, kiket már megismer tettem ugyan, azonban most bővebb tudósítást közölhetek felőlök. A nyomtatásban kijött munkák telles címeit csak olyanoknál fogom előadni, kiknek Magyar eredetökről bizonyos lehettem, vagy melly munkák a Magyarokat különösen érdekelhetik.

A XIII. Században élt híres Klingsohr felől (Tud. Gyűjt. 1829. III. K. 67. l.) a többi közt ezeket is közli Gerber I. Hanmann, Anmerkungen über Opitzens teutsche Prosodie, 147. l. szerint: Klingsohr 1208-ban Herman Thüringi Landgróf-tól Eisenachba meghívatott, hogy itt Eschenbach Wolfram mesterénekessel a remek művészségért énekelvén megvívjon. Ezen vetekedés kimenetelét

Spangenberg M. Cyriae szíve együgyűségével munkájában: „Von der Musik und Aufkommen der Meistersaenger” imígy adja elő. Noha Klingsohr már azelőtt 52 legjobb mesterénekest máshol meggyőzött de Eschenbachot felül nem haladhatta, mivel ez, nem mint ő a Teremtés, mennyei Sphaerák, Planetákról sat. hanem a Szt. Háromság megtestesülés és Christus születéséről sat. akart vele énekelni. Klingsohr ezen annyira bosszonkodott, hogy amaszt avval fenegette, hogy Nasian ördögöt küldi hozzá, ki a következő éjjel meg is jelent, de Eschenbachot nem bánthatta, s ismét el kellett neki távozni mondván s a falra írván: „Schnib, schnab, was bist du mehr, denn ein grober Lay, drum gib nur Klingsohren die Meisterschaft.”

A XVI. Században: 1) Polyák Lőrinc, II. Lajos Király trombitássa 1526-ban.

2) Bacfart János Lantos és Compositor, ezen Század végefelé Magyarországon élt. Többféle munkáit találhatni Besardus Thesaurus Harmonicus-ában. 1603. Gerber II.

3) Bacsare (talán Bakfarc, Bakfark) Bálint, Magyarországon élt Lantos. Nyomtatásban kiadta a) Tabulature de Luth sat. b) Harmoniae Musicae in usum testudinis. Krakó 1565. Mind a két munka megvan a Müncheni kr. könyvtárban. Gerber II.

4) Graffus v. Greffus Bálint, Magyarországon

élt Lantos és Compositor. Dícsértetik Garzoni, Piazza Universale-jában Discorso 34. – Munkájához tartozik még: Pars I. Harmoniarum Musicarum in usum testudinis. Antwerpen 1569. – Gesneri Bibl. univ. után Gerber II.

Ezen három utolsó személy aligha nem ugyanazon egy személy, Graeve v. Bakfark Bálint lesz, kiről már emlékeztem Tud. Gyűjt. 1829. II. K. 68. 1. – Ki a fellyebb idézett munkákat megtekinthetné, bővebb tudósítást közölhetne a dolog felől.

5) Flecha Máté Spanyol Carmelita Szerzetes, és Compositor. Szül. Catalonia Prades helységében, s V. Károly Kapellmestere volt. Egyideig Magyarországon is lakott, honnan 1599. visszamenván hazájába Cataloniai Solsona városi Benedictinus Apátságban 1604. Febr. 20. megholt. Muzsikára sokat írt, s részint Spanyol, részint Francia országban adta ki, mellyek mind eltűntek, mivel az akkori Litteratorok fel nem jegyezték. Csak egyet esmerünk közölök, az is Prágában jött ki 1584. ú. m. Divinarum Completarum Psalmi.

6) Szegedi Kis István, jó muzsikus, festő, poeta, és híres theologus; szül. Szegeden 1505. Krakóban Tanító volt, onnan Vittenbergába ment, s ott 1541–45-ig Luther s Melanchton theologiai tanításait hallgatván visszatért hazájába, hol tudományjai csakhamar tanítói hivatalra segíték, de ugyanazok levének alapjai is ama számos viszonttag-

ságainak, melyeket csak 1572. Máj. 2-án történt halála oszlatott el. Fára metszett képét in 4. és 8-an bírják a Hangászok képeinek Németországi gyűjtőji.

7) Stolzer v. Stollerus, vagy Walther szerint Stoleer Tamás, szül. Schweidnitzen, mint Lajos Magyar Király Kapellmestere tündöklött 1520 körül. Az énekíratokban közönségesen a Choral melódiák szerzői közé számítatik, de hogy mely melódiákat szerzette ő, nem tudatik. Azonban Finck Herman az említett kornak első mesterei közé helyezteti.

8) Sztárai Mihály, Baranyai Reformatus Pap, jó énekes és muzsikus, magát Olaszországban tökéletesíté. Lásd a 4. §.

A XVII. Században. a) Capricornus v. Bokshorn Samu, szül. 1629. híres Compositor volt a maga idejében, s alig lépe ki ifjú korából, midőn már a Pozsoni Szt. Háromság temploma muzsika Directorává neveztetett. Nemsokára egy fontos munkája kiadatása által be is bizonyítá e választásnak helyességét. Még nem érte el 30. évét, midőn Stuttgartba hívatott Hercegi Kapellmesternek, melly tisztes hivatalt 1657. táján el is fogadta. Itt jó híre annyira nevedék s terjede, hogy minden fiatal eszes művész becsületnek tartá, ha vele megismerkedheték. Hogy pedig e köztiszteletet nem henyéléssel nyerte, bizonyítják számos munkái,

mellyeket rövid pályája közben írt s kinyomtatott. Stuttgartban legfeljebb 12 esztendő tölthetett, mert munkájának egyike, mely 1670-ben nyomtatott, a címen *Opus posthumum*-nak neveztetik, és így hihető már 1669-ben meghalt. 15 számmal neveztetnek Gerber II. kiadásában munkái, mellyeket előhozni sok lenne. Azoknak tárgyai: több istenes énekek instrumentumokkal, raptus *Proserpinae* hihetően *Opera*, Motettek, Misék, Sonaták, asztali, theatromi, tánc muzsikák, mely utolsók Bécsben 1708. láttak világot; végre: *Opus musicum a 1–8 vocibus concertantibus et instrumentis variis adiuncto choro pleniori s. in ripieno*. Nürnberg 1655. ezt még Pozsonban írta volt. – Arcképe 30-ik évében Kilian Fülöptől igen jól metszetett, mellyen nyílt szabad ábrázat, vonásain komolysággal kevert szívjóság tűnik elő. Oldalaslag közel hozzá van egy kóta levél, mellyen tőle egy *Canon perpetuus a 6 voc.* kótázva van e szókra: „*Sanctus Dominus Deus Sabaoth*”. Ez alatt illy *Distichon*: *Miraris formam Capricorni Lector? at ipsum Si audires, qualem diceris esse virum?*

b) Cousser v. Kusser János Zsigmond. Pozsoni jeles egyházi éneklő s Compositornak fia, de nyughatatlan, sehol állandó helyet nem találó lévén, mindenütt megjelent, s különféle uraknak hangász karában mint virtuos s instrumentalista szerencsére talált. Párisba menvén az ottani Orpheus a

mindent tehető Lully-nek hajlandóságát annyira megnyeré, hogy ez őtet a Francia vagyis önnön compositiúi módjára tanítaná, s csak ez bírhatta őt reá, hogy 6 egész esztendőt töltene Párisban, tehát olly időszakot, millyet tüzes és szeles temperamentuma mellett legszerencsésb helyezeteiben mint Stuttgardi s azután Wolfenbütteli Kapellmester sem állott ki jóval tovább. De ez nem is leheté más-ként, mivel Biographusa bizonyága szerint (Walther Music. Lex.) egész Németországot úgy megjárta, hogy alig maradt helység hátra hol nem volt s esmeretséget nem kötött volna. Élete legfénylőbb szakaszainak egyike vala 1693. mintegy 1697-ig, mellyet Hamburgban töltött, hol Mattheson bizonyítása szerint nemcsak az ottani Operába még akkoráig az éneknek hallatlan szép nem hozá be, hanem még az odavaló Orchestrát olly engedésre s a kifejezés pontosságára szoktatta, milly addiglan amaz előtt egészen idegen volt. Ebben követett methodusát kimerítve adja elő Mattheson Vollkommene Kapellmeister 480. l. – Ezután kétszer Olaszországba utazott csak azért, hogy az Olasz stylust egészen tulajdonává tegye. Írt-e valamit az Olasz theatrumok számára, semmi nyomára nem akadtunk. Végre Nagy Britanniát választá vívó helyévé, s egyideig Londonban élt, hol tanító leckék s javára adott Concertekből élődött, míg 1710. Irlandban a Dublini székesegyház szolgálatjába

lépett. Itt különösen a muzsika theoriának szánta magát, hogy ősz fűrtjeire a Doktori kalapot tehesse, és noha iparkodása s igyekezete által arra nem juthatott, de azok ötét az Irlandi Király Kapellmeisterévé tették, melly hivatalában 1727-ben Dublinban meg is holt, hol közönségesen sajnálták e vesztéséget nagy talentumai, s jó viselete miatt. – Ha Hawkin-nal születése évét 1657-re elfogadjuk, úgy 70-ik évét érte el. – Szerzeményeiről költ első hirdások amaz Operájit érdeklik, mellyeket mint Hamburgi muzsika Director írt volt. Ezek azok: 1) Erindo 1693. mellyben Mattheson szerint a legöregebb énekeseknek tanítványokká kellett lennie a benne uralkodó egészen új énekmód miatt. – 2) Porus 1694. – 3) Pryamus und Thysbe 1694. – 4) Scipio Africanus 1695. – 5) Jason 1697. – Ezek mind a Hamburgi színen adattak elő. – Későbbben nyomtatott munkáji: 6) Apollon enjoué, contenant six Ouverture de theatre accompagnées de plusieurs airs. Nürnberg 1700. – 7) Heliconische Musen Lust in der Oper Ariadne. Nürnberg 1700. – 8) Ode: Long have I fear'd that you, my sable Muse; a híres Mrs. Arabelle Hunt halálára muzsikára tette Londonban. – 9) A Serenade to be represented on the Birth Day of Flit Most Sacred Majesty George I. at the Castle of Dublin the 28th of May 1724. Composed by Mr. John Sigismond Cousser, Master of the Musick, attending His

Majesty's State in Ireland, and Chappel Master of Trinity College. Dublin. printed by Thomas Hume 1724. – Gerber II.

c) Cserkesz, hegedűsse s udvari bolondja Balási Ferenc Erdélyi Fő Lovász mesternek 1626-ban. (Rumy Monum. Hung. II. K. 84. l.)

d) Gassitzius György Compositor, szül. Berzevitzén, felső Magyarországon 1652. Febr. 22. – Tanult Boroszlóban, Vittenbergán mester lett, azután Subrector, végre Bremai Rector, hol 1694. Apr. 15. megholt. A Gelehrten Lexiconban neki sok muzsikai esmeretet tulajdonítanak, hozzá adván, hogy szerzeményei több helyeken adtak elő. (Gerber II.)

e) Krumbhorn Tóbiás, György Rudolf Herceg híres udvari Organistája Liegnitzen 1600 táján; utazott mint művész Magyarországon is, † 1617. Apr. 14. 31-ik évében. (Gerber II.)

f) Konvalynka Pál, Magyar fi, 1672-ben Jenában, hihető tanuló korában Pártfogójának Schöbel Tanácsnoknak tiszteletére egy Basso Solót con Viola di Braccio nyomtattatott. (Gerber II.)

g) Parschitz Daniel Rosenbergi születés, elsőbb Holsatiában a Gustrovi Gymnasiumban, azután Körmöcbányai Rector, tudós, s gyakorlott hangművész. (Jöcher Gelehrten Lexicon után Gerber I. és Czvittinger 296. l.)

h) Rauch András (Tud. Gyűjt. 1829. III. K. 68.

1.) eleinte az Austriai Főhercegség Ens alatti három Evangelicus Statusok Orgonistája Hernalson Bécs mellett, melly hivatala közben megjelent e munkája: *Thymiaterium Musicale* d. i. *musicalisches Bauchfäszelein, oder Gebetlein*. 4–8 énekszóra. Nürnberg 1625. Walther után Gerber I. – 1630. körül lett Soproni Organista, hol írta s kiadta: 1) *Concentus votivus*. Bécs. Gelbhaar Gergelynél 1634. Foglalatja: Idvezlő muzsika II. Ferdinand bejövetelére Sopronba. – 2) Motettok, Német Concertek, s egy mise 3–4 énekszóra s hegedűkre, lásd Parstorffer Cathal. – 3) *Currus triumphalis musicus* 1648. – Prinz, *histor. Mus.* 144. l. e munka felséges és pompás stylusát dicséri. (Gerber II.)

A XVIII. Században. 1) Anderle Ferenc József, ritka Violinista művészi s ügyességi tulajdonira nézve; Serfőzőnek fia lévén, maga is Podiebradon Csehországban serfőző volt. Hangszeréhez vonzó szeretei szenvedelme annyira ragadá, hogy 1762-ban egy reggel, minden mással lehető értekezése s búcsúvét nélkül kezébe hegedűjét tarisznyájába pedig egynéhány aranyat s kevés fehér ruhát vevén elhagyá feleségét s gyermekeit, és Lengyelországba, onnan Magyar hazánkba vándorlott, hol végre megtelepedvén honi Nagyjainknál szerencsére talált. (*Materialien zur Statistik von Böhmen VII. Heft* után Gerber I.)

2) Balvansky, Gerber II. szerint még a XIX. Század elején élt s hihető Magyar hangász. 1795-ben Bécsben Kozeluch-nál e munkája jelent meg: XII. Hongroises p. le Clavecin av. Violin.

3) Bengráf János, 1786. Bécsben egyéb munkái mellett egy Magyar Ballet muzsikáját adá ki. (Gerber I.) 1791-ben Pesten élt mint Klavírmester; ezen esztendőben adá ki Bécsben Artariánál: XII. Dances Hongroises p. le Clavecin. – Több munkáit lásd Gerber II. Hihető, hogy ő egy személy lehet ama Józseffel, kit már említettem Tud. Gyűjt. 1829. III. K. 80. l. hol mint 12 Magyar táncok szerzője idéztetik. Úgyanazok-e ezen táncok a fellyebb nevezetekkel, nem tudom.

4) Brodecz Cseh fi, s nagy reménységű fiatal Cellista; néhány esztendeig valamelly Magyar uraságnál tartózkodott, azután Prágába ment, hol művészége mindenkitől csudáltatott, de nem sokára élte virágjában a XVIII. Század második felében megholt. (Gerber I.)

5) Franer, Pozsoni hangművész, hol e munkája nyomtatva jelent meg: II. Sonate p. il Cembalo solo.

6) G. Esterházy János, Bécsben a XVIII. Század végén becses barátja a muzsikának, a Hoboát különösen lágy érzéssel fújta.

7) Fuchs jeles Violin Concertista. 1768. után Prágából Magyarországra jött, de azóta nyoma el-

veszett. Gerber II. egynek véli Fuchs Péterrel, s Fux-al a Bécsi udvari hangkar tagjával 1796. s munkájit is elő számlálja.

8) Grill Ferenc Sopronban valamelly Magyar Nemes szolgálatjában élt mint Hangász. 1795 körül megholt. 1790-től fogva kellemes stylusú kiadott munkákkal esmerteté meg magát, melyeket 12 számmal említ Gerber II. – Állanak azok és pedig 1–7 Klavír Sonátákból, vonó szerek kíséretével s vonó Quartettokból, nyomtattattak Offenbachon 1790–91. Ezeknek harmadikát Dr. Haydn-nak ajánlá, kit hogy magának mustrául választott, kitetszik. – A többi 5 hasonló tartalmú munkáji 1791–95-ig Bécsben Mollonál s másutt jelentek meg.

9) Köckh Károly, jeles Violinista, vadászkürtös, Concertista és Compositor, szül. Austriában Ebersdorf-on 1707. Jan. 22-én; ifiú korában mint Hoboista 2 esztendeig Magyarországon, s ugyanolly sokáig Erdélyben szolgált a Császári ezeredeknel, azután Bécsbe, Varsóba, Berlinbe ment, s Anhalt Zerbst Herceg Concert mestere lett, † 1792. (Gerber I.)

10) Kaiser leányzó 1783-ban Müncheni énekesné a Német színen, 1784. pedig a Pozsoni theátromba jött, s dícsérve fogadtatott. (Gerber I.)

11) Károlyi Grófné, szül. G. Wallenstein, Bécsben a XVIII. Sz. végéfelé igen jeles Fortepianista, Kozeluch tanítványa.

12) Klein Henrik, a Muzsikának nyilvános s rendes Professora Pozsonban a kir. fő nemzeti iskola mellett, s a Stockholmi kir. Svéd muzsika Academia tagja, szül. Mehren-ben, Kirnberger érdemes tanítványa, jó s igen csinos Klavírájszó, s a Compositioban, amit egy Kirnberger tanítványjától várhatni, a legfontosabb Contrapunctisták egyike. Mind a mellett munkái gyenge érzésű kifejezéssel, uralkodó ízléssel, pompás felemelkedéssel telyesek. Illy móddal írt 12 különféle nemű misét a legszorosabb törvények szerint, melyekben minden szó kifejeztetik a muzsika által. Tanítói legcélirányosabb módját, mely szerint Intézetének fiatal nevendégeit, mindenikével annak tulajdon caractere szerint bánván, oktatja, s rendkívüles talentumait bizonyítja egy értekezés a Lipcsei Muzsika újság 4. évű folyam. 380. l. – Ön tollából származott egy másik értekezésből, mely mellett rézmetszés is vagyon, ugyan amaz újság 1. évű folyam 675. l. tanuljuk érdemeit esmerni a klaviatúrás Harmonikának általa történt javításában, mely iránt különös jegyzésre méltó a harangok által mérője különféle irányzatok szerint, azoknak adott hármas mozgások a hamarságra nézve. Ezen művészeti talentumaival mint ember a legszíveskedőbb s haszon kerülőbb caractert kapcsolja egybe minden fenhéjázás s büszkeség nélkül. – Némelly muzsika kedvelők társaságában egykor az a kérdés

tétetett, vallyon lehetne-e 50 vagy több tactusú munkát csupa hármashangzatokban feltenni, de úgy, hogy egyik hangszó sem tenne Quartát a másikkhoz. – Ezt már rég bebizonyította Albrechtsberger barátom, szólla ő, s erre asztalhoz ülven a kijelölt kívánság szerint 4 énekszóra 108 tactusú Gradualét alla Capella írt, melly Palestrinára is méltó lett volna, csak hogy lágyabb, s minden erőszak mellett tetszetős volt. Ezen hangművész Pozsonban most is él.

13) Ifiabb Kollonits Grófné Bécsben a XVIII. Század utólján nagy kedvelője a muzsikának, s jeles Fortepianista.

14) Krampl, hazánkban egy vándor Színjátszó társaság muzsika Directora 1790 körül. Írt több theatrumra való éneket. (1796-i Goth. Theat. Kalend. után Gerber II.)

15) Molenda Vencel, jeles Violinista és Compositor, szül. Piseken Csehországban; hazánkban is élt mint hegedűs valamelly Hercegnél; innen Párisba ment, s végre 1788. táján Maynzba, hol szép házat vevén magának, megtelepedett. (Gerber II.)

16) Pálffy Theresia Grófné Ő Excellenciának G. Pálffy Leopoldnak leánya, igen erős szavú, s kellemes énekesné Bécsben a XVIII. Század végső tizedében.

17) Riegler Xaver Ferenc, nyilvános muzsika tanító a Pozsoni kir. nemzeti iskolákban, a XVIII.

Század legerősb Klavíristái közé tartozott. Kiadott munkái: a) Anleitung zum Klavier für musikalische Lehrstunden. Wien 1799. – b) 1783-ban megjelent Bécsben Torricellánál 3 munkája, melyek mindenikében 2 Klavir Sonata van (Gerber I.)

18) Rother József, 1800-ban Klavír mester Pozsonban a Notre Dámák kir. nemes Intézetében. (Gerber II. Klein Henrik articulus.)

19) Spadina István, Dalmát Nemes, Violinista. 1750. körül adá ki Amsterdamban 6. munkáját, melynek 6 Violin Duo a foglalatja. (Gerber II.)

20) Gr. Staray (talán Sztáray) Dilettans Compositor, hihető Bécsben a XVIII. Század alkonyán. (Gerber II. Nyomtatott munkáit alább.)

21) Strobach Miklós, jeles Bassista és Muzsika Director a Pécsi Káptalan templomában, hol a XVIII. Század közepe táján meg is halt (Gerber II.)

22) Thomasi Márton, 1740-ben az Eperjesi Evangelicus templom híres Orgonistája. (Ehrenpforte 77. l. után Gerber I.)

23) Tost, Pozsoni hangász, már 1790-ben az ottani Seipp színművészi társasága részére némelly Operácskák s énekek muzsikáját szerzé. (Gerber I. és II. Említettem már őt a Magyar nóták szerzőjei közt.)

24) Batthyány Herceg udvari hangászai: a) Böck Ignác s Antal testvérek, jeles vadászkürtösök.

Születtek Stadt am Hofban, emez 1757. amaz 1754-ben. Már 10. évökben Regensburgban tanítá őket Vogel József Taxisi udvari hangász a kürt fúvásra; 1775-ben Bécsbe Batthyány Herceg Primáshoz hívtak, onnan 3 esztendő múlva utaztak, s köz csudálást gerjesztettek mindenütt, ama kellemes hangok s a Sordin jeles használása által, melyekkel a távolas viszhangot utánozni tudták. 1783-ban a Stockholmi kir. udvar szolgálatját fogadják el; következő években megjárták Kopenhágát, Berlint, Dresdát, Prágát, Bécset, majd Olaszországban (hol a Velencei köztársaság arany emlék pénzel tisztelé meg) Mailandot, Párist, Londont, Brüsselt, s egyéb Holland városokat, Müns-tert, Kölnt, Bonnt, Koblenzet, Mainzot, Frankfur-tot, Hannovert, Stettint, Danzigot, Königsberget, Rigát, Pétervárat, Moszkvát, Varsót, s Slézián keresztül Münchent, ismét Olaszországban Floren-tzet, Rómát, Neápolyt (hol a Király őket mulató kastélyába vivén jó ideig megvendégelte), azután Livornót, Genuát, Tyrolist. Végre 1790. München-ben a Bajor Választó szolgálatjába állottak 1600 fl. fizetéssel, sőt 1802. a Bécsiek előtt is nagy ked-vességet nyertek. (Gerber I. és II. s ennek utolsó Toldalékja.) – b) Franz Károly, szül. 1738. Langen Bielauban, jeles Hornista, de kivált a nehéz s va-rázs hangú Baritont példátlan mesterséggel játszá. Az Olmützi Püspök szolgálatjából Esterházy Her-

ceg vette magához, mint kamara hangászt, s nála 14 esztendő töltné, mivel kívánt házassága itt meg nem engedtetett, Pozsonba ment a Cardinálhoz. 8 esztendő múlva József Császár uralkodása elején kéntelen lévén a Cardinál muzsikáját eloszlatni, Franz 1786-tól fogva a Német udvaroknál keresé szerencsáját. (Gerbef I.) – c) Hammer Xavér Ferenc, jeles hegedűs, Cellista s Compositor, szül. Öttingenben Bajorországban. 1782-ben lépett a Cardinál hangászai körébe, azután a Mecklenburgi Herceg szolgálatjába. (Gerber I.) – d) Schlesinger Márton, a legnagyobb hegedűs virtuosok egyike, szül. Wildenschwerten 1788-ban, még a Cardinál Érseknél szolgált. 1799-ben Dresdában 6 Variatiót adott ki Violinra. (Gerber II.) – e) Zimmermann Antal, a Herceg Kapellmestere, s a Pozsoni Káptalan temploma Organistája, szül. 1741. † Pozsonban 1781. Oct. 8-án. Kiadott munkái: 1) III. Klavír Sonáta Op. I. Bécs. – 2) VI. ugyan ollyas. Op. 2. Lyon. – 3) VI. Violindus. Lyon. – 4) Violin Quartett. Lyon. – 5) Andromeda és Perseus Klavírra, Bécs. – 6) Klavír Concert Op. 3. Bécs 1783. – Componált még több Symphoniát, Sonátát, s Operát. (Gerber I. – Egyébb munkáit lásd Gerber II.)

25) Esterházy Herceg udvari Hangászai: Haydn József teszem köztök méltán előre, szül. Austriában Rohrauban 1733. Mart. 31. Felesége terméketlen volt. Miklós Herceg Kapellmestere lett

1761. de 1790-ben a Herceg megritkítván udvari Statusát, Haydn meghagyott régi címjével, s az egész híres hangász kar elbocsájtatott. Amaz 30 esztendei szolgálatja után Bécsbe ment, ezek elszéllyedtek. Ezen eloszláskor a Herceg hangászhai Haydn-on kívül 30-an voltak, köztök 4 virtuos Concertista ú. m. Hirsch Zacharias Flautára, Panur Violin s Horn-ra, Oliva Horn-ra, Czervenka Ferenc Cseh fi Fagottra; de ha megfontoljuk, hogy Haydn munkáji jó előadására valamennyinek ügyesnek kell lennie, bizonynyal a többi 26 Ripienisták sem lehettek gyenge művészek. Voltak pedig 1790-ben valamennyin ezek: *a)* Első Violinra Concert mester Tomasini Luigi, Panur Francesco, Ungricht Vito, Hirsch Leopold és Zachar. Weber Fridr. – *b)* 2. Violinra: Griso Attilio, Oliva Giuseppe, Czervenka Francesco, Polzelli Antonio, Fux János. – *c)* Violára: Burgsteiner József, Speck Keretély. – *d)* Violoncellóra: Krafft Ant. ki Grassalkovich Hercegnél is szolgált, Tauber Kelemen. – *e)* Contrabass: Schiringer Károly, Diezel János. – *f)* Oboi: Czervenka József, Majer Ant. – *g)* Fagotti: Perzival Gáspár, Heiner János. – *h)* Corni: Chiesa Natale, Nichl Matteo. – *i)* Még 1 dobos, 2 trombitás, 2 clarinettista, 2 fagottista. – Irt Haydn köz ítélet szerint az Esterházy színre 30 Operát (hihető Armidát is), de a kastély elégésénél 5 elveszett. Operáji többnyire olaszúl adattak. Dr. Burney bi-

zonyítja históriájában, hogy 1782-ig a Herceg számára 124 darabot írt Baritonra. Még 1799. két misét ugyan a Herceg számára. 1805-ben egy rövid miséjét, melyet még 1742. Bécsben komponált, midőn a Szt. Istváni karban énekes gyermek volt, nagy örömmel instrumentálta, hogy avval pártfogóját, az akkor élő Herceget mégegyszer háladás-képen megtisztelje. – 1803-ban a Herceg kívánságára utolsó Klavír Sonátáját írta, melyet Párisba küldött Moreau General Hitvesének, ki azután Amerikába ment, s minthogy ezen munka copijája Haydn-nál nem találtatott, talán örökre el is vészett. Könyveit, kótájit, kéziratjait, emlék pénzeit 1807-től fogva holta esetére jó feltételek mellett a Hercegi háznak ígérte. (Gerber II.)

A Herceg hangászhai az eloszlás után elszéllýedtek; a jelesbek Haydn-nal együtt Bécsbe vonták magokat, valamint Hirsch Leopold is, kinek ott több munkáji nyomtatásban jelentek meg. Gerber II. Hirsch. Szinte ugy Tomasini Luigi is, kinek fia szinte virtuos lévén a Klavíron 13. évében nagy kedvességgel hallatta magát a Bécsi nemzeti színen adatott Academiában. (Gerber II. Tomasini.)

Az említett században még ezen hangászok is szolgálták a Hercegi udvart: 1) Kaempfer József, Magyar fi, eleinte Császári hadi tiszt Horvátországban, itt határozá el, hogy muzsika által szerezzen magának hírt s nevet, mely pályán hogy annál rit-

kábban akadjon vetélkedője a Contraviolont választá, mellyet minden tanító nélkül annyira vitt, hogy Bécsbe menvén jeles ügyességéért a Herceg hangkarába vétetett, hol magát annyira tökéletesíté, hogy Góliátján, amint hangszerét nevezni szeretete, a legnehezebb Violin passage-okat játszotta, sőt felsőbb hangjait a Harmonika hangjához közelítette. 1776-ban utazni ment, s hogy hangszerét könnyebben vihesse magával, annak olly mechanizmust adott, mellynél fogva azt szélyyel szedhette, s 26 srófok által ismét öszve rakhatta. Pétervárról 1783-ban Hamburg s Londonba ment, hol még 1790. táján élt, s az Abingtoni Concertekbe Solo játszónak vétetett fel, s mindenkor csudálatott. (Gerber I.) – 2) Krumpholz J. B. híres Hárfás, szül. Slonitz-on Csehországban; 3 esztendeig a Hercegnél szolgált, hol Haydn tanítá a Compositióra. 1787-ben már Párisban lakott, hol a Pedal-Hárfát nagy tökélyre vitte. 1790-ben fején sebesítve a Seine vizében halva találtaték. (Munkájit lásd Gerber I. és II.) – 3) Maerke, rendkívüles művész a trombitán. 1780 körül szolgált a Hercegnél. 1782-ben Peschko secundansával Oroszországba utazott, kivel minden tonusból (akkori ritkaság) kettős Concertet fújt a trombitán. Gerber I. – 4) Teuberrin v. Teyber Erzsébet, Bécsi Császári jeles Violinista leánya, s derék énekesné. Leginkább Esterházán tökéletesíté magát Haydn József alatt, az-

után Olasz s Orosz országba utazott, végre a Bécsi nemzeti színen jeleskedett. (Gerber I.) – 5) Niemecz Primitio, Misericordianus Pater, s Esterházy Miklós Herceg könyvtárnoka Bécsben 1798. az akkori híres Mechanicusok egyike. Több mesterséges orgonákat készített, mellyek a berakott hengerek segedelmével magoktól játszottak. Illy neműt csinált Anglia számára is, mellynek két 8 lábas Registerre, 112 sipja volt, s hangjai a nagy C-től a három vonásu G-ig terjedtek. Ezt ő egy szegény familia felsegélésére a Bécsi egyetem szálájában számos nézők eleibe állítá fel. Játszotta Mozartnak Tündér Síp Ouverturáját, s még 3 darabját, és Haydn két művét nagy pontossággal s köz megelégedéssel. (Wien. Hofzeitung 1798. 4. Apr. után Gerber II.) – 6) Werner Gergely József, Kismartonban 1736. a Herceg Kapellmestere, talán Haydn József Előzője. (Munkáit lásd Gerber I. és II.)

26) Grassalkovich Herceg udvari Hangászai:
1) Druzechi v. Druschetzky György Pozsonban 1787. állott a Herceg szolgálatjába; Azelőtt Felső Austriai tartománybeli dobos Linzben, Operák, Balét s más kamarai hangművek szerzője, s kiadója, mellyeket lásd Gerber I. Nemcsak a hadi seregnél, hanem Németországban is esmeretessé tevék őtet Oboe s más fúvó szerekre, és Violinra írt munkái s Concertjei, mellyek jó ízlést s termékeny talentumot bizonyítanak. A dobverésben különös mester-

séggel bírt. (Gerber II.) – 2) Gehring János Mihály, szül. Dürnfelden a Würzburgi tartományban, igen jeles Hornista s Énekes lévén Bécsben Max Fő Hercegnél a Császári udvari hangkarban s Olasz theatrumban kitüntette ügyességét, mire a Herceg 1781-ben felállított hangkarának tagjává nevezte. – 1785-ben szabadsággal utazni ment két esztendőre Német és Helvét országba, s mindenütt csudálva fogadtatott művészsége. (Meusel Miscellanae XXVIII. Heft. 219. Bl. után Gerber I.) – 3) Grieszbacher Bécsben 1796. a márcsak harmoniára szorított hercegi hangkarnak híres Directora, jeles Concertista; a Klarinetten különös tisztasággal s leglehetségesb Delicatesse-al fujta. – 4) Kneusel, Bécsben a Hercegnél Violinista s Violajátszó. – 5) Krafft Antal és fia Miklós, mindketten híres Violoncellisták és hegedűsök. Eleinte Esterházy Herceget szolgálták, 1789-ik Májusban utazásra mentek, s Dresdában (a fiú 9–11 esztendősen lévén; Anzeiger 1830. szerint szül. 1778. Dec. 14-én Esterházán. Gerber I. szerint pedig 1780.) nagy tapsal hallatták magokat. (Gerber I.) Ezután Grassalkovich Herceg udvari hangászai levének s a Bécsi leghíresebb művészek közé tartoztak. Az atya 1809. táján Lobkovitz Herceg Kamara hangásza lett. (Gerber II.) – 6) Kramer v. Krommer Ferenc Morva születés, Directora Bécsben a Herceg házi Kapellájának, jeles Violinista és Compositor. Ké-

pét metszették Neidel 1801. Bécsben, és Stainhäusser és Riedel. (Munkájit lásd Gerber II.) – 7) Manka, jeles violinista Bécsben a Hercegnél. – 8) Thirry Ant. Bécsben 1780. után a Herceg Clarinettistája, szül. Magyarországon 1757. Igen ügyes játzó és Compositor. – Tanítója leginkább Qualenberg udv. tanácsos volt, ki előbb Bécsben, aztán Mannheimban lakott. Tirry 1778–80. közt Olaszországban utazott. (Gerber I.) 1792-ben mint Würtembergi Kamara hangász Berlinben hallatá magát, s érzéssel tellyes előadása nagy tapsal fogadtatott. (Gerber II.)

A XIX. Században. – Bredetzky Sámuel, Sáros Megyei fi, † mint Galíciai Superintendens 1812. Jún. 20. A muzsikának nagy kedvelője s igaz esmerője volt.

Cibulka, v. Zibulka Alajos (Tud. Gyűjt. 1829. III. K. 71. 1.) jó ének Compositor, Harmonika s Orgona játzó; szül. 1770. körül Csehországban; a Muzsikát Prágában tanulta, hol kedvesen vétettek némelly ének, Symphonia, s tánc zsengejei. 1794 körül a körülmények késztették szerencsáját a külföldön keresni. Már 1795. a Graetzi nemzeti theátrum correpetitora volt, s róla mindenütt dícsérettel emlékeztek 1798-ban a Buschen alatt Budapesten játzó Színművészek hangigazgatója volt. 1799-ig Lipcsén, Braunschweig, és Münchenben megjelent 6 nyomtatott munkájit, mellyek ének, német tán-

cok, változatok Klavírra s 3 Cantatából állnak, említi Gerber II. 1810-ben a Pesti Színben a Fortepianón igazgató a hangászkart, (Gerber I. és II.) melly hivatalát a Pesti fő Plébániai Kar igazgatósággal együtt most is (1832) viseli. – Hitvese szül. Menner (Sléziából) egykor nevezetes Operistáné Pesten, s most az említett Egyház Sopranistája. Minekutána a német Színművészek Pesten a mostani nagy theatromot nyerték előadásaikra, a Magyarok pedig az Országúton lévő Hacker épületből amazoknak előbbi színhelyökre a Duna melletti úgynevezett Rondellába, hol most a Neumayer szeglet ház áll a régi posta utsza végén, jutottak, némelly itt adatott Magyar Academiákban Cibulkáné magyarul is énekelt.

Haydn, János, Mihály, 1763. körül. Nagy Váradon Püspöki muzsika Director, azután Salzburgon Concert mester, 1801-ben Esterházy Herceg Kapellmestere, végre ismét Salzburgi (hihető Érseki) szolgálatba lépett, mellyben 1806. Aug. 10. meghalt 68. évében. Ő is Rohrauban született s testvére volt a nagynevű Józsefnek. Jeles egyházi munkákat, Operákat sat. írt, képét Schröter metszette 8v. (Gerber II.)

Hummel Nepomuk János, Mozart tanítványa Tud. Gyűjt. 1829. III. K. 75. l. Már 9-ik évében csudáltatott Dresdában s Casselben. – 1791–92. Londonban volt, hol a Királynénak ajánlott első

munkáját ki is nyomtatta. – 1793-ban Bonnban, 1794–1799. Bécsben műlatott. Képét 1803-ban Escherich rajzolatja után Wrenk metszette. (Gerber II.) – 1803–1811. Esterházy Herceg udvari hangásza volt. Leipzigi Conversations Lexicon 1828–1829. mint Szász Nagy Hercegi Kapellmasternek kiadta Bécsben I. Miklós Császárnak ajánlott e munkáját: „Ausführlich theoretisch-practische Anweisung zum Fortepiano Spiele. III. Theile”.

Kleinheinz Xaver Ferenc, Tud. Gyűjt. 1829. III. K. 72. l. előbb Bécsben tartózkodott, 1809-től fogva Pesten Klavírista és Compositor, munkáját lásd Gerber II. Most is él Pesten, de beteges állapota művészi pályájának véget vetett.

Nemes Lavotta János, híres honi hangásznak felől valahára némelly hiteles tudósítást nyertünk az 1832. Hasznos Multságok I. Fél. 21. számában, és Tud. Gyűjt. 1832. IV. K. 124. l. melly arról tesz bizonyossá, hogy ő 1820. élte 50-ik évében halt meg, szegénységben, Tállyán Zemplén Vármegyében, s hogy valamelly szépművek barátja 1831. a Tállyai temetőben nyugvó hamvai felett magyar felírással díszlő hat oldalas köemléket állíttatott. Vajha születése, s élte folyamatja felől is tudósítottunk volna.

Moravetz János, jó Violinista. 1799. már kéziratú munkáit Bécsben árulták, 1809. táján a Pesti

theatrum Orchestra Directora volt. (Gerber II.) – Most is él, s az említett hangkart igazgatja.

Nisle János Fridr. szül. 1780. körül. 1805-ben mint Compositor, Hornista és Klavírista utazott. 1809-ben, testvérével, Dáviddal Vereben Végh uraságnál volt udvari hangász. (Gerber II.)

Röser, Compositor s jeles Orgonista ugyan Vereben, 1801. udvari Kapellmester. (Gerber II.)

Báró Prandau Károly, Pécssett (1830) a muzsikának nemcsak kedvelője, hanem valóságos mestere is. (Hasznos Mulatságok 1830. I. Fél. 146. l.)

Rivik Anna, Székes Fehérvári 10 esztendő leány 1831. Jún. 11-én Budán egy nyilvános Concertben a Hegedűn játszott.

Sedlaczek, Esterházy Herceg virtuosa s udvari hangásza, jeles Flautista. 1831-iki télen utazása közben Londonban jeleskedett. (Theat. Zeitung 1831. 44. l.)

Specht (talán Spech) 1809. Pesten Báró Podmanitzkynál tartózkodott mint házi Compositor. Némelly munkái már 1799, s 1803-ban jelentek meg Bécsben. (Lásd azokat Gerber II.)

Starke Fr. Pozsoni hangművész; 1802-ben Bécsben megjelent tőle XII. Variations p. 2. Violons. – (Gerber II.)

Pozsoni egyéb jeles hangművészek: a) Kinsky theátrumi Kapellmester. – b) Dietrich József, Oboista. – c) Kallusch W. Compositor, a Prágai

Conservatorium nevéndéke. – *d)* Pokorny Ferenc, Fortepianista, s muzsika tanító, város hangásza s a polgári katonaságnál Kapellmester. – *e)* Tranta Ferenc, Fagottista. – *f)* Waneck Lajos, Hornista.

A Pozsoni hangász iskolában, mint annak nevéndéke tanulta 3 esztendeig a muzsikát ama híres Serwaczynsky hegedűs, ki olasz s németországi utazásáról vissza jöven 1831. utolsó negyedében Bécsi Concertjeiben nagyon elbájlotta hallgatójit. (Theat. Zeitung 1831. 627. l.)

Vitt, jeles Violinista Pécsett. (Hasznos Mulatságok 1830. I. Fél. 146. l.)

Morgensterni Wisner György Zágrábban. Lásd az 5. §. Muzsika Intézet.

Klavíristák

a) Esterházy Antónia Grófné, szül. B. Perényi, G. Esterházy Károly Hitvese. – *b)* G. Esterházy Casimir. – *c)* G. Amadé Thadé, most Bécsben a Csász. udvari muzsika Grófja, tudtomra a magyarok közül ő viseli legelsőbben ezen fő hivatalt. – *d)* If. G. Győry László, a Magyar Kurir 1830. I. Fél. 232. l. szerint mindezen Uraságok az Austriai vízáradás által kárvallottak számára a Bécsi nagy Redoute szálában Apr. 4-én 1830. adatott Concertben játszottak Fortepianón. – *e)* Boutibonne Johanna, még gyenge korú leányka (15 eszt.) a Pesti Concertekben gyakran s igen jelesen játszik.

Énekesek

a) B. Schönstein Károly, ugyan az említett Bécsi Concertben és célra azon esztendőben másodszor is énekelt a Felséges udvar jelenlétében. – b) Rósa Regina Kisasszony Aradon, Aug. 9-én 1830. B. Orczy Lőrinc Főispányi beiktatása napján a Szentmise alatt jeles éneklésével különösen megkülönbözteté magát. (Hazai Tudósítások, 1830. II. Fél. 19. Szám.) – c) B. Wenkheim Theresia Kisasszony 1832. Jan. 15-én a Pesti fő Plébánián a Szentmise alatt igen kellemesen énekelt.

Külföldre szakadtak

Bach Vitus, Pozsonyi Sütőmester, honnan a XVII. Század kezdetén vallása miatt költözék Németországba, s ott a már majd 200 esztendeig jeleskedő hasonló nevű híres Hangászoknak törzsök attya lett, kiknek tökéletes lajstromát lásd Korabinszky, Beschreibung der k. ung. Haupt, Frey, und Krönungs-Stadt Presburg 1784. I. Bd. III. S. és Gerber I.

Fodor Énekesné 1830-i ősztől fogva a Népolyi színen énekelt, de szava hanyatlása miatt már búcsút vett a theátrumtól. Szavának vesztét torokgyulladásának elvétett gyógyítása okozta; énekel ugyan még, de nem a régi tisztasággal. Ez okból inkább borostyánjain kíván nyugodni, s Catalani asszony példája szerint fiatal talentumokat fog ki-

képezni. Nem régiben Neápoly mellett 300.000 Scudin jószágot vett magának. (Theat. Zeit. 1831. 608. 1.º – 1832. 76. 1.)

Hadrawa, Magyar honfi, jó ízlésű Klavírájátzó, s értelmes ítélője a művészeti munkáknak. 1774-ben a még igen fiatal, de magát kedveltető férjfiú Berlinben ama híres Austriai követ, Báró van Swieten mellett követbeli titoknak volt. Akkor már sok ízléssel játszott a Lyrán (Leyer), melly hangszer idővel, midőn 1795-ben hasonló hivatalt viselne Neápolyban, még inkább tökéletesíté, s arra a Királyt is tanította. Egy 1793. Nápolyban nyomtatott munkáját esmerjük: „Sonata per il Clavicembalo”. (Gerber II.)

Haszelbeck, Bécsben a XVIII. század végén, az Erdélyi udvari Cancellaria Agense, jeles Violinista s Kegyelmes Vice Praeses nagy Academiájiban rendszerint a 2. Violinok igazgatója. (Jahrb. 25. 1.) Megjelent tőle nyomtatva: XII. Deutsche Taenze f. Klavier welche in dem k. k. grossen Redoutensaale in Wien 1796. aufgeführt wurden. (Gerber II.)

Heller István, 1830. tavaszán Hamburgban, Augustusban Nürnbergben, Decemberben Augsburgban jeles Concerteket játszott. (Anz. 1830. 84–144. I. és 1831. II. 1.)

Jelich Vince, a XVII. Században Contrapunctista és Instrumentalista. Született Fiume-ban,

Kanonokja volt Elasz-Zaberni Maria templomának, s Leopold Főherceg udvari Káplánja. Nyomtatott munkái: a) Parnassia militia Concertuum 1-4 vocom. Strassburg 1623. – b) Arion primus. Strassburg 1628. Foglal 21 deák Motettokat. – c) Arion secundus a 4. voci. Strassburg 1628. Vespérás Zsoltárokat foglal. (Draud. Bibl. Class. p. 1617. után Gerber II.)

Kellner Pál, Szakolcai fi, instrumentalis hangász, 1657. Nürnbergben művészége miatt az ottani közönség nagyon tisztelte. Képe 8vo 1657. Nürnbergben metszetett. (Gerber II.)

Lukáts Nina Kisasszony Bécsben 1831. Mart. 13-án az Országházban adott Academiában jelesen énekelt. (Theat. Zeit. 1831. Mart.)

Rosner Tenorista 1831. nyáron a Párisi német operákban jeleskedett, (Anz. 1831. 104. l.) későbbben Frankfurtban. (Theat. Zeit. 1831. Nro 99.)

Schweizer Leopold, Újaradi fi, derék s értelmes Klavír tanító Bécsben, és a Szt. István temploma szolgálatjában Violinista, 1799-ben ugyanott Eder-nél kiadta: VI. Variations p. le Clavecin sur le thème „O mein lieber Augustin”. (Gerber II.)

Stoll Ferencné, szül. Böhm, Pozsonyi eredetű, Moskvában a mostani új német theátrum első énekesnéje, férje Bécsi fi. (Theat. Zeit. 1831. 600. l.)

Strattner György Kristóf, Magyar fi, eleinte a Durlachi Herceg hangásza tagja, azután Frank-

furti Kapellm. megholt Weimarban 1705. mint Hercegi Vicekapellm. Walther által nevezett munkáin kívül még említetnek: a) Vier Novissima mit einer Sing und zwo Instrumental Stimmen. Frankfurt 1685. Corn á Beugh Bibl. Math. p. 327. szerint Gerber I. – b) Melodien zu Neanders Bundes und Himmels Liedern, a Canto e Continuo. (Gerber II.)

A már esmert hazánkfia Szalay Máj. 23-án 1832. egy Bécsi nyilvános Concertben játszott ismét a Fortepiánón. (Theat. Zeit. 1832. Nro 108.)

Tugend János, szül. Pozsonban 1770. Jun. 17. Kisded korától fogva világtalan, de nagy művész a Hárfán s Compositor. Christina Szász Tescheni Hercegné 5 évig taníttatá ötet Schors és Godechalke által Brüsszelben; azután utazni ment. (Gerber I.)

Unger Énekesné 1830. nyarán Rómában, őszkor a Nápolyi theátrumon új borostyánokat szerzett. (Anz. 1830. 140. l. – 1831. 7. l. –) 1831-iki Februárban Triesten játszott, 1832-iki Farsangra Rómába, Septemberre a Párisi Olasz theátrumra volt meghíva. (Theat. Zeit. 1831. 64–628. l. – 1832. 76. l.)

Vurda Ferenc, Győri fi, jeles Tenorista s Compositor, (Tud. Gy. 1830. IV. K. 41.) ez említett esztendő elején a Bécsi udvari Operák színén adta művészi első próbájit; betegeskedése, sőt szavának akkori rekedtsége miatt a közönség mint kezdőt kímélve fogadta ugyan, de nem jutalmazá úgy, mint

különben jeles tehetsége érdemlette volna. A külföldre ment tehát, s ott csakhamar nagy pártfogásra talált. Már 1831-iki télen a Neu Strelitzi theátrumon mint első Tenorista igen dícsérve jeleskedett, hol Gluck Alcestejében ki is tapsoltatott, ami ott nagy ritkaság. Az udvari Concertekben is énekel, s az Udvar különös kegyességgel viseltetik iránta. (Theat. Zeit. 1831. 76. l. és Nro 99.)

Jegyzés. Nem ok nélkül figyelmeztetem a hazát a tőlünk kivándorlott művészekre. Talán ha a boldogabb idő Pesten állandó Magyar Színházat állítana, ezen már a külföldön Mívelteket méltán magunkéivá tehetnénk, s Mestereik lehetnének jövőendő nevendékeinknek.

8. §. *Hangszer művesek*

Augustin Károly, templomi s asztal-orgona és Fortepiano készítő Pesten, Király utsza, Gyer-tyánfy házában. (Hazai Tudósítások 1831. II. Fél. Hirdet. 33. szám.)

Bleyer, Magyar fi, Bécsben amaz egykor híres Walther, instrument csináló, egyik legügyesb legénnye, kinél ő Seuffert Fer. és Wachtl két jeles társaival egy új hangszert készített, mellynek organisirtes Querfortepiano nevet adtak, s mellyet Walther 3.000 aranyon adott el. Azután Bleyer s em-

lített társai ilyes nemű hangszerek készítése végett külön Fabricát állítottak Wachtl és Comp. Firma alatt, melly oly híres lett, hogy 1807-ben 36 le-génynt kellett nekik tartaniok. (Gerber II. Seuffert art.)

Fischer János, Apathin-ban, kinek attya is, Gás-pár, híres Orgona készítő volt; nem régiben Eszé-ken igen jeles 20 változatú s három osztályos orgo-nát állított. (Anz. 1831. 55. l.)

Hitzelberger Antal, Győri órák polgár, 1807-ben egy remek almáriomba olly mesterséges muzsikáló órát készített, melly minden órában folyvást hat-hat minutumig hét nótát játszott, az akkori legjelesb Szerzők munkájiból; azok közt volt az 1802-iki Országgyűléskor készült hat Magyar tánc, mellyek kótákban is megjelentek (Magyar Kurir 1807. 681-82. I. Nov. 27.)

Klein Henrik, Pozsonyi muzsika Professor, na-gyon tökéletesíté a Claviatúrás üveg Harmónikát. (Tud. Gyűjt. 1831. III. K. 114. l.)

Kováts István (Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 43. l.), Csányon Heves Vármegyében 10 változatú igen jeles orgonát állított 1830-ban. (Hasznos Mulatsá-gok 1830. II. Fél. 41. Sz.)

Lotz Theodor (Tud. Gyűjt. 1830. IV. K. 43. l.), Pozsonyi hangszerműves 1782. felé hozta a bűgő kürtöt mostani tökélyére. (Gerber I. és Tud. Gyűjt. 1831. III. K. 115. l.)

9. §. Kótametszők és nyomtatók Pesten

Schmid Eduard már több példányokat olly csinosan metszett, hogy akár melly külföldivel is vetekedhetik.

Falka kőre metszette Plachy J. Dalljait, mellyek Budán Schmid János Lythographiájában jelentek meg. Ez utolsónak kőmetsző s nyomtató intézete most Pesten van s Dorottya utsza 10. szám alatti házában, hol mostmár kóta metsző individuum is lévén, kezei alól több hangművek kerültek ki.

10. §. Hangműtárok s árosok Pesten

A folyó század első tizedében árultattak már kóták Pesten, a Váczi-utsza 36. számú házában, melly intézet Industrie Comtoir cím alatt azután a mostani nagy theátrum épületébe tétetett által. Tulajdonosa Bécsi szépműáros Riedl József volt. Ezt későbbben Lichtl Károly vette által, s az előbbeni házba helyezteté vissza, innen pedig által vitte a Váci és nagy Híd utsza szegletére a 634 számú ház első emeletébe. Hol 1831-ben Grimm Vincének engedte a tár tulajdonát.

A múlt tizedben Tomala Ferdinand Pesti fi, Attya Pesti hangász volt, ki egyszersmind Klavírista s több táncnóták szerzője, állított fel egy Szép-

műtárt a Váci utszának 21. számú házában; innen 1831. nyarán által vitte a Nagy Kristóf patika éjszaki ellenében lévő 632. számú, a Váci és Hajó utsza szegletét képző házba, ama legújabb ízlés szerint igen csinosan ékesített, s meg szemlélésre valóban méltó boltjába, mellynek csupán magyarul arany betűkkel írt címe: „Tomala Ferdinand Mív, Földleírás, és Hangtára”. Tudtomra ő az első, ki Pesten csak Magyar címmel díszesíté ékes boltját.

Kevéssel előtte nyitá meg Miller K. Szépmű boltját a Kishíd utszában, Kemnitzer házában, honnan által vitte mostani helyére a nagy Híd utszába, a theátrum ellenébe 4. számú házba. Nála találatnak többnyire a Német birodalmi s más külszági legújabb hangművek.

11. §. Kótában megjelent Magyar muzsikai darabok

A) MAGYAR ÉNEKEK

Bräuer Fer. 1831-iki Aurórában Kisfaludy Károly Daljanak: „Rejtsd előlem” muzsikáját szerzette.

Randhartinger Benedek Himfy szerelmei 41. dalját tette muzsikára, s magyar és német textussal (G. Mailáth szerint) kiadta a Wiener Zeitschrift für Kunst sat. mellett 1830. Nro 61.

Bartay András, Grimm Vince legújabb hírdetése szerint előfizetés mellett akarja kiadni: „Magyar Dalkoszorúját” – melly válogatott Magyar eredeti dalokat Klavír kísérettel énekszóra téve fog magában foglalni. Évenként 6–8 füzet fog megjelenni.

B) NEMZETI NÓTÁK

Berner Ádám, Pozsonyi ügyésztől megjelent 1806. „Tizenkét Magyar nóta két hegedűhez és Kobozhoz alkalmaztatva”. (Hazai Tudósítások 1806. II. Fél. 440. l.)

Faller Miklós, a Pesti kir. Magy. Egyetemen első évi törvény hallgatók 1829. Május mulatsági Magyar nótájok. Fortepianóra, Pest. Lichtl.

Feigerl Illyés: Magyar Fortepianóra, szerzette és a Magyar muzsikát kedvelőknek ajánlá. 1830. Bécs. Diabelli.

Hegedüs Zsigmond: Magyar Fortepianóra a Korona örökösnek koronázása alkalmával – 1830. Diabelli.

Hunyady Ker. János: a) 1830. *Airs nationaux Hongrois* p. 1. P. F. Oeuvre 13. Bécs. Pennauer. – b) 1832-ben Pesten Grimmnél Bokréta nevű Magyar nemzeti nóták Fortepianóra kiadatott Gyűjteménye 2. Füzetében megjelent tőle két darab. – Jegyzés gyanánt említjük, hogy ezen Gyűjtemény

megjelenése iránt külön, és az újság levelekbe nevezetesen a Jelenkor 3. számú értesítőjébe Grimm által iktatott hirdetésben is hibásan állíttatott, hogy minden más eddig Fortepianóra kiadott nemzeti nóták eredetiképen Hegedűre voltak készítve; mi legalább az ellenkezőt könnyen bebizonyíthatnók.

List, 1831-ben a Veszprém Vármegyei nóták 14. Fogásában közölt 1 darabot.

Boros Jenői Muslay J. András: Eredeti Magyar nóta Fortepianóra, Sólyomvári Ferenc Úrnak baráti emlékül ajánlva. 2-ik munkája.

Nevetlenség-től. A Veszprémi említett Gyűjtemény 13. Fogásában 2 darab; a 14. Fogásban pedig 4 darab.

Tövisgyházi Rácz Eduard: Nemzeti Casinói Magyar és Német táncok Fortepianóra, mellyek 1831-iki Farsang alkalmával sat. Pest. Miller.

Resnitschek József: Ungarische Taenze, welche bei der Magnaten Tafel am 26. Spt. 1830. von dem Musikchore der Bürgermilitz der k. fr. und krön. Stadt Presburg aufgeführt wurden, comp. und f. d. P. F. eingerichtet sat.

Rózsavölgyi Mark: a) Veszprémi Nóták 13. Fogásában közölt 1 darabot. – b) A 14. Fogásban kettőt. – c) Hat eredeti Magyar nóták Fortepianóra N. Méltóságú G. Győry Ferenc Úrnak ajánlva. Pest. Tomala 1831.

Ruzitska Ignác: a) 1830. A Veszprémi Nóták 13.

Fogásában van tőle 2 darab. – b) 1831. ugyanazoknak 14. Fogásában 4 darab. – c) Négy Magyar nemzeti elmés képzetek Fortepianóra. Tomala 1831.

Schlesinger Károly, 1831. Bokréta nevű Magyar nemzeti nóták Gyűjteménye 1. füzetében megjelent tőle 4 darab.

Stirszy János, Veszprémi nóták 13. fogásában tőle 1 darab.

Botsári Svastics János, ugyanott közlött 2 darabot.

C) MAGYAR TÁRGYÚ, VAGY A HAZÁT ÉRDEKLŐ KÜLÖNFÉLE DARABOK

Argenti D. Eros Walzer f. d. P. F. aufgeführt auf dem Mediciner Ball. Pest 1832. Miller.

Bartay András: Iris Deutsche f. d. P. F. Pest. Miller.

Batka N. János: a) Sechs Deutsche Taenze f. d. P. F. aus der Oper: Die weisse Frau. – b) Laut und leise. Gedicht v. Fellingner in Musik gesetzt. Miller. – c) Trompeten Marsch f. d. P. F. oder Physharmonica. Pest. 1832.

Chiolich Lövenberg Josephina: Egy Magyar nótának gyönyörű változtatásai muzsikai kar kísérettel. Bécs 1832.

Czerny Károly: a) Einzugs Marsch, welcher bey Eröffnung des ung. Landtages 1830. f. d. P. F. sat. 237. Werk. Diabelli. – b) Krönungs Marsch, welcher bey Gelegenheit der am 26. Sept. 1830. – f. d. P. F. sat.

Feigerl E. M. Erholung am Landtage in Presburg. 1830. f. d. P. F. sat. Diabelli.

Fisdnel Adolph: Variations sur un thème Hongrois pour Trompette principale avec accompagnement d'Orchestre. Leipsic, chez Fréd. Hofmeister. 1831.

Fahrbach Fridrich: Erster Ungarischer Marsch f. d. P. F. auf 2–4 Hde aufgeführt von dem Strauss'schen Orchester. Haslinger. 1832.

Franer-től 1790. táján Pozsonban megjelent: II. Sonate per il Cembalo solo.

Granichstädten S. 1831. Acht May Walzer samt Trios u. Coda f. d. P. F. aufgeführt in den May u. Wettrennen Bällen im Nat. Casino zu Pest. Grimm.

Grünfeld Ant. Erinnerungs Galopp f. d. P. F. aufgeführt im National Casino. 1832.

Herz J. Gentil Housard, air Hongrois varié p. 1. Pf. Leidesdorf. 1830.

Horzalka J. E. Ungarische Krönungs Maersche f. d. Pf. zu 2–4 Hde. 1830.

Hranilovich F. X. Die Zierde von Pest. Walzer f. d. Pf. aufg. auf dem ersten Juristen Balle zu Pest. 1832. Miller.

Hubovszky F. a) Amalien Walzer f. d. Pf. aufg. in den Ungar. Casino Baellen. Lichtl. 1831. – b) Galoppe p. 1. Pf. dur des motifs du Fra^{di} Diavolo. 1831. Lichtl. – c) Flora Walzer f. d. Pf. 9. Werk. 1832. Grimm. – d) Le Souvenir. Galoppe p. 1. Pf. Oeuvre 11. 1832. Grimm. – Ezen utóbbiak az 1832-iki Casino bálokban Pesten adattak elő.

Fantsal Joób Zsigmond: a) Juraten Deutsche samt Trios u. Coda nebst einer Galoppade f. d. Pf. 1830. Lichtl. – b) Lust der Schönen. 5. Walzer samt Trios u. Coda f. d. Pf. aufg. in den Casino Baellen. 1831. Lichtl. – c) Rosenwalzer f. d. Pf. 1832. Tomala.

G. Keglevich Károly: a) Grosser Einzugs Marsch f. d. Pf. zu 2–4 Hde zur Krönungs Feyerlichkeit. – I. M. der Kaiserin gewidmet. Diabelli. 1830. – b) Walzer mit Trio u. Coda aufgeführt in Presburg. f. d. Pf. Diabelli. 1831. – c) 6. Walzer mit Coda f. d. Pf. aufg. in den Hochgräfl. Károlyschen Gesellschaft Bällen. Lichtl.

Kojanitz Ant. a) Sechs Walzer f. d. Pf. Pest 1826. – b) Blumen Walzer f. d. Pf. Pest 1832.

Krähmer E. Rondeau Hongrois p. le Csákány avec accomp. de Pianoforte ou de Guitarre. Oeuvre 28. Diabelli.

Kuhlau Fr. Rondeau p. le Pf. á 4 mains. Nro 3. sat. 1832.

Lichtl Károly: a) VI. Laendler mit Trio f. das

Pfte aufgef. in den Redouten zu Ofen, und gesell. Baellen zu den 7 Churf. 1825. – b) Favorit Laendler mit Trio u. Coda f. d. Pf. aufgef. in den Gesellschaft Baellen zu den 7 Churf. in Pest 1826. Lichtl. – Ezen táncok Lichtl által csak öszve gyűjtettek, s azoknak egyes Szerzőjeik között neveztetnek több honbeliek is, mint Tsukly, Szekeressy, Roser, Mohaupt sat.

Lom J. C. Hommage á Pannonie Divertissement Hongrois p. la Guitarre. Oeuvre 14. Leidesdorf. 1830.

Mohaupt Ágoston: 7. Walzer f. d. Pf. – im Jahre 1828. Lichtl.

Müller Adolf és Nemetz And. Krönungs Maersche. – f. d. Pf. zu 2–4 Hde. Haslinger 1830.

Neshoda Ant. a) Dampfschiff Mazur f. d. Pf. aufgef. im Saale zu den 7 Churfürsten in Pest. 1830. Miller. – b) Pfeffer Rösl Galoppe f. d. Fortep. Miller. 1830.

Nevetlen-től: Favorit Galoppe f. d. Pf. aufgef. bey den Gesellsch. Baellen in Ofen u. Pest. 1828. Tomala.

Patzek K. Mediciner Deutsche f. d. Pf. aufgef. zu den 7 Churf. in Pest. Miller. 1831.

Pokorny Ferencz: a) Krönungs Maersche aufgef. am 28. Sept. 1830. – f. d. Pf. zu 2–4 Hde. Diabelli. – b) Pressburger Redout Carnaval Walzer f. d. Pf. Diabelli. 1831.

Promberger János: Erinnerungen an Ungarn, Eine charakteristische Phantasie f. d. Pf. 1. Werk. Diabelli. 1830.

Randhartinger Benedek: Unglückliche Liebe 7ter Gesang aus Alex. Kisfaludi's Himfi Szerelmei in's Deutsche übersetzt vom Gfen v. Mailáth. – Op. 14. Pennauer. 1829.

Resnitschek J. a) Wiener Tivoli Maersche – f. d. Pf. ltes Heft. Diabelli. 1830. – Ezeknek 1. száma: Ungarischer National Marsch. – b) Ungar. Krönungs Maersche – am 28. Sept. 1830. f. d. Pf. Diabelli. 1830. – c) Pressburger Promenaden Marsch f. d. Pf. Diabelli. 1830.

Rotter L. Rondeau á l'Hongroise p. 1. Pf. Oeuvre 7. Diabelli. 1850.

Skrobák József: a) Original Walzer f. d. Pf. 1. Werk, aufg. im Hof Ball S. K. H. Erz. Joseph Reichspalatin 1832. – Pest. – b) Valses avec Coda p. 1. Pf. executés aux bals parés chez Casino nationale et mercantile á Pest en an 1832. Oeuvre. 2.

Strauss János: Ungarische Galoppe oder Frischka f. d. Pf. auf 2–4 Hde Nro 1–3. Haslinger 1831. – Ezekhez a hibás szót „Frischka” Lótzsi Jancsinak Bécsben Drechsler Kapellm. által kótára vett s kiadatott magyarjaiból (mellyekről előbbi értekezéseimben emlékeztem) kölcsönözé a Szerző, melyekben hasonlóan a hihetően Szláv eredetű Drechsler Frischka szót írt Friss helyett.

Sziller I. a) Walzer aus Stumme von Portici, und Julerl f. d. Pf. aufgef. auf dem Frauen Verein und Mediciner Balle zu den 7 Churf. in Pest. Miller 1831. – b) Mediciner Galopp f. d. Pf. Miller 1831.

Starke F. Zwey Ung. Nation. Maersche bey der Krönung – im Sept. 1830. – f. d. Pf. Lichtl.

Wachmann János: Pester Tivoli Walzer f. d. Pf. aufgef. auf den Nobel Baellen im National Casino. Miller. 1831.

Winkhler Károly, Angyal: Larghetto e Scherzo all' Ongarese per il Pianoforte a 4. mani. Op. 31. Leidesdorf. 1830.

Zajitz János: Abschieds Marsch des B. Mayer. – Regiments – aus der k. Fr. – Stadt Pressburg. Diabelli. 1830.

Zakowsky József: Galoppe von Wien nach Pressburg zur Krönung mit Introduction und Trio f. d. Pf. Bermann. 1830.

D) MAGYAROKTÓL SZERZETT KÜLÖNFÉLÉK

G. Csáky János, Lajos: 1783-ban Pozsonyban nyomtatott jól készült 12 Variatiót Klavírra. 1. munka. Gerber I.

B. Eötvös József: 6. Allemandes avec Trio et Coda p. 1. Pf. Lichtl.

Ghyczy Károly: a) Carolinen Walzer f. d. Pf.

1832. Grimm. – b) Es kann ja nicht immer so bleiben. Erinnerungs Walzer f. d. Pf. 1832. Grimm.

Sz. Györgyi Horváth Antal: Valse p. 1. Pf. 1832. Pest.

Hőgyész Lajos: Deux Galoppes p. 1. Pf. Oeuvre 1. 1830. Pest.

Hubovszky Fülöp: a) Trois Polonaises p. 1. Pf. Lichtl. 1830. – b) Trois Marches Militaires p. 1. Pf. Lichtl. – c) Wechsel Walzer f. d. Pf. Lichtl. 1830. – d) Walse suivie d'une Galoppe de Bravoure p. 1. Pf. Oeuvre 3 Lichtl.

Korhella György (Cornelli, Mitglied der bischöflichen Kapelle in Stuhlweissenburg): 3. Polonaisen samt Trios f. d. Pf. Miller. 1831.

Machalicky József: Valse de Congé p. 1. Pf. Tomala. 1832.

Mérey Mórítz: Bouquet Valses p. 1. Pf. Tomala. 1832.

Rácz Eduard: Jurátus Galoppok folytatása Fortepianóra, mellyek 1831-iki Farsang alkalmával a Nemes Kaszinóban sat. 3. Füzet. Miller.

Láner P. Ferenc: Polonaise noble p. 1. Pf. Lichtl.

B. Prandau Károly: Ouverture Hongroise p. 1. Pf. sat. Lichtl.

Praznovszky Ignác: L'Amitié. Valses p. 1. Pf. 1832. Grimm.

Sebastiani I. P. Valses á la mode p. 1. Pf. 1832. Grimm.

G. Staray (talán Sztáray) Bécsben Kozeluchnál e munkáji jelentek meg: a) VI. Polonaises p. 1. Clavecin avec Violin et Viole. Op. 1. 3. 5. 6. 7. = 5. Füzet, s mindenikben 6 Polonaise volt. Az utolsó füzet 1798-ban adatott ki. – b) III. Polonaises p. 1. Clavecin á 4 mains. Op. 2. – c) VI. Polonaises á 4 mains. Op. 4.

Sziller József: Grosser Abschieds Marsch f. d. Pf. 20tes Werk. 1831.

Tomala Ferdinand: a) Hans Ball Jux Laendler. – b) Favorit Walzer. – c) Quadrille und Mazur. – d) Jeanne d'Arc Walzer. – e) Lützows Jagd Walzer. 2 Füzet. – f) Rappelkopf Galoppe. – g) Lager und Schlacht Walzer. – h) Erinnerungs Walzer an Fra Diavolo und Stumme von Portici. 1831. – i) Galopp (Sporn Galopp) über beliebte Motive ungarischer Taenze. 1832. – k) Grande Marche. 1832. – l) Hagn Galoppe über Motive aus der Oper Mar-morbraut. 1832. – Mind ezek Fortepianóra ön műtárában jelentek meg.

Szitányi Ullman László: Galoppe d'Amitié p. 1. Pf. Tomala. 1832.

Vörös J. Zigeuner Galoppe Nro 1–2 f. d. Pf. aufgef. von der Zigeuner Musik Gesellschaft bey den Reunionen im Casino am neuen Markt in Wien. Diabelli. 1832.

(Megjelent a Tudományos Gyűjtemény 1832-i évfolyamában.)